

PAŞA YAQUB

**NURLU
SİMALAR**

III nəşr

Bakı-2010

Redaktor:

HACI MİRƏZİZ SEYİDZADƏ

*Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin Elm və
Təhsil şöbəsinin müdiri, fəlsəfə elmlər namizədi,
Qazi*

Məsləhətçi:

HACI NOVRUZ SADIQOV

Qazi

Paşa Yaqub «**Nurlu simalar**» II nəşr,
«Zərdabi LTD» MMC, Bakı, 2010, 128 səh.

Əlinizdəki «Nurlu simalar» kitabı müəllifin sayca on doqquzuncu kitabıdır. Burada Azərbaycanın bir çox tanınmış övliyalarının mənalı həyat yolu araşdırılır və onların kəramətlərindən bəhs olunur.

Kitab geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulub.

Kitabda həmçinin kimya

Y $\frac{4705120494-14}{024-2010}$ Qrifli nəşr

© Paşa Yaqub, 2010

ALMALI ŞEYX MAHMUD ƏFƏNDİ

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Üzü ağ olanlar isə Allahın mərhəməti içərisində olub, orada (cənnətdə) həmişəlik qalacaqlar!” Quran, “İmran ailəsi” surəsi, 107-ci ayə.

Allahın cənnətlə müjdələdiyi üzü ağ bəndələrindən biri də Şeyx Mahmud əfəndidir. O, 1809-cu ildə Qax rayonunun Almalı kəndində doğulub, atası Hacı Məhəmməddir.

Mahmud əfəndi savadlı olduğundan, gəncliyində İlisu sultanı Daniyal Sultanın dəftərxanasında mirzə işləmiş, həmçinin qohumu Hacı Ağa Bəyin yazı işlərinə kömək etmişdir. Sultandan və bəydən yüksək əmək haqqı almasına baxmayaraq, onu ən çox mənəvi elmlər maraqlandırır. Odur ki, Mahmud əfəndi mənəvi dünyasını zənginləşdirmək və təsəvvüfü biliklərə

*Şeyx Mahmud
Əfəndi*

yyələnmək üçün işini tərk edərək, Nəqşibəndiyyə şeyxi Hacı Yunis Əfəndiyə mürid oldu. Mürşidi ona bir müddət batini elmləri öyrətdikdən, təsəvvüf mərtəbələrində kamal dərəcəsinə çatdıqdan sonra Almalı və ətraf kəndlərdə İslam dinini təbliğ etmək üçün xilafətnamə vermişdir. Həmin vaxtdan Şeyx Mahmud Əfəndi irşad fəaliyyətinə başlamışdır. Ətrafına çoxlu sayda müridlər toplanması və bölgədə böyük nüfuz qazanması çar hökumətini narahat edirdi. Həmin dövrdə Şeyx Şamil öz müridləri ilə Rus hökumətinə qarşı “Qazavat” etdiyindən, hökumət məmurları Almalı Mahmud əfəndinin də “Qazavata” dəstək olacağından ehtiyat edirdilər. Odur ki, Şeyxi həbs edərək Rusiyaya sürgün etdilər. Məmurlar onu aparmaq üçün faytona mindirərkən, nə qədər cəhd etsələr də, atlar yerindən tərpənməmişlər. Nəhayət, övliya icazə verdikdən sonra, atlar hərəkətə başlamışlar. Yolda gecənin qaranlığında faytonun təkəri açılmış, məmurlar qaranlıq olduğundan təkəri yerinə bağlaya bilməmişlər. Nəhayət Şeyx Mahmud əfəndi yenə öz kəraməti ilə onları dardan qurtarmışdı. Belə ki, övliya sağ əlini təkərin üstünə tutduqda, əlindən çıxan işıq (nur) təkəri işıqlandırmış, məmurlar onu yerinə bağlayaraq yollarına davam etmişlər.

Şeyxin sürgün dövrü Tataristanda keçib. Sürgündə olduğu illərdə Kazan universitetində müəllim kimi fəaliyyət göstərib. Nəhayət 1862-ci ildə sürgündən qayıdıb.

Yerli məmurlar övliyanın xalq arasındakı nüfuzundan və müridlərinin çoxluğundan həmişə ehtiyat edirdilər. Xalqın rus hökumətinə qarşı narazılığını bildiklərindən, qorxurdular ki, Mahmud əfəndi xalqı üsyana qaldıra. Odur ki, Şeyxə qarşı müxtəlif üsullarla təzyiqlər göstərib, onu köçməyə məcbur etmək istəyirdilər. Belə bir məqamda 1864-cü ildə Həştərxanda ilan sürüləri peyda oldu və xalqın rahatlığını pozmağa başladı. Həştərxan valisi vəziyyətdən çıxmaq üçün Almalı Şeyx Mahmud Babanı şəhərə dəvət etdi və ondan kömək etməsini xahiş etdi. Övliya Həştərxana gələndən üç gün sonra şəhərə doluşan ilan sürülərindən əsər- əlamət qalmadı. Xalq əmin amanlığa qovuşdu. Həştərxan valisi övliyanın bu şəhərdə yaşaması və irşad fəaliyyəti göstərməsi müqabilində ona hər cür şərait yaradacağına söz verdi. Şeyx onun təklifini qəbul edərək, ömrünün sonuna qədər bu şəhərdə yaşadı və ətrafına çoxlu müridlər toplayaraq, İslam dininin gözəlliklərini xalqa təbliğ etdi.

Nəhayət 1876-cı ildə övliya Şeyx Mahmud əfəndi Allahın rəhmətinə qovuşdu. Qəbri Həştərxan şəhərinin Maşeyx (Şeyxlər)

kəndindəki qəbristanlıqda, Şeyx Buxarinin qəbrinin yanındadır.

Şeyxin Qax rayonunun Almalı kəndində yaşadığı və irşad fəaliyyəti göstərdiyi evi indi möminlərin ən sevimli ziyarətgahıdır. Övliyanın həmin kənddə tikdirdiyi məscidi, sovet hökuməti gümbəzini və minarəsini götürərək, mədəniyyət evinə çevirmişdir. Bu gün də həmin bina mədəniyyət evi kimi fəaliyyət göstərir.

Mahmud Əfəndi kənddən köçərkən, yurdunda Abdulla və Arif adında iki oğlu qalıb. Arif on beş yaşında dünyasını dəyişib, Abdulla isə evlənərək, Əfəndi adlı bir oğlu, adını bilmədiyimiz iki qızı olub.

Şeyx Həştərxanda da ailə qurmuş, Abdullah və Əbdurrəhman adlı iki oğlu olmuşdur. Onun Həştərxanda inşa etdirdiyi “Q” şəkilli, ikimərtəbəli, çoxmənzilli evi sovet hökuməti dövründə alınaraq əhaliyə yaşayış evi ikimi bölüşdürülmüşdür. Evin yalnız bir otağını nəvəsi Rəqibəyə vermişlər ki, o da 1970-ci illərdə orada Şəfiqə adlı bir qızı və adını bilmədiyimiz bir oğlu ilə yaşamışdır. Rəqibə xanım, ona qonaq getmiş Mahmud Əfəndinin qohumu Almalı Nəbi Abdullayevə danışmış ki, Şeyx bu evdə yaşayan vaxtı öz otağının qapısını heç vaxt kilidləməmiş. Sadəcə qapını örtüb gedərmiş. Buna baxmayaraq, özündən başqa heç kəs qapını açə bilməmiş. Mahmud

Əfəndi gələndə isə qapı Qüdrəti-İlahidən, əl vurmamış açılmış.

Nəqşibəndi təriqətinin şeyxi olan və övliyalıq məqamına yüksələn Mahmud əfəndinin Azərbaycanda, Dağıstanda, Tatarıstanda və Həştərxanda minlərlə müridi olmuşdur ki, onlardan aşağıdakıların adları məlumdur:

1. Şeyx Əhməd əfəndi Talalı (Zaqatala rayonu)

2. Hacı Məhəmməd əfəndi ər-Ruçi (1885-ci ildə Qax rayonunun Şotavar kəndində) vəfat etmiş, məscidin həyətidə dəfn edilmişdir.

3. Əbdülvəhhab əfəndi əl-Həştərxani

4. Əl-Hac Həməzət əfəndi əs-Zaxuri (1890-cı ildə İlisu kəndində vəfat etmişdir. “Beşbulağın” yaxınlığında Türbəsi var)

5. Məhəmməd Zakir əfəndi əl-Gistavi (Tatarıstanda təsəvvüfi fəaliyyət göstərmişdir.)

6. Hacı Əfəndi əl-Qaxi

7. Hacı Nurullah əfəndi əl-Bakalı (1896)

8. Əl-Hac Həzrət əfəndi əs-Saxuri (1866-cı ildə Dağıstanın Saxur kəndində vəfat etmiş, orada da dəfn olunmuşdur.)

9. Əl- Hac Cəbrayıl əfəndi əs-Zaxuri (1889-cu ildə Qax rayonunun Ləkit kəndində vəfat etmiş, orada da dəfn olunmuşdur.)

10. Hacı İsmayıl əfəndi (1884-cü ildə Zaqatala rayonunun Suvagil kəndində vəfat etmiş, burada dəfn olunmuşdur)

11. Hacı Baba əfəndi (1886-cı ildə Qaxda vəfat edib, burada dəfn olunub.)

12. Hacı Nurullah əfəndi- 1896-cı ildə vəfat edib, Şəkinin Laysk kəndində dəfn olunub.

“...Sizə mənşəyindən günümüzə qədər gələn başlıca şeyxləri sayaraq, Nəqşibəndiyyə təriqətinin silsiləsini anladacağam. (Allah sənə bilmədiklərini öyrətsin).”

Mömin şəxslər əvvəllər də müridlərinə möminliyi öyrətmək üçün şeyxlərinin və onların soyundan gələnlərin əxlaqlarını öyrətməyi də adət etmişdilər.

Mən də Nəqşibəndiyyə silsiləsini anladacağam və bu işə ruhumu, məxluqatın əfəndisi, peyğəmbərlərin qütbü, dindar insanların qəlbi, bütün islami təriqətlərin ustası, bu təriqətləri Cəbrayıl vasitəsi ilə uca Allahdan alan, Allahın bütün insanların arasında seçdiyi Həzrəti Məhəmmədə (s.a.s.) yönəldərək başlayıram.

Həzrəti Peyğəmbər (s.a.s.)bu yolu əfəndimiz xəlifələrin ən şərəflişi və möminlikdə birinci durumda olan Həzrəti Əbu Bəkirə ötürdü. Həzrəti Əbu Bəkr bu yolu Həzrəti

Peyğəmbərin (s.a.s.) ailəsinin bir üzvü qəbul edilən Əl-Hac Salman Fərisiyə ötürdü.

Salman Fərisi də təriqəti, son dərəcə dindar və Allahın lütfərinə yetişmiş, hicrətin II əsrində Mədinədə vəfat edərək Baqi qəbiristanlığında dəfn edilən imam Qasım ötürdü. Qasım da onu həqiqətə görə hərəkət edən imamların imamı, Cəfəri-Sadiqə ötürdü.

Cəfər-Sadiq Həzrəti Əli əleyhissəlamın soyundan olub, hicrətin 148-ci ilində Mədinədə vəfat etmiş və Baqidə atasının və babasının yanında dəfn edilmişdir.

Cəfəri-Sadiq Allahın gücü ilə gücləndirilmiş, imam, allahı tanıyanları şahı Bəyazid Bistamiyə ötürdü.

Bəyazid Bistami də təriqəti, Allahın dostu və Onu diləyənlərin sığınağı Əbül Həsən Harakaniyə ötürdü.

Əbül Həsən də onu, qütblərin qütbü, imam Əbu Əli Fəramədiyə ötürdü.

Əbu Əli də Şeyx (Əbu Yaqub Yusif) Həmədaniyə ötürdü.

Yusif Həmədani də xalqın sığınağı Əbdülxaliq Gücdüvaniyə ötürdü.

Əbdülxaliq Gücdüvani də onu insan onu, insan sifətindən təmizlənmiş, imam, övliyələrin qütbü, şeyx Arif Rivgeriyə ötürdü.

Arif rivgeri də dünyəvi qayələrdən tamamilə sıyrılmış olan, şeyxlərin şeyxi Mahmud İncir əl-Fağneviyə ötürdü.

Mahmud İncir də özünü Allah eşqinə həsr etmiş, imam Həzrət Əzizan adı ilə tanınan Əli ər-Ramiteniyə ötürdü.

Əli də tamamilə Allaha yönəlib, digər hər şeyi unudan imam, övliyaların qütbü, Məhəmməd Baba əs-Səmmasiyə ötürdü.

Məhəmməd Baba da Allahı tanıma qabiliyyətlərinin qaynağı, böyük insanların şahı, imam Seyid Əmir Külalə ötürdü.

Seyid Əmir də onu təriqətin imamı, insanların sığınağı, böyük ilham sahibi Şah nəqşibənd adı ilə tanınan Məhəmməd üveys əl-Buxariyə ötürdü. Məhəmməd də sirlər xəzinəsinin sahibi, qütblərin qütbü Əlaəddin əttar adı ilə tanınan Şeyx Məhəmməd əl-Buxariyə ötürdü.

O da əfəndimiz (mövlanə) Hisarlı imam Yaqub ərhiyə ötürdü.

O da Xacə Əhrar adı ilə tanınan Səmərqəndli Şeyx Abdullaha ötürdü.

O da şeyxlərin şeyxi, mövlanə Məhəmməd Zahidə ötürdü.

O da əmisioğlu, şeyx, imam, mövlanə dərviş Məhəmmədə ötürdü.

O da möhtərəm oğlu mövlanə Xacə əs-Səmərqəndi əl-Amlanakiyə ötürdü.

O da ilahi eşq qədəhinin doldurucusu, güclü imam sahibi, qütb şeyx Məhəmməd Baqiyə ötürdü.

O da təriqəti kəramətlər sahibi, sirlərin qaynağı, İmam Rəbbani ismi ilə tanınan Şeyx Əhməd Faruqi Sirhindiyə ötürdü.

O da öz sirlərini əlində saxlayan oğlu, şeyxlərin şeyxi Məhəmməd Məsuma ötürdü.

O da həqiqət dənizində boğulan, oğlu, haqq dostlarının şahı Şeyx Səfiəddinə ötürdü.

O da ilahi müşahidə və haqqı tamaşa sahibi, böyüklərin şahı, imam Bədvanlı Seyid Nur Məhəmmədə ötürdü.

O da böyük imam, həqiqət günəşinin seçilmişsi Həbibullah Maravcaniyə ötürdü.

O da qütbül-övliya, təmizlik nümunəsi, zahiri və batini mükəmməliyə sahib olan Dehlili Şeyx Abdullaha ötürdü.

O da doğruluğun qütübü, Allah aşiqi, əfəndimiz, imanın nuru Süleymaniyyəli Şeyx Xalidə ötürdü.

O da xalqın sığınağı və həqiqət xəzinələrinin sahibi, böyük imam Kürdəmirli Şeyx İsmayıla ötürdü.

Mövlanə Hacı İsmayıl əfəndinin təlimi, bir neçə xətlə davam etmişdir ki, onlardan da biri Hacı Yəhya bəy əl-Qutqaşını əl-Məki-Hacı Yunus Əfəndi Lələli – Almalı Şeyx Mahmud Əfəndi xəttidir.

Abdullah ibn Məsud rəvayət edir ki, həzrəti Pətgəmbərimiz (s.a.s.) demişdir: “Yalnız iki nəfərə həsəd aparmaq olar; O adama ki, Allah ona var dövlət vermiş, o da bu var-dövlətdən haqq yolunda xərcləmişdir; Bir də o adama ki, Allah ona hikmət bəxş etmiş, o da bununla hökm etmiş və bunu başqalarına öyrəymişdir.” (Əl-Buxari, 73)

Şeyx Mahmud əfəndinin də övliyalıq məqamı qazanmasına səbəb, bildiyi elmə həm əməl etməsi, həm də başqalarına öyrətməsi olmuşdur.

HACI OSMAN ƏFƏNDİ

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Səni də özündən əvvəl gəlib getmiş bir ümmətə Peyğəmbər göndərdik ki, onlar Allahu inkar etdikləri halda, sənə vəhy etdiyimizi onlara oxuyasan. ” Quran, “Göy gurultusu” surəsi, 30-cu ayə.

Allahın ayələrini insanlara təbliğ edən alimlərdən biri də Hacı Osman Əfəndi olmuşdur. O, 1862-ci ildə (hicri-1280) Dağıstanın Zaxur kəndində doğulub. Atası Hacı Həzrət Əfəndi, Almalı Şeyx Mahmud Əfəndinin xəlifəsi olmuşdur. Həzrət Əfəndi Şeyx Şamillə yaxın olduğundan, ruslar tərəfindən evi yandırılmışdır. Sonradan ailə Qax rayonunun İlisu kəndinə köçüb.

Osman Əfəndinin 4 yaşı olanda, atası rəhmətə getmiş və o, əmisi Abdullah Əfəndinin himayəsində böyümüşdür. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, Abdullah Əfəndi də yüksək təhsilə malik İlahiyyat alimi olmaqla, Misirin Əl-Əsər universitetini bitirmişdir. O, həmçinin məşhur təsəvvüf şairi Məhəmməd Əsgəri ilə yaxından dost olmuşdur. Abdullah Əfəndi özü də bir çox əsərlərin, o cümlədən Almalı Şeyx Mahmud əfəndiyə həsr etdiyi “Mahmudiyyə” qəsidəsinin müəllifidir.

Hacı Osman Əfəndi ilk təhsilini əmisindən aldıqdan sonra, mənəvi dünyasını zənginləşdirmək və təsəvvüf elminə vaqif olmaq üçün Zaqatalanın Tala kəndindən olan Nəqşibəndi Şeyxi Əhməd Əfəndiyə intisab etmişdir. Üç il ona mürid olduqdan sonra təsəvvüfü bilikləri təbliğ etmək üçün mürsidindən icazənamə almışdır. Əhməd Əfəndi onu Qax rayonunun Ləkit kəndinə özünün xəlifəsi təyin etmişdir.

Ləkitdə irşad fəaliyyətinə başlayan Hacı Osman Əfəndinin çoxlu müridləri olmuşdur. O, həmçinin dövrünün istedadlı şairi, ərəbşünas alimi, Ərəb, Fars, Türk ədəbiyyatının gözəl bilicisi kimi də şöhrət qazanmışdır. O, əmisi Abdullah əfəndi ilə birlikdə “Töhfətül-əhbab əl-Xalidiyyə fi şərhil-qəsidətil-Mahmudiyyə” əsərinin müəllifidir. Əsərdə Abdullah Əfəndinin “Mahmudiyyə” qəsidəsinə şərh yazmış, həmçinin dövrünün islam alimlərinin həyat və fəaliyyətindən bəhs etmişlər. Əsər 1914-cü ildə Temirxan-Şurada, ərəb dilində, müəllifin şəxsi vəsaiti ilə çap olunmuşdur.

Hacı Osman Əfəndi yazır: “1904-cü ildə mən böyük bir ev tikdim. Evin tikintisi gedərkən, narahat idim. Lakin Taladan başlamış Qaxa qədər, bütün dost tanışlar mənə kömək etdilər. Üç aydan sonra tikinti başa çatdı. Bundan sonra ikinci dəfə Həccə getdim. Səfərdə ikən oğlum

oldu, adını Həzrət qoydum. Bu uşaq dörd aydan sonra öldü. 1911-ci ildə isə Məhəmməd adlı oğlum körpə yaşlarında dünyasını dəyişdi.”

Hacı Osman Əfəndi 1918-ci ildə vəfat edib. Qəbri Lək kəndindədir.

Əmisi Abdullah əfəndi yazır: “*Mən Həştərxana böyük ustadın (Almalı Şeyx Mahmud Əfəndinin) görüşünə getdim, o xəstə idi. Mənimlə görüşdü və bildirdi ki, artıq onun dünyadan köçmək vaxtı çatıb. Həqiqətən də Şeyx 15 gün sonra dünyasını dəyişdi. Mən dəfnə iştirak etdim, cənazə namazında dura bildim, ancaq adamın çoxluğundan cənazəni götürmək mənə nəsib olmadı. Çox adam gəlmişdi. Böyüklər üçün faytonlar qoşulmuşdu. Şəhərdən məzarlığa bir fərsəx, miniklə (atla) 2 saatlıq yoldur. Mahmud Əfəndini Şeyx Buxarinin yanında dəfn etdilər. O, bazar günü xəstələnmiş, həmin gün də vəfat etmişdir.”*

Íÿãøéáÿíüèééÿ öÿðèãÿðèìèí ÿñàñ ìðèíñèìëÿðè

ááøèðàèèã Ýöüãøââíè öÿðÿðèíáÿí öÿíçèì ááèëÿí íí
áèð ÿñàñ ìðèíñèí Íÿãøéáÿíüèèééÿ öÿðèãÿðèìèí
öÿíÿèèèè

öÿøèèè ááèð.

*1.Áóéóóú-Çàìàìè: ùÿð àí áÿ ùÿð ùàèúí àèèÿðèìè
áèèÿé*

ß

Ùàúú Íàùìóä ßöÿíüèèèí

āyáèðõñòö yóíáýçè

Ìàòà ÉÀÃÓÁ

60

Belə ki, mənəvi yolçuluğa çıxmış olan müridin davamlı

olaraq keçən zamanı dəyərləndirməsi, ona vaqif olmasıdır.

Mürid bütün varlığı ilə boş vaxt keçirməməyə çalışmalı,

bütün zamanını yaxşı dəyərləndirməlidir. Hər zaman Haqqı

düşünməli, Ona qafil olmamalıdır. Sözünə, işinə və bütün

hallarına nəzarət etməli, hətta Allah-Təalanın özünü

müraqəbə etdiyini hiss etməlidir.

2.Áóéóóú-βäyäè: çèèð yñíàñúíàà ñàéà ðèàéýð àðìýè.

Mürid verilən dərsin ədədinə də vaqif olmalıdır.

Zikrdən məqsəd insanın özünü Haqqa yaxınlaşdırmasıdır.

Zikrdən gözlənilən əsas qayə, zikr edənin qəlbinin AllahTəala

ilə hüzura yetişməsidir. Zikrdə saya diqqətin üstünlüyü

olmaqla birlikdə əsl olan kəmiyyət deyil, keyfiyyətdir.

Mürid zikr sayı az olsa äà çèèð ääèèýí çàòà ääðòú äýèá

ùöçóðóíà ñàùèá íèìàèùäùð.

3. *Áóéóóú-Äýéáé: äýéáé íéáã ñàðèàìáã.*

Çèêð ääýí àààì ùýð çàìàì êþíéöíö Àèèàùà ààðøù íéàíùã

ñàðèàìàèùäùð. Ùýì=éíéí äýéáé áóéóó çèêðèí øóóðóíà

ààðìàãäùð. Éíñàì áó øóóð ñàéýñèíäý áðàèéè çèêðèí òàéääñùíù

ýþðý áéèýð. Íýãøéäýíáèééý öýðèäýðèíäý çèêð ääýíéí çèêð

àíúíàà ñíè äþøíóí àèòúíà áàðìàñùíààì íóðàà, «ÈàðçàèÚýéàè

»ù í ìýùýéäý ìøàùèäý èìèàíù àðòàðìàñùíúí àðñóè

ìýãñýàè ò=óí òàéääèù äýáóé áàèèìýñèíäýíáèð. Äýéäý ìýçàððýð

íðà Ùàããúí öýúýèèèèýðèíéí äíèìàñùíà çýìèí ùàçùðèàìàãäùð.

4. *Úóñ Äáð Äýì: íýðýñ àèúá áàðýðéýí äýðèýðäý íèìàìáã.*

Úóø, àüüè ìýíàñùíààäùð, äýì èñý íýðýñ áàìýéàèð. Úóø

áàð äýì èñý íýðýñ àèúá áàðèèìý ññíàñùíàà íéàíùã íèìàã,

äýðèýðäýí äíðóíàãäùð. Íýðýñèýðè äýðèýðäýí äíðóíàã äýéáé

ùöçóðà äíáðøáóðóð. Ùöçóðàà àèúíàì ùýð íýðýñ ÀèèàùÖýàèàíúí

«Ùàéé» àäúíúí àèð òyúyèèèñèàèð. Íyðyñ
àèúá
ââðèèìyèyðäy ãyðèyðäyí óçããèàøìàã ÷îð
÷yðèí èøàèð. Ìððèàèí**Íyãøèáýíäèééy**
òyðèãyðèíèí yñàñ ïðèíñèìèyðè
áäøèðàèèã Yöúäöâàíè òyðyðèíäyí òyíçèì
áàèèyí ïí
àèð yñàñ ïðèíñèí Íyãøèáýíäèééy òyðèãyðèíèí
òyìyèèèè
òyøèèè ààèð.

1. Ἀόθεόου-Çàìáíè: ùyð àí äy ùyð ùàèúí àèèyðèèè
áèèyè

β

Ùàúú Ìàùìóä ßðyíäèíèí
ãyáèððñðö yðíáyçè
Ìàøà ÉÁÃÓÁ

60

Áãèy èè, ìyíyâè éíè÷óéóüà ÷ùðìùø íèáí ìððèàèí
áàààìèù
íèàðãã èã÷yí çàìáíú äyèyðèyíäèðìyñè, ííà áàãèð
íèìàññùãùð.
Ìððèà áòðòí áàðèùùù èèy áíø áàðò èã÷èðìyìyèy
÷àèùøìàèù,
áòðòí çàìáíúíú éàðøù äyèyðèyíäèðìyèèàèð. Ùyð
çàìáí Ùàããù
áòðòìyèè, Ííá áàðèè íèìáìàèùãùð. Ññçòìy, èøèíy äy
áòðòí

ùàèèàðûíà íyçaðÿò àòìyèè, ùyòòà Àèèàu-Òyàèàíúí
þçöíö

ìððããyáy àðäèèèìè ùèññ àòìyèèäèð.

2. *Áóéóóú-βäyäè: çèèð yñíàñûíäà ñàéà ðèàèýò
àòìyè.*

Ìððèä äàðèèyí äyðñèí yäyàèíy äy àããèð îèìàèûäüð.

Çèèðäyí iyãñyã èíñàíúí þçöíö Ûàããà
èàðûíèàðäüðìàñûäüð.

Çèèðäyí ýþçèyíèèyí yñañ äàéy, çèèð ääyíèí
ãyèáèíèí ÀèèàuÒyàèä

èèy ùòçóðà éàðèøìyñèèèð. Çèèðäy ñàéà àèããyòèí
òñòòíèðèö

îèìàèèä àèðèèèäy yñè îèáí èyìèèèýò äàèèè,
èàéóèèèèýòäèð.

Ìððèä çèèð ñàéú àç îèñà äà çèèð äàèèyí çàðà äàðøú
ãyèá

ùòçóðóíà ñàùèä îèìàèûäüð.

3. *Áóéóóú-Ëyèáè: ãyèáè íéàã ñàðèèàìã.*

Çèèð ääyí äààì ùyð çàìáí èþíèöíö Àèèàuä äàðøú
îèáíûã

ñàðèèàìèûäüð. Ûyì÷èèíí ãyèáè äòéóð çèèðèí
øðóðóíà

äàðìäãäüð. Èíñàí áó øðð ñàéyñèíäy àðäèèè çèèðèí
ðàéèàññûíû

ýþðy àèèyð. Íyãøèáyíäèèèy òyðèããyòèíäy çèèð
ääyíèí çèèð

àíúíäà ñíè äþøöíöí àèòûíà äàðìàññûíäáí íððäà,
«ÈàðçàèÛyèäè

»ú î iyûyêäy iöøauèäy èièáiú àðòàðiañûíúí àõñóè
iyãñyæ ò÷óí ôæéàæú ãyáóè åæèiyñéiäyíaèð.
Ãyëäy íyçaððò
îðà Úaããúí òyúyëëëyðèièi ãièiañúíà çyièi
ùàçúðèàiaããúð.

4. *Úon Åað Äyi: íyôyñ àèúá åaðýðéyi äyðeyðäy
îèiaiaã.*

Úøø, àuúè iyiañúiaããúð, äyi èñy íyôyñ åaiyêæèð.
Úøø
åãð äyi èñy íyôyñ àèúá åaðèèiy yñiañúiaã îéaiúã
îèiaã,

äyðeyðäyí åiðóiaããúð. Íyôyñeyðè äyðeyðäyí
åiðóiaã äyëæè

ùöçóðà ãiãøøãóðóð. Úöçóðåà àèúiaí ùyð íyôyñ
ÀèèàùÒyàèaiúí

«Úáéé» åãúíúí áèð òyúyëëèñèæèð. Íyôyñ àèúá
åaðèèiyeyðäy äyðeyðäyí óçàãèèàiaã ÷îð ÷yðèi
èøæèð. Îððèèi

AXUND BABA

(*Abbas Əfəndi*)

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Biz istədiyimiz şəxsi dərəcə-dərəcə yüksəldirik. Şübhəsiz ki, Rəbbin hikmət, elm sahibidir ” Quran, “Davar” surəsi, 83-cü ayə

Allahın dərəcə-dərəcə yüksəldərək, övliyalıq məqamına çatdırdığı dostlarından biri də, Güllük kəndində yaşamış, həm sağlığında, həm də ölümündən sonra ziyarət olunan, “Axund Baba” adıyla məşhur olan övliyadır. Onun möqəddəs məzarı Qax rayonunun Güllük kəndində, Qax-Zaqatala şose yolunun kənarındadır. Axund Babanın baş daşında bu sözlər yazılmışdır: *“Yer üzündə olan hər kəs fanidir” Bu axirət evinin sahibi, rəhmətlik, günahları bağışlanmış - yüksək Allah onun və valideynlərinin qəbrini işıqlandırın - Allahın onlara salamu olsun. Ölüm elə bir kasadır ki, hamı ondan içməlidir, Qəbir elə bir qapıdır ki, hamı ondan keçməlidir, yüksək Allahın rəhmətinə ehtiyacı olan Molla Abbas Əfəndidir. Tarix: Min yüz on altıncı il” (1704-1705)*

Övliyanın məzarını ziyarət edərkən, bir çox zəvvarlarla söhbət etdim ki, onların

söhbətlərinin bəzi məqamlarını diqqətinizə çatdırıram.

Pirin kəraməti oğrunu ram etdi.

Həsəratova Hürü Abdirrza qızı- Güllük kənd orta məktəbində riyaziyyat müəlliməsi:

- Kəndimizdən bir nəfərin evindən oğurluq etmişdilər, sübut edə bilmirdilər. Gedib Axund Babanın qəbrinin üstündə dua edib ki, evini oğurlayan şəxs nə qədər ki malını geri qaytarmayıb, şam kimi ərisin, heç bir işi irəli getməsin, məcbur olub malını geri qaytarsın. Aradan 5-6 ay keçəndən sonra oğru gəlib özü həmin adamdan üzr istəyib ki, eşitmişəm məni pirdə qarğımisan, qarğışın məni tutub. Günügündən əriyirəm, heç bir işim irəli getmir. Xahiş edirəm məni bağışla, get pirdə mənə halallıq ver.

Bir tanışım vardı, cavan gəlin idi - deyə Hürü Müəllimə söhbətini davam etdirir - düzgün olmayan adamların əhatəsinə düşmüşdü, onu səhv yola çəkmək istəyirdilər. Ailə üzvləri istəmirdilər ki, ətrafında elə rəfiqələri olsun. Bu səbəbdən evlərində həmişə söz-söhbət, dava dalaş olurdu. Həmin gəlin deyir bir gün getdim Axund babanın ziyarətinə, dua etdim ki, evlərindən söz-söhbət, dava-

dalaş kəsilsin, məni düzgün başa düşsünlər, mən də əgər səhv yoldayamsa, düz yola qayıdım.

Bu yaxında həmin gəlinlə rastlaşdım, ailədəki vəziyyətini soruşdum, dedi pirdə dua edəndən sonra evdə bir-birimizi başa düşməyə başladıq, nə mən pis adamlarla yoldaşlıq etmədim, nə də evdə söz-söhbət olmadı. İndi bir-birimizə can deyib, can eşidirik.

ƏHMƏD BABA

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Lakin onların elmdə qüvvətli olanları və möminləri sənə nazil edilənə və səndən əvvəl nazil olanlara inanır, namaz qılır, zəkat verir, Allaha və axirət gününə inanırlar. Biz əlbəttə onlara böyük mükafat verəcəyik!” Quran, “Qadınlar” surəsi, 162-ci ayə.

Allahın mükafatına layiq görülən övliyalardan biri də Qax rayonunun Əmircan kəndində yaşamış Əhməd Babadır. O, 1906-cı ildə Şəki rayonunun Baqqal kəndində doğulub. Atasının adı Məhəmməd, babasının adı Mahmud olub. Şəcərəsi Baqqalda ziyarətگاهی olan Mütəbillah babaya bağlanır.

Əhməd Baba gəncliyində Əmircan kəndinə köçüb. Kənd sovetinin binasında ona bir otaq veriblər. Dolanışığını təmin etmək üçün bir müddət çobanlıq edir. Kəndin yaşlı adamları danışır ki, özü kasıb olmasına baxmayaraq, başsız, kasıb ailələrdən əziyyət haqqı almazdı. Bir müddət çobanlıq etdikdən sonra kolxozda iş düzəlir və həyatı torpaq götürərək, kiçik bir otaq tikib. Daha sonra Almalı kəndindən Tamam adlı qızla ailə quran Əhməd Babanın Minayə adlı bir qızı dünyaya gəlir. Bir neçə ildən sonra birinci nigah pozulduğundan,

Tanqıt kəndindən Zeynəb adlı qızla evlənib, bu nigahdan doqquz övladı dünyaya gəlib.

Əhməd Babanı kəndin digər sakinlərindən fərqləndirən ondakı kəramət olub. Məhz kəramətinə görə insanlar həm sağlığında, həm də dünyasını dəyişəndən sonra onu ziyarət edirlər.

Yaxın adamları bir neçə dəfə səhər oyananda Əhməd Babanın başmağında qar görmüşlər.

Övliyanın kəramətlərinə dair əhvalatlar onun ölüm günü və ondan sonra da davam edib. Belə ki, 1966-cı ildə dünyasını dəyişəndə pəncərədə yaşıl bir işıq (nur) görünüb. Həmin anda Əhməd Baba dünyasının dəyişib. Həmin gündən etibarən, üç gün çovğun olub. Bundan bir həftə qabaq Baqqal kəndindən Babanı yoxlamağa gələn bibisi, onun yaxınlarına həmin əlamətlərin olacağını demişdi. Həmçinin bildirmişdi ki, bizim nəsildən dünyasını dəyişənlərin hamısında bu əlamətlər baş verir.

Əmircanda olarkən, evləri qəbiristanlığa yaxın olan bir neçə yaşlı adam, həmin yaşıl işığın bir neçə dəfə Əhməd Babanın qəbrinin üstünə düşdüyünü dedilər.

Hadis: Əbu Hüreyra rəvayət edir ki, Peyğəmbər (s.a.s.) demişdir: "Hər bir peyğəmbərin qəbul edilmiş duası olmuşdur ki, o, bu dua ilə Allaha müraciət etmişdir. Mən isə öz

duamı axirətdə ümmətimə şəfaət etmək üçün saxlamışam.”(Əl-Buxari, 6304)

Kəramətli övliya əhməd Babanın da qəbul edilmiş duaları olmuşdur. Allah onun xeyir duasını ona inananların və bu kitabın müəllifinin üzərindən əskik etməsin.

HACI TAPDIQ VƏ ŞEYX YUNIS

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Zəif görünən o tayfanı (möminləri) yer üzünün daim xeyir bərəkət verdiyimiz şərq tərəflərinə varis etdik.” Quran “Əraf” surəsi, 137-ci ayə

Allahın xeyir-bərəkətli torpağı olan şərq tərəflərdə yerləşdiriyi dostlarından Hacı Tapdıq Babanı və Şeyx Yunisi ziyarət etməyi özümə borc bildim. Onların müqəddəs məzarları Qax rayonunun Oncallı kəndindədir.

Tarixi mənbələrdən məlum olduğu kimi, Hacı Tapdıq böyük sufi mütəfəkkiri və dövrünün övliyası kimi tananmış və bir çox İlahiyyat alimlərinin, şeyxlərin yetişməsində əməyi olmuşdur. O cümlədən böyük sufi şairi Yunis Əmrə də seyr və sülukunu onun yanında tamamlamışdır. Şairin yazdığına görə 40 il mürşidi Hacı Tapdığa xidmət etmiş və ondan mənəvi elmləri əxz etmişdir. Yunis meşədən odun qırıb gətirərkən, həmişə ağacın düzünü gətirərmiş. Bunun səbəbini soruşanda deyib: “Qırx ildir mürşidimə xidmət edirəm, onda əyri bir şey görmədim. Qoy odunlar da düz olsun”.

Bektaşî rəvayətnaməsində Yunis Əmrənin gəncliyi haqqında belə bir rəvayət var: “Rum eli qariyələrindən birində Yunis adlı bir fağır

vardı. Rəncbərliklə məşğul olurdu. Bir il quraqlıq olduğundan Yunisin ruzisi tükəndi. Dövrün övliyası və alimi kimi tanınan Hacı Bektaşın yanına gəlib, buğda istədi. Bektaş Vəli onu bir müddət dərgahında saxladı. Yunis getmək istəyəndə Şeyx ona sifariş göndərdi: *“Buğdanı istəyir, yoxsa ərənlər himmətini?”*. Yunis çox şeylərdən qafil olduğundan, buğdanı istədi. Bektaş Vəli təkrar xəbər göndərdi: *“İstərsə o, alacaq hər dənəsinə nəfəs edəyim”*. Yunis yenə buğdanı istədi. Bektaş Vəli üçüncü dəfə xəbər göndərdi: *“İstərsə hər çayırdək sayınca himmət edəyim”*. Yunis buğdada israr etdi. Buğdanı götürüb güdəndə yolda öz cahilliyini dərk etdi və Şeyxin hüzuruna qayıdıb üzr istədi. ”

Sonralar mənəvi dünyasını zənginləşdirmək üçün Yunis Əmrə Şeyx Tapdığa intisab etdi.

Sovetlər dönəmində Azərbaycan Elmlər Akademiyasının bir qrup alimi Məşədixanım Nemətin rəhbərliyi ilə Hacı Tapdığın və Yunis İmrənin məzar daşlarındakı yazılı daş kitabələri tədqiq etmiş və tərtib etdikləri kitabda bu kitabələrin şəkillərini və tərcüməsini vermişlər.

Şeyx Yunisin qəbri üzərindəki başdaşın ərəbcə kitabəsinin tərcüməsi belədir:

“Biz torpaqdan günahsız yaranmışdıq, torpağa isə günahkar qayıdırıq. Bu qəbri məşhur Şeyx Yunisin xatirəsini əziz tutmaq üçün, Mirzə

ibn Çaləbi məşhur Soltan ibn Saleh ibn Məhəmməd ibn Məhəmməd Zaman (ibn) İmam-Əli Allah onları bağışlasın- 821-ci il tarixdə bina etdi.”

Hacı Tapdıq Babanın Qəbri üzərindəki başdaşıda yazılmış kitabənin tərcüməsi:

“Rəhimli və mərhəmətli olan Allahın adı ilə. Hər iki dünyanın Rəbbinə həmd olsun. Onun yaratdığı Məhəmmədə və onun nəslinin hamısına salam və salavat. Bu evi (qəbr evini-M.N) Şeyx Mirzə ibn Çaləbi və Salman ibn Saleh 1207-ci ildə bina etdirmişdir.”

Hər iki kitabədəki tarixlər şeyxlərin dəfn tarixlərini deyil, qəbirüstü abidənin bərpa tarixlərini göstərir. Həmçinin birinci kitabə ilə ikinci kitabənin qoyulması arasında çox böyük zaman fərqi vardır. Qəbirləri bərpa edən şəxslər də eyni nəsildən olub, eyni adları daşısalar da, müxtəlif əsrlərdə yaşamış və təkrar adları daşımış adamlardır.

Tarixi mənbələrdə Yunis Əmrənin Sakariya çevrəsində -Sarıköydə, hicri tarixlə 648 (miladi-1250)ci ildə doğulduğu, məşhur sufi mütəfəkkiri Mövlanə Cəlaləddin Ruminin (1207-1273) və Sufi Şeyxi övliya Hacı Bektaş Vəlinin müasiri olduğu, 72 il ömür sürdüyü Qax rayonunun Oncallı kəndində Hacı Tapdıq Babanın müridi olduğu və miladi tarixlə 1320-ci ildə vəfat

edərək Oncallı qəbiristanlığında dəfn olunması haqqında təkzib olunmaz faktlar mövcuddur.

Hacı Tapdıq babanın və Şeyx Yunisin qəbirləri dünyanın hər yerindən gələn zəvvarların ən sevimli ziyarətgahıdır. Mən də öz növbəmdə bu müqəddəsləri ziyarət etdim və orada rastlaşdığım maraqlı söhbətləri qələmə aldım. Onlardan bəzilərini diqqətinizə çatdırıram.

Şabanova Nəzakət Xurşud qızı- Qax rayonu, Oncallı kənd sakini, ziyarətgahın xidmətçisi:

-Atam da ölənə qədər bu müqəddəslərə xidmət edib, mən də xidmət edirəm. Mənim bura gəlişimin maraqlı tarixçəsi var. Həyat yoldaşım rəhmətə gedəndən sonra körpə uşaqları saxlamaq mənimçün ağır idi. Maddi çətinlik çəkirdim. Bir gün bu ziyarətgaha gəlib Allaha dua etdim ki, bu övliyalar xatirinə mənə ruzi yolu açsın. Həmin gecə yuxuda gördüm ki, burada ziyarətçilərə çay paylayıb, xidmət edirəm. Səhər açılanda gördüm buranın mollası İbrahimxəlil kişi bizə gəldi və təklif etdi ki, gəl bu ziyarətgahda xidmətçi işlə. O gündən gəlib, burada zəvvarlara xidmət edirəm. Bir gün qardaşım Hacalı xəstələnmişdi, atam nəzir etdi ki, oğlum sağalsın, ziyarətgahda bir otaq tikirəm. Niyyəti hasil oldu, amma otağı tikəndə çox çətinlik çəkdi. Sovet dövrü idi, imkan

vermirdilər. Tez-tez gəlib tikdiyini sökürdülər. Nəhayət gəlib gecə tikdi.

Nəvəm Sabirdə sudurğa vardı-deyə, Nəzakət xala söhbətini davam etdirir- gətirdim ziyarətgaha Allaha dua etdim ki, uşaq sağalsın, burada qoç qurbanı kəsərəm. Həmin gündən sonra uşaqda sudurğa olmadı. Qurbanımı kəsdim. Bir gün yuxuda gördüm həmin nəvəm suda axır. Bu vaxt bir ağsaqqal, ağ əmmaməli nurani bir kişi göründü, dedi: “Qorxma, uşağı sənə qaytararam, amma bu uşaq üçün bir qurban da kəsərsən. ” Belə deyib, uşağı tutdu və mənə qaytardı.

Böyük sufi şairi Yunis Əmrənin şerlərindən bir neçəsini diqqətinizə çatdırıram:

Səni

(Mürşidi Hacı Tapdığa)

Dağlar ilə, daşlar ilə
Çağırıram, Mövlam, səni!
Səhərlər də quşlar ilə
Çağırıram, Mövlam, səni!

Göy üzündə İsa ilə,
Tur dağında Musa ilə,
Əlindəki əsa ilə

Çağırırım, Mövlam, səni!

Dərya dərdli Eyyub ilə,
Gözü yaşlı Yəqub ilə,
O Mühəmməd məhbub ilə
Çağırırım, Mövlam, səni!

Şükr etdiyim Allah ilə,
Dildə “Qulhivallah” ilə,
Daima zikrullah ilə
Çağırırım, Mövlam, səni!

Gördüm bu dünyanın halın,
Tərk eylədim qeylü qalın,
Başı açıq, ayaq yalın
Çağırırım, Mövlam, səni!

Yunus oxur dillər ilə,
O şeyda bülbüllər ilə,
Haqqı sevən qullar ilə
Çağırırım, Mövlam, səni!

Tanrı Nurdan Yaratdı

Tanrı nurdan yaratmış,
Canını Mühəmmədin
Aləmə dayaq vermiş
Sanını Mühəmmədin

Mühəmməd bir dənizdir,
Dünyanı tutub durur.
Yetmiş min peyğəmbər var
Könlündə Mühəmmədin.

Dünya malın tutmadı,
Əmanət heç artmadı,
Dərzi Nəcib tikmədi
Donunu Mühəmmədin.

Tanrı aslanı Əli
Sağında Mühammədin.
Həsən ilə Hüseyin
Solunda Mühəmmədin.

İldə yetmiş min hacı
Hər biri niyyət eylər.
Gedib ziyarət eylər
Nurunu Mühəmmədin.

Yunus dədəm eşqlidir,
Könlü yoxsul köşklüdür,
Hər kimsə yeyə bilməz
Nanını Mühəmmədin.

Allah Evi Ziyarətdir

Allah evi ziyarətdir,
Mən ora varmaq istərəm.
Mühəmmədin gözəl nurun,
Gözümlə görmək istərəm.

Hacılar dəvə qatarlar,
Qum dənizində yatarlar.
Daşı şeytana atarlar,
Şeytanı vurmaq istərəm.

Çəkənlər çəkmiş barısın,
Görməz cəhənnəm surisin
Döşürüb nəfsin çərisin,
Onları qırmaq istərəm.

Matam Allahın işinə,
Yazmış qübbənin başına.
Həcərül Əsvəd daşına,
Üzümü sürtmək istərəm.

Yunus deyir sözüm haqdır,
Heç dövlətim, malım yoxdur.
Çoxdur günahım lap çoxdur,
Boynumdan atmaq istərəm.

* * *

Xor baxma sən torpağa,
Torpaqda nələr yatır.
Hanı bunca övliya,
Yüz min peyğəmbər yatır

Bir qəribsən bu dünyada,
Gəl dönəlim Haqqa, könül.
Dərdin dəxi çoxdur sənin,
Gəl dönəlim Haqqa, könül.

İşi-gücü cövrü-cəfa,
Dünya kimə qıldı vəfa.
Hanı Məhəmməd Mustafa,
Gəl dönəlim Haqqa, könül.

Əbu Bəkir Sıddıq Vəli,
Odur peyğəmbərin yarı.
Hanı Ömər, Osman, Əli,
Gəl dönəlim Haqqa, könül.

Bir gün olub əcəl gələ,
Qullar qulluğunda qala.
Cümlə aləm torpaq ola,
Gəl dönəlim Haqqa, könül.

HACI CƏBRAYIL ƏFƏNDİ

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“İman gətirən, xeyirli işlər görən, namaz qılan, zəkat verən şəxslərin Rəbbi yanında mükafatları vardır. Onların (Allahın dostlarının) heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməzlər!” Quran, “İnək” surəsi, 277- ci ayə.

Allah tərəfindən övliyalıq məqamı ilə mükafatlandırılan möminlərdən biri də Hacı Cəbrayıl Əfəndidir. O, Dağıstanın Zaxur kəndində doğulsa da, Qax rayonunun Ləkit kəndində yaşamış və fəliyyət göstərmişdir. Gəncliyində təsəvvüf elminin sirlərinə dərinləndirən yiyələnmək və mənəvi zənginləşmək üçün Almalı Şeyx Mahmud Əfəndiyə intisab etmişdir. Şeyxi 300 müridi içərisində Cəbrayıl Əfəndiyə xüsusi diqqət və qayğı göstərirdi ki, bu da onun kəramətli olması ilə bağlı idi. Təsadüfi deyildir ki, Mahmud Əfəndi dini təbliğ etmək üçün müridlərindən cəmi 8 nəfərə xilafətnamə (icazənamə) vermişdir ki, onlardan da biri Hacı Cəbrayıl Əfəndi idi. O, mürşidinin tapşırığı ilə Qax rayonunun ləkit kəndində İrşad fəliyyəti göstərmişdir.

Dağıstanın Zaxur mahalının imamı və Hacı Cəbrayıl Əfəndinin müasiri olan Şüayb Əfəndi öz xatirələrində yazır:

“Mən Zaxurda imam işləyən vaxt ora Hacı Cəbrayıl Əfəndi gəldi. Həmzət Əfəndi ilə Küsay Əfəndi də onunla idi. Zaxur camaatı onları çox böyük ehtiramla qarşıladı. Hamı onları yeməyə dəvət etmək istəyirdi. Onlar kənddə olan vaxtda mən onlardan bir addım da olsa kənara ayrılmadım. Cəbrayıl Əfəndi məni özü ilə üzbə-üz, diz-dizə otuzdurdu. Mən ondan həya edirdim. Mürşidim Küsay Əfəndi utandığımı görüb, gülümsündü. Bu vaxt mən ustadımı çox sevdim. Hacı Cəbrayıl Əfəndi dedi: “Oğlum, Şüayb Əfəndi, Zaxur cammatının bu qədər hörməti qarşısında mən xəcalət çəkirəm ki, bir vaxtlar buradan köçmüşəm” O məndən göz yaşları ilə ayrıldı. Ağlamağından hiss etdim ki, biz bir də görüşməyəcəyik. O, dedi: “Şüayb, əgər Allah imkan versə, biz bir də görüşəcəyik.”

Biz bir də görüşmədik. Cəbrayıl Əfəndidə çoxlu kəramətlər var idi. Müridlərindən (tələbələrindən-müəllif) Hacı Abdurahman Əfəndiyə icazənamə verdi. Abdurahman Əfəndi 1892-ci ildə rəhmətə getdi”.

Hacı Cəbrayıl Əfəndi bir gün yaxın adamlarından bir neçəsini çağırıb Şəkiyə göndərir. Tapşırır ki, Şəkiddə filan məhəllədə, filan formada darvazası olan ev var. Girin

həyatə, bir qadının qızıyla bərabər eyvanda oturduğunu görəcəksiniz. O qadınla qızı kimsəsizdirlər. Qadına deyin ki Cəbrayıl Əfəndi səni özünə arvad etmək istəyir, qızını da götürüb gəlsin.

Zeynəb adlı həmin qadın Cəbrayıl əfəndinin təklifini məmnuniyyətlə qəbul etdi. Qızı Ümmügülümü isə sonralar Cəbrayıl əfəndi öz oğlu Abdurəhman ilə evləndirdi.

Hacı Cəbrayıl Əfəndinin atını oğurlamaq üçün təvləyə girən oğru ata yapışmış halda qalır. Axşamdan səhərə qədər nə atdan əlini qopara bilir, nə də tövlədən çıxı bilir. Dan yeri söküləndə övliya öz həyat yoldaşını göndərir ki, get oğruya de ki, getməyinə icazə verirəm, amma bir də oğurluq etməsin.

Kəramətli övliya Hacı Cəbrayıl Əfəndi 1889-cu ildə dünyasını dəyişdi, Ləkit kəndində də dəfn olundu. Qəbrin üzərindəki günbəzin üstünü 1937-ci ildə sovet hökuməti sökdürdü. Sonradan qohumlarından Məhəmməd adlı Zaqatala sakini günbəzi bərpa etdi. Sonralar İlisuda yaşayan Vilayət adlı daha bir qohumu günbəzi daha müasir formada təmir etdirdi.

Hacı Cəbrayıl Əfəndinin yolunu oğlu Abdurahman əfəndi davam etdirdi. O, Ləkit kəndində atasından qalan mədrəsədə dərs verirdi. 1892-ci ildə vəfat edən Abdurəhman əfəndinin yurdunda bu gün nəvəsi Əfəndiyev

Abdulla Nuriddin oğlu yaşayır. Dini layiqincə təbliğ edən bu şəxs həm də gözəl şeirlər yazır. Onlardan birini diqqətinizə çatdırıram:

Allah Məhmmədə vəhy etdi Quran,
Dedi faydalansın ondan müsəlman.
Allahdır, Qurandır səcdəgahımız,
Bundan razı qallıq yəqin hamımız.
Allahın rəhmi var hər birimizə,
Quran da doğru yol göstərir bizə.
Allah imtahana hey çəkir bizi,
Yoxlayır, sınaıyır hər birimizi
Aldanma ey cahil, eyşə, işrətə,
Layiq ol Allaha, həm də millətə.
Allahın yolu ilə hərəkət etsən,
Heç zaman dünyadan xəcil getməzsən.
Allah ki, göstərib Quranda düz yol,
Çalışıb sən ona sədaqətli ol.
Allahı tanısan əgər əzəldən,
Onda Allah salmaz, səni nəzərdən.
Vəsiyyət edirəm yolunu azma,
Sonra da bu işi Allaha yazma.
Yolunu azarsan görərsən bəla,
Olarsan çox dərdə özün mübtəla.
Kim çəksə hər zaman xalqın dərdini,
Allah azaldacaq onun qəmini.
Tanımaq çətindir hər müsəlmanı,
Bəzisi andırır vəhşi heyvanı.
Aldanma dünyada sən dinsizlərə,

Allah Quranı da verib bizlərə.
Həmişə ibrəti götür yaxşıdan,
Səndən razı qalsın hiss edən adam.
Yaxşı aparmazsan əgər özünü,
Eşidən az olar doğru sözünü.
Gör necə yaradıb Allah insanı,
Dərd-qəm çəkməyənlər söyləyin hanı?
Əgər çəkməyirsə kimsə dərd- qəmi,
Fikr eylə dənizdə sükansız gəmi.
Allah cəzasını verər azğının,
Gec-tezi olacaq ancaq ki bunun.
Allaha tapşır sən zalım adamı,
Yaradan verəcək ona cəzanı.
Tək Allah eyləyər hamıya çarə,
Allahı tanıyan qalmaz biçarə.
Əzəldən Allah ki, yazmışdır yazı,
Olmaz heç bir zaman ona bir pozu.
Xeyir də, şər iş də tək Allahdandır,
Başqa cür fikirlər bilin yalandır.

Ləkit məscidində dəfn olunmuş övliyalər

*“Onların (əshabi-kəhfin) haqqındakı mübahisədə qalib gələnlər (möminlər) isə:
“Onların (məzarı) üstündə (Allaha ibadət etmək*

məqsədilə) *bir məscid tikəcəyik!*” –dedilər.”
Quran, “Mağara” surəsi, 21-ci ayə

Ləkitdə olarkən kəndin məscidinin həyətində dəfn olunmuş övliyaların qəbrini də ziyarət etdik. Onların baş daşları məscidin divarlarına hörülmüşdür. Başdaşındakı ərəbcə kitabələri tarixçi alim Məşədixanım Nemət aşağıdakı kimi tərcümə edib, qohumluq əlaqələrini göstərmişdir. Sağ tərəfdən birinci başdaşının ərəbcə kitabəsində deyilir:

“Bu qəbir mərhum Zaxurlu alim Ramazan əfəndinin oğlu mərhum Hacı Yaqub Əfəndidir. Hicri 1275 (1858-1859) –ci ildə bu fani dünyadan axirət evinə köçmüşdür.”

İkinci başdaşıda ərəbcə yazılmışdır:

“Yer üzündə olan hər kəs fanidir” Bu qəbir mərhum alim Hacı Yaqub Əfəndinin oğlu mərhum alim- Hacı Yaqub Əfəndinin oğlu, rəhmətlik alim, qazi Məhəmməd Əfəndidir. Qeyd olunan mərhum 1308-ci il rəbi-əs sani ayının 7-sində köçmüşdür. (20.09.1891)

Üçüncü başdaşıda ərəbcə yazılıb:

“Yer üzərində olan hər kəs fanidir.” Mərhum alim Zaxurlu Hacı Yaqub Əfəndinin oğlu mərhum alim Hacı Hüseyin Əfəndinin oğlu, alim Hacı Yaqub əfəndinin oğlu mərhum alim

Ramazan Əfəndinin oğlu mərhum, bağışlanmış molla Sultandır. 1309-cu il şəvval ayında vəfat etmişdir.

Məscidin həyətində dəfn olunmuş üç alimin: Hacı Yaqub Əfəndi, Qazi Məhəmməd Əfəndi və Molla sultanın baş daşlarındakı yazılardan onların bir neçə arxa alimlərinin adı məlum olur. Eyni ad bir neçə şəxsə qoyulmuşdur. Zaxurlu alim Ramazan Əfəndi

Zaxurlu alim Hacı Yaqub Əfəndi

Alim Hacı Hüseyin Əfəndi

Alim Hacı Yaqub Əfəndi

Alim Ramazan Əfəndi

HACI HƏMZƏT ƏFƏNDİ

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Biz Adəm övladını şərəfli və hörmətli etdik, onları suda və quruda (gəmilərə, heyvanlara və nəqliyyat vasitələrinə) mindirib sahib etdik, özlərinə (cürbəcür nemətlərdən) təmiz ruzi verdik və onları yaratdığımız məxluqatın çoxundan xeyli üstün etdik.”

Allahın məxluqatın və insanların çoxundan üstün edib, özünə dost tutduğu övliyalardan biri də Hacı Həmzət Əfəndidir. O, Dağıstanın Saxur kəndində doğulub. Mənəvi dünyasını zənginləşdirmək və ilahiyyat elminin sirlərini dərinlən öyrənmək üçün Almalı Şeyx Mahmud Əfəndiyə intisab etmişdir. Bir müddət ona mürid olandan sonra İlisuda irşad fəaliyyəti göstərmək üçün mürşididndən icazənamə almışdır.

Hacı Həmzət Əfəndi öz əxlaqı, imanı, təqvası ilə insanlığa bir nümünə idi. Allah onu insanlar arasından özünə dost seçərək, kəramət bəxş etmişdi.

Duaları tanrı dərgahında tez qəbul olunduğundan, qapısından ziyarətçilər əskik olmazdı. Onun kəramətlərinə dair əhvalatlar bu gün də İlisuda dillər əzbəridir. Deyilənə görə yolda gedərkən, ayağı yerdən təxminən dörd barmaq hündürlükdə olar, yerə toxunmazmış. Kənardan baxanlar onun uçduğunu zənn edərlərmiş. Cümə namazını Daöistanda qılan övliya, 5-10 dəqiqəlik zaman fərqiindən istifadə edərək, İlisuya gələr, buradakı möminlərlə birlikdə təkrar cümə namazı qılarınmış.

Ətrafında çoxlu sayda müridlər olması vəbölgədə böyük nüfuza malik olması Nikolay hökumətini narahat edirdi. Rus hökuməti Şeyx Şamilin müridizm hərəkətini yaratdıqdan sonra yeni bir üsyanın baş qaldırmasından ehtiyat edirdi. Odur ki, ustadı Şeyx Mahmud Əfəndidən sonra Hacı Hənzət Əfəndi də təqib edilməyə başladı. Hətta çar məmurları onu həbs etmək üçün gəlmiş, övliya bunu qabaqcadan duyduğundan,

kənddəki iri qaya parçalarının arasında gizlənmişdir. Şeyxi evdə tapmayan məmurlar kəndi ələk-vələk etdilər. Qaya parçalarının yanından keçəndə, İlahinin qüdrəti ilə hörümçəklər qaya parçalarının arasına tor çəkmiş, bunu görənlər məmurlar burda insan olmadığını zənn edərək, əliboş qayıtmışlar. (Xatırladım ki, bu hadisənin bənzəri Həzrət Peyğəmbərimiz Məhəmməd əleyhissəlamın da həyatında baş vermişdir.)

Hacı Həməzət Əfəndi 1890-cı ildə fani dünya ilə vidalaşaraq, Allahın rəhmətinə qovuşdu. Qəbrini kəndin ümumi qəbiristanlığında qazmaq istədilər. Lakin övliyanın bir vaxt gizlənərək, xilas olduğu qayalıqdan külüng səsi eşitmələri, fikirlərini dəyişdi. Bunun bir işarə olduğunu qəbul edərək, məzarı həmin yerdə qazdılar. Sonralar məzarın üstündə günbəz tikdilər. (Həmin günbəz “Beşbulağın” yanındadır.)

Övliyanın yurdunda
Nurməhəmməd və Murtuzəli adlı iki

oğlu, Hürü adlı bir qızı qaldı. Murtuzəli Türkiyədə Ali Ruhani məktəbini bitirərək, yüksək savada və intellektual səviyyəyə malik din xadimi oldu. Fəqət 25 yaşında sancıdan (çox güman ki, kor bağırısaq sancısından) dünyasını dəyişdi.

Hürüdə kəramət müşahidə edildiyindən xalq tərəfindən daim ziyarət olunmuşdur. Nurməhəmmədin oğlu Məhəmməd Əfəndi 30 il Zaqatala cümə məscidində müəzzin işləyib.

Övliyanın yolunu bu gün nəticəsi Hacı Novruz Ramazan oğlu davam etdirir. Qax rayonunun qazisi olan bu imanlı din xadimi 1970-ci illərdə Buxarada Mirərəb Ali Ruhani məktəbini bitirib. Uşaqılıqdan ata-anadan yetim qalan Novruz Sadıqovun tələbəklik illəri çox böyük maddi sıxıntılarla keçib. Belə ki, dörd körpə qızı ilə İlisuda qalan həyat yoldaşı işləmədiyindən və hətta uşaq pulu belə almadığından, (O vaxt işləməyənlərə uşaq pulu verilmirdi) Novruz məcbur olub, məktəbdən aldığı təqaüdün bir

hissəsini hər ay ailəsinə göndərirdi. Hətta bir gün məktəbi yarımçıq tərk etmək qərarına gəlmişdi. Lakin gördüyü bir yuxu onu bu fikrindən daşındırdı. Allahın köməyi və babalarının ruhlarının mənəvi dəstəyi ilə məktəbi uğurla başa vuran Novruz Sadıqovu Buxara Ali Ruhani məktəbində müəllim kimi saxlamağa çalışsalar da ailə vəziyyəti onu ata ocağına qayıtmağa məcbur etdi.

Babamın ruhu evimizdə dolaşır

*Mahmudova Hürü Hacı Novruz qızı-
Bakı Biznes Universitetinin əməkdaşı:*

-Atam Buxarada tələbə olan vaxtı tətillə gəlmişdi. Həyatimizdə övliya babamdan qalma bulağın gözü tutulduğundan, həm biz, həm də qonşular susuz qalmışdılar. Atam səhərdən günortayadək çalışıb, bulağın gözünü açdı. Bulağın suyundan dəstəmaz alıb, günorta namazını qılmağa başladı. Mən

evin bir tərəfində oturub, atama tamaşa edirdim. Birdən gördüm pəncərədən bir işıq otağa daxil oldu, evin küncünə qoyulmuş yaşıl çörək qazanının ətrafına iki dəfə fırlanıb, yenə də pəncərədən çıxıb getdi. Atam namazını qurtaranda gördüyüm möcüzəni ona danışdım. Dedi: “Babamızın ruhudu, ruzimizə bərəkət verir.” Doğurdan da ailəmizdə heç kim işləməsə də, atamın tələbəlik təqaüdü ilə həm özü dolanırdı, həm də biz dörd bacı orta məktəbdə oxuyuruq. Geyimdə müəyyən çətinlik çəksək də, qazandan çörəyimiz heç vaxt əskik olmurdu.

“AXUND BABA ZİYARƏTGAHI”

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Onlar Allaha, axirət gününə inanır, insanlara yaxşı işlər görməyi əmr edir, pis əməllərdən çəkindirir və xeyirli işlər görməyə tələsirlər. Onlar əməlisaleh şəxslərdəndirlər.” Quran, “İmran ailəsi” surəsi, 114-cü ayə.

İnsanlara yaxşı işlər görməyi təbliğ edən və pisliklərdən çəkindirən saleh şəxslərdən birinin qəbri Qax rayonunun Qum kəndindədi. İnsanların sevimli ziyarət yeri olan bu qəbrin sahibi “Axund Baba” adı ilə tanınır. XVIII-XIX əsrlərdə yaşayan bu övliya dini təbliğ etməklə və tələbə yetişdirməklə məşğul olduğundan, xalq arasında “Axund Baba” deyə çağırılıb. Odur ki, əsil adı bilinmir.

Övliyanın bizə məlum olan Yusif adlı bir oğlu, həmin oğuldan Mustafa,

İsgəndər, Hacı Məhəmməd, Hacı adlı dörd nəvəsi olub.

“Axund Baba”nın törəmələrindən bəziləri zaman-zaman (hər biri öz dövründə) övliyanın yolunu davam etdirərək, din təbliğ etmiş və övliyalıq məqamına yetişərək, kəramət göstərmişlər. Məsələn, onun nəticəsi Yusif Bağdadda İlahiyyat məktəbini bitirərək, dövrünün alimi kimi tanınmışdır. O, 1938-ci ildə Finlandiya müharibəsinə getmiş, geri qayıtmamışdır. “Axund Baba”nın qəbri Qum kəndində, yaşadığı evin həyətidədir. Hər gün Qumdan və ətraf kəndlərdən, rayonlardan neçə-neçə ziyarətçi müxtəlif niyyətlər üçün gəlib bu ocaqda Allaha dua edirlər. Mən də öz növbəmdə bu ocağı ziyarət edərkən, bir neçə zəvvarla tanış olub, söhbət etdim. Onların söhbətlərinin bəzi məqamlarını diqqətinizə çatdırmağı lazım bilirəm.

Dualarım burada qəbul edildi.

Mustafayeva Çiçək Həzrət qızı- Qax rayonu, Qum kənd sakini:

-Böyük qızım Ülkər Moskvada yaşayırdı, 14 il idi ailə qurmuşdu, övladı olmurdu. Bir gün getdim “Axund Baba”nın ziyarətinə, dua etdim ki, Allah qızıma bir övlad versin. Övliyanın xatirinə duam qəbul olundu. Ziyarətdə olarkən, mücövärcü Abduləziz qardaş dedi: “Sənin duanı Allah qəbul etdi.” Dedim: “Hardan bilirsən?” Dedi: “Sən dua edəndə, məni soyuq tər basdı, qəribə hal keçirdim, bildim ki, duan qəbul edildi.” Doğurdan da çox keçmədi ki, qızım zəng edib hamilə olduğunu bildirdi. İndi onun qızı Lalənin 5 yaşı var.

Pirin tütyəsini sürtdük, anamın gözü açıldı.

Məmmədova Nəzmiyyat Həzrət qızı- Qax rayonu Qum kəndinin 79 yaşlı sakini:

-12-13 yaşım olardı, bir gün qəflətən anamın gözü tutuldu, heç nəyi görmədi. Bir neçə gün anam gəzə bilmədi. O vaxtlar həkim

yox idi. Bir gün anam mənə qəpik verib, “Axund Baba”nın ziyarətinə göndərdi. Dedi ki, bu nəziri ziyarətə qoy, mücövürçü Xanpəri arvada de ki, anam deyir mənə tütyə versin, gözlərimə çəkim. Gəldim nəziri qoydum, Xanpəri xalaya vəziyyəti danışdım. Arvad qəbrin üstündəki bardaqdan boş stəkana su tökdü, qəbrin üstündəki xırda daşı da suya salıb çıxartdı. Həmin suyu mənə verdi, tapşırırdı ki, bu su ilə gözlərini yusun, amma altına təmiz ləyən tutsun ki, su yerə tökülməsin. Həmin suyu da elə yerə tökün ki, ora insan ayağı dəyməsin, təmiz yer olsun. Həmin tütyəni gətirdim evə, anam gözlərini üzünü yudu, ləyənə tökülən suyu da qalxdım evin damına tökdüm ki, ora heç vaxt insan ayağı dəyməyəcək. Gecə yatdıq, səhər duranda gördük ki, anamın gözləri açılıb.

Nizami Gəncəvi Qum kəndində doğulub?

Qumda olarkən, rastlaşdığım maraqlı əhvalatlardan biri də dahi şairimiz Nizami Gəncəvinin bu kənddə doğulması haqqında olan təkzibolunmaz faktlar idi. Məlumdur ki, İran alimləri şairin “Mən dağlar qoynunda yerləşən Qum şəhərindənəm” deməsini əsas

gətirib, onun İranın Qum şəhərindən olmasını yazırlar. Amma tarixçi alimimiz mərhum Ziya Bünyadov “Azərbaycanın Atabəylər dövləti” adlı əsərində tarixi və coğrafi faktlara söykənərək, İran alimlərinin fikrini alt-üst edir:

“Nizami Gəncəvi (1141-1209) Qum şəhərində doğulmuşdur. (“Mən mirvari kimi Gəncə dənizində qərq olsam da, dağda yerləşən Qum şəhərindənəm.”) Qum kəndi hazırda Azərbaycan respublikasının Qax rayonunda yerləşir. Nizaminin İran Qumundan olduğu fikrini bir kənara atmaq lazımdır. Eyni zamanda məlumdur ki, Nizami heç bir vaxt öz vətəninə tərki etməmişdir. (Nizami yalnız bir dəfə-1185-ci, ya da 1187-ci ildə, o da iradəsindən asılı olmayaraq, Gəncədən kənara çıxır.) ”

Elmin müxtəlif sahələrində dərin biliyinə əsasən demək olar ki, Nizami hərtərəfli təhsil görmüşdür. Bu isə varlı ailələrin nümayəndələrinə nəsb olub bilərdi. Nizaminin yüksək təhsilə malik olması təsvir etdiyimiz dövrdə Gəncənin çiçəkləndiyinə bir sübutdur.

Nizaminin “Məxzənül-əsrar” poemasını yaradana qədər necə həyat tərzi keçirdiyi barəsində əlimizdə heç bir məlumat yoxdur. Sonralar , həyatının sonuna qədər o, abidliyə üstünlük vermiş, təam məhdudluğuna diqqət yetirmiş və həyat nemətlərindən özünü məhrum

etmişdir. Lakin onun şerlərindən məlum olur ki, zahidlik vəziyyətinə, arpa çörəyi ilə dolandığına baxmayaraq o, saray qulluğunu da yerinə yetirmişdir. Belə ki, “Xosrov və Şirin” poemasında Qızıl Arslanı tərifləyərkən, Nizami deyir: “Mən bir müddət qulluqdan kənar qalsam da, hökmdara xidmət göstərməkdən tamam azad deyildim”.

Həm Ziya Bünyadovun yazdıqlarından, həm də bu gün Qax rayonunun Qum kəndində qalan Qala divarlarının, şəhərə aid müxtəlif tikililərin qalıqlarından aydın olur ki, burada bir vaxtlar şəhər mövcud olmuşdur və dağlar qoynunda yerləşir. Bütün bunların fonunda Nizaminin “Mən...dağda yerləşən Qum şəhərindənəm” fikrinin məhz bura aid olması daha ağılabatandır.

ŞEYX

ƏHMƏD

ƏFƏNDİ TALALI

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Həqiqətən, İbrahim həlim xasiyyətli, (həmişə dua edərək) yalvarıb yaxaran və özünü tamamilə Allaha təslim etmiş bir zət idi.”
Quran, “Hud” surəsi, 75-ci ayə

Allahın həlim xasiyyətli, həyatını elm öyrənməyə və öyrətməyə sərf edən və bu yolla

övliyalıq məqamı qazanan qullarından biri də Əhməd Əfəndidir. O, 1839-cu ildə Zaqatala rayonunun Tala kəndində doğulub. Atası Mustafa, əkinçiliklə məşğul olurdu. Erkən yaşlarında atasını itirdiyindən, el arasında “Yetim Əhməd” deyə çağırılmış.

“Sən nə bilirsən ki, Qədir gecəsi nədir?!”

Hələ uşaqlıqdan Əhmədin dinə böyük marağı vardı. Odur ki, yaşlılarından fərqli olaraq, Talada kənd ağsaqqallarının təşkil etdikləri dini mərasimlərin demək olar ki, hamısında iştirak edib, orada danışılan söhbətlərə, edilən zikrlərə maraqla qulaq asardı. Yetim Əhmədin uşaqlıqda iştirak etdiyi məclislərdən biri də Ramazan ayının son on gecəsində qeyd edilən, Qədr gecəsinin ehtimal edildiyi Əhya gecələri idi. Onda balaca Əhməd ağsaqqalların bura nə üçün topladığını və Qədr gecəsinin nə olduğunu bilmirdi. Heç kəs, mollalar da ona nəyisə öyrətməkdə maraqlı deyildilər. Çünki onlar dərsi imkanlı ailələrin uşaqlarına keçirdilər. Odur ki, axşamdan bir az keçmiş, evin bir küncündə oturan yetim Əhmədi yuxu tutdu. Mollalar isə Qədr gecəsini görmək arzusuyla, ibadətlərini davam etdirdilər. Amma sən saydığını say, gör fələk nə sayır. Gecənin bir vaxtı ağsaqqal, nurani bir şəxs balaca Əhmədi yuxudan oyadıb, ona

həyətdə dəstəmaz aldırdı. Bu gecə Qədr gecəsi olduğunu bildirib, onun mahiyyətini uşağa başa saldı: namaz qılıb dua etməyin vacib olduğunu bildirdi. Müqəddəs Quranın qədr gecəsi surəsini izah etdi: **“Həqiqətən biz onu (Quranı) Qədr gecəsi nazil etdik! Sən nə bilirsən ki, Qədr gecəsi nədir?! Qədr gecəsi min aydan daha xeyirlidir! O gecə mələklər və ruh (Həzrət Cəbrail) Rəbbinin izni ilə hər bir işdən dolayı yerə enərlər. O gecə dan yeri sökülənə kimi salamatlıqdır (əmin-amanlıqdır)! Quran “Qədr gecəsi” surəsi”**

Əhməd bütün bunları bildikdən sonra, namaz qılıb dualar etdi. Səhər açılında ağsaqqallar yuxudan oyanıb, bir-birlərindən Qədr gecəsini görüb görmədiklərini soruşdular. Heç biri müsbət cavab vermədikdə, balaca Əhməd gecə şahidi olduğu əhvalatı danışdı. Mollalar çox pərt oldular ki, neçi illər ibadət etdikləri halda, allah dərğahında Yetim Əhmədin hörməti onlarınkindən üstündür.

Bundan sonra Əhməd Əfəndi elm öyrənməyə başladı. Əvvəlcə Mürsəl müəllimdən, sonra isə Suvagildə Hətəm Əfəndidən dərs aldı. Daha sonra isə İlisuda Səid Əfəndinin yanında elmini bir qədər də dərinləşdirdi. 1862-ci ildə mənəvi cəhətdən daha da kamilləşmək və təsəvvüf elminin dərinliklərinə varmaq üçün dostu Həmzət

Əfəndi ilə birlikdə, Nəqşibəndiyyə Şeyxi Mahmud Əfəndiyə mürid oldular. Altı ay mürşidinin xidmətində duran Əhməd Əfəndi, seyr və sülukunu tamamlayaraq, məzun oldu.

Şeyx Mahmud Əfəndi Talada irşad fəaliyyəti göstərmək üçün Əhməd Əfəndiyə xilafətnamə (İcazənamə-müəllif) verdi. Həmin dövrdə onun əqidədaşı olan Şeyx Şamil çar hökumətinə qarşı müridizm hərəkətinə rəhbərlik etdiyindən, ruslar Zaqatala şeyxlərinin də onlara qoşulacağından ehtiyat edib, 1863-cü ildə Şeyx Əhməd Əfəndini həbs edib, İrkutsk vilayətinə sürgün etdilər. Bir müddət çar həbsxanasında saxlanan Əhməd Əfəndi öz kəramətləri ilə nadzorları heyrətə saldı. Belə ki, gündə beş vaxt namazda kameranın qıfılları Qüdrətli-İlahidən açılar, Şeyx həyətdə dəstəmaz alıb, namaz qıldıqdan sonra yenidən kameraya qayıdarmış. Bu və digər möcüzələri görəndən sonra, 1866-cı ildə övliyanı sərbəst buraxdılar.

Sürgündən qayıdandan sonra, Əhməd Əfəndi Aşurə adlı qızla ailə qurdu. Daha sonra iki dəfə Həcc ziyarətində oldu. İkinci həcc ziyarətindən qayıdanda İstanbulla gəldi. Səkkiz il İstanbulda yaşayan Şeyx Əhməd, burada ikinci dəfə evləndi və Abidət adlı qızı oldu. (Abidətin qəbri Talada atasının yanındadır.) İstanbulda yaşadığı dövrdə Şeyx,

Sultan Əhməd camisində dərs deyirdi. Sonralar o, Misirin Əl-əzhər universitetinə müəllim kimi dəvət olsa da, xanımı vəfat etdiyindən, talaya qayıtdı.

İstanbulda olarkən İmam Şamilin oğlu Qazı Məhəmməd Əhməd Əfəndi ilə görüşərək, “Qazavat” etmək istədiyini bildirdi və Şeyxdən məsləhət istədi. Əhməd Əfəndi, Şeyx Şamilin oğluna yazdığı məktubda belə tövsiyə edirdi: “İndi vuruşmağın əhəmiyyəti yoxdur. Atan 30 il vuruşdu, lakin o da, lazım olanda qılıncı yerə qoydu. Türk xalqı böyük xalqdır, amma yenə deyirəm ki, hər işin öz vaxtı var.”

Talada irşad fəliyyəti göstərirdi müddətdə Şeyx Əhməd Əfəndinin ətrafına yüzlərlə mürid toplaşmışdı. Müridləri onda zaman-zaman kəramətlər müşahidə edirdilər. Belə ki, bir gün namaz vaxtı Şeyx səcdəni həddən artıq uzatdı. Müridləri onun bu qədər səcdədə qaldığını görməmişdilər. Namazın sonunda ondan bunun səbəbini soruşduqda, bildirdi ki, həmkəndliləri dağ yolu ilə gedərkən uçquna düşdülər və mənə çağırıdılar, onların köməyinə getdiyimdən səcdədən qalxa bilmədim. Müridlərdən bəziləri buna şübhə etsələr də, qapıdan çıxanda şeyxin başmaqlarının yaş olduğunu gördükdə, şübhələri aradan qalxdı.

Əhməd Əfəndi insanlara xeyirxahlığı təbliğ etdiyi kimi, özü, bu xeyirxahlığın nümunəsi idi. Belə ki, öz vəsaiti və rəhbərliyi ilə Talaya 14km uzunluğunda su xətti çəkdi. Bu gün də insanlar həmin sudan istifadə etdikcə, övliyəyə rəhmət oxuyurlar.

Şeyx Əhməd 1901-ci ildə Talada əsasını qoyduğu və vəsaitini ayırdığı məscid, 1910-cu ildə tamamlanmaqla, keçmiş SSRİ-də ən böyük məscid idi.

Kəramətli övliyə və Nəqşibəndiyyə Şeyxi olan Əhməd Əfəndi 1904-cü ildə dünyasını dəyişdi. Cənazə namazına 1500-ə yaxın adam dayanmışdı. Dəfn mərasimində iştirak edənlər isə 15 minə yaxın idi.

Mərasimdə iştirak edənlərin bir ucu qəbiristanlığa çatanda ,arxa tərəfi hələ şeyxin həyatında idi. Şeyxin cənazəsi Tala qəbiristanlığında müqəddəs bəsil nəslindən olan Hacı Ramazanın (Ölüm tarixi hicri-1308,miladi 1890-91)məzarının yanından keçəndə hansısa bir qüvvənin təsiri ilə dayandı. İnsanlar nə qədər cəhd etsələr də, cənazə irəliləmədi. Bir neçə dəqiqə sonra cənazə yoluna davam etməyə başladı. Əhməd Əfəndi sağlığında da bu müqəddəs məzarın yanından keçəndə ayaq saxlayıb, dua verməmiş keçməzdi.

Şeyx Əhməd Əfəndinin başdaşının ərəbcə kitabəsinin tərcüməsi belədir:

“Hökmranlıq vahid, qüdrətli Allaha məxsusdur. İki dünyanın hökmdarına eşq olsun. Bu məzar pirlük məqamına çatmışların çırağı, bu torpaq xalqın günəşi, böyük xilaskarların və əzəmətli şeyxlərin qütbü, qüdrətli və hakimiyyət sahibi, Allaha qovuşanların və ariflərin tacı, öz əsrinin vahidi, zamanəsinin yeganəsi, Allahı dərk etmiş, Allahın rəsulunun canişini, xalqın və dinin mürşidi, on dörd məsumənin dini uğrunda zəhmət çəkən alim, əl-Məhəmmədi, əl-Xadrai ən-Nəqşibəndi əl-Mücəddədi əl-Xalidi, əl-Mahmudi (Almalı Mahmud Əfəndi nəzərdə tutulur-müəllif.) Talalı şeyx Əhməd Əfəndi 1321-ci ildə zilhicə ayının onu gecəsi vəfat etmişdir (27 fevral 1904-cü il) Torpağı pak olsun. ”

Şeyxin məzarının sol tərəfində Nəqşibəndi şeyxi, Dağıstanlı Hacı Əfəndinin qəbri vardır. Qəbrin başdaşının ərəbcə kitabəsinin tərcüməsi belədir:

“Allah! Mahmud Əfəndi Almalı, Şüayb əl-Bəkir Əfəndi, Hacı İbrahim Əfəndi əl-Qcuri, Əhməd Əfəndi, şəkili Hacı Əfəndi, imam rəbbani Əhməd Sirhindi...Bağdadlı Xalid, ölüm məlaykəsi Bahəddin Məhəmməd əl-Buxari...Bu qəbir islamın çırağı, xalqların mürşidi qüdrət və hakimiyyət sahibi, ariflərin və Allaha

qovuşanların son dərəcə yaxşısı və layiqlisi, əsrinin yeganəsi, zəmanəsinin vahidi, Allahı tanıyan, Allahın rəsulunun canişini, on dörd məsumənin dini uğrunda çalışan görkəmli alim Hacı Əfəndi əl-Məhəmməd əl-Xədrai nəqşibəndi əl-Mücəddədi əl-Xalidi əş-Şəkuri Dağıstanlı, hicri, 1367-ci ildə, rəbi ələvval ayının onu, gecə yarısı (22 fevral 1948) vəfat etmişdir. Kitabəni talalı Əbdül Qadir yazmışdır.” Başdaşının arxa tərəfində nəqşibəndiyyənin, içərisində “Allah” sözü yazılmış ürək formalı çevrədən ibarət embleması həkk olunmuşdur.”

Hər iki kitabədən göründüyü kimi, nəqşibəndiyyə silsiləsindən olan alimlərin adları hörmətlə yad edildikdən sonra mərhumun adı çəkilir.

Əhməd Əfəndinin Tala kəndindəki evini 30-cu illərdə sovet hökuməti müsadirə edərək, MTS idarəsinə verdi.

Şeyxin Abdulla və Məhəmməd adlı iki oğlu oldu. Abdulla uşaq yaşlarında dünyasını dəyişdi, din xadimi olan Məhəmməd isə Ruqiyyə adlı qızla evləndi. Onların nigahından Əhməd (1905) və Mustafa (1906) adında iki oğlu, Aşurə (1923 təv) Xatimət, Əminəxatun, Minəsona adlı dörd qızı olub.

Atasının yolunu davam etdirditinə görə Rus hökuməti Məhəmməd Əfəndini də təqib etməyə

başladı. 1930-cu illərdə həbs olunan Molla Məhəmməddən, sonralar heç bir xəbər çıxmadı. Onun həbsinin səhəri günü isə arvadı Ruqiyyəni, oğlanları Əhmədi və Mustafanı, körpə qızları Aşurəni, Xatiməti, Əminəxatunu da həbs edərək, sürgünə göndərdilər. Qızlardan biri- Minəsona ərdə olduğu üçün, onun özünü yox, ərini sürgün etdilər. Qızlardan yeganə sağ qayıdan Aşurə söhbət edirmiş ki, Qazaxıstan çöllərində çox ağır sürgün həyatı keçiriblər. Azov dənizindən qamış qırıb, ocaq yandırırırmışlar. Çox çətinliklə əldə etdikləri kəpəyi həmin ocaqda qaynadıb, horra bişirib, içirlərmiş. Anası və iki bacısı bu məşəqqətlərə dözməyərək, vəfat ediblər. On yaşlı Aşurə isə vətənə qayıdıb. (Sonralar o, Həbibullah adlı şəxslə ailə qurub.)

Molla Məhəmmədin oğlanları Mustafa və Əhməd 1933-cü ildə sürgündən qayıdıandan sonra , yenə də təqibolunduqlarını görüb, dağlara çəkiliblər. 1937-ci ilə qədər qaçaq həyatı yaşayandan sonra, qonşularından biri öyrədilərək, onların yanına göndərilib və aldadılaraq, aşağı endirilib. Evlərinə qayıdan kimi Əhmədi və Mustafanı həbs edərək, güllələnməyə göndəriblər. Həmin vaxt Əhməd subay idi. Mustafanın arvadı isə hamilə idi. 1938-ci ildə Mustafanın bir oğlu oldu ki, adını

Abdulla qoydular. 1992-ci ildə vəfat edən Abdullanın Məcamət xanımla nigahından Məhəmməd və Mustafa adlı iki oğlu var.

Möcüzəli quş

Yuxarıda qeyd etdim ki, 30-cu illərdə Molla Məhəmmədin ailə üzvləri represiya olunanda, Minəsona adlı qızına toxunmamışdılar. O, 1979-cu ildə dünyasını dəyişdi. Mərhumun 40-ı günü baş verən bir möcüzə gələnləri heyrətə saldı. Belə ki, göyərçin boyda, həddən artıq bərəkətli bir quş, qadınların oturduğu otağa girərək, Aişenin (sürgündən sağ qayıdan qızın-müəllif)başına qonub və qanqını geniş açaraq, onun yanında əyləşən əminətin başına salıb. Bir qədər durduqdan sonra, quş pəncərənin qabağına qonub və oturanlara tamaşa etməyə başlayıb. Həmin vaxt evdə Hafizə adlı qohum qadın yataqda xəstə yatırmış. Qadınlardan biri quşu götürüb, xəstənin üzərinə qoyur ki, bəlkə şəfa düşsə. Hafizənin üzünə diqqətlə baxan quşun gözlərindən yaş axmağa başlayır. (Həmin günün səhəri Hafizə dünyasını dəyişir.) Daha sonra quşu götürüb, həyətə çıxarırlar ki,

gələnlər hamısı görsün. Şahidlərin danışdığına görə, hələ belə bir bəzəkli, yaraşıklı və gözəl gözlərə malik bir quş görməyibləرمىş..

ŞEYX ƏHMƏD ƏFƏNDİNİN

DAVAMÇILARI:

1. Əl-Hacı Osman Əfəndi (ölümü 1918)
2. Əl-Hac Mustafa Əfəndi Əl-Qadiri
3. Əbdülvəhab Əfəndi əs-Səxuri
4. Həsən Dəbir ət-Taşi
5. Musa Dəbir-əl-Qarani əd-Dağıstani
6. Hacı Mamay Əfəndi
7. Ömər Əfəndi əl-Qarali
8. Hacı Mustafa Əfəndi əl-Malaxi (1919-cu ildə Qax rayonunun Malax kəndində vəfat edib.) (“Doğrulan ümidlər”, “Nigari”)
9. Hacı Şirin Əfəndi əl-Güllükü (1899-cu ildə Səudiyyə ərəb Ciddə şəhərində vəfat edib.)
10. Əbdürrəhman Əfəndi əl-Əhhadi.
(Qəbri Tala kəndində şeyxinin yanındadır)
11. Musa Əfəndi əl-Göynüki

12. Temirxan Əfəndi əl-Çarışlı
13. Murtuza Əli Əfəndi əz-Zəldi əl-Xaraxi
14. Hacı Gül Məhəmməd Əfəndi əl-Masuli
15. Hacı Əbdürrəhman Əfəndi əl-Qumuği
(1909-da vəfat edib, qəbri Tala kəndindədir)
16. Əbdüssəlam Əfəndi əl-Xaçmazi (Qəbri oğuz rayonunun Padar kəndindədir.)
17. Əl-Hac Şamil Əfəndi əl-Batuni
18. Əl-Hac Ömər əl-Hədli əl-Aradi
19. Əl-Hac Əndal əl-Hədli əl-Aradi
20. İbn Həcər əl Ukehi
21. Əl-Hac Bəkri Əfəndi əl-Məşləfi
(Zaqatala)
22. Cüneyd Əfəndi əl-Qaxi

ŞEYX NASIH ƏFƏNDİ

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“İçərimizdə (insanları) yaxşılığa çağıran, xeyirli işlər görməyi əmr edən və pis əməlləri qadağan edən bir camaat olsun! Bunlar (bu camaat), həqiqətən nicat tapmış şəxslərdir.”
Quran, “Ali İmran” surəsi, 104-cü ayə.

İnsanları yaxşı işlər görməyə həvəsləndirən və pis işlərdən çəkindirən Allah dostlarından biri də Nasih Əfəndi olmuşdur. O, 1917-ci ildə Zaqatala rayonunun Muxax kəndində doğulub. Atası Məhəmməd əfəndi bölgənin tanınmış alimlərindən olub. Özündən başqa

Məhəmmədsaleh və Məhəmmədfateh adında qardaşları olub. Ataları bir gün onlardan böyüyəndə nə olacaqlarını soruşur. Balaca Nasih atasının kitablarını göstərib, *“Bu əsərləri yazanlar bizim kimi insanlar deyildirmi?”* deyə soruşmuş, atası da *“Əlbəttə, bizim kimi insanlardır”* deyə cavab vermişdir. Nasih Əfəndi demişdir: *“Onlar nə şəkildə kitab yazı bilmişlərsə, mən də onlar kimi kitab yazı biləcəm səviyyəyə çatacaq qədər oxuyacağam.”*

1935-ci ildə Nasih Əfəndinin atası vəfat etdi. 20 yaşa çatdıqda, zahiri elmlərini tamamladı və mənəvi elmlərə yiyələnmək üçün Tala kəndində Nəqşibəndi şeyxi Hacıyev Əfəndiyə mürid oldu. Seyr və sülukunu onun yanında tamamlayan Nasih Əfəndi, Muxax kəndində irşad fəaliyyəti göstərmək üçün mürsidindən icazənamə aldı.

Nasih Əfəndi kəramət sahibi övliyalardan olduğundan, zitarətçiləri əskik olmazdı. Onun kəramətlərinə dair bir çox əhvalatlar bu gün də xalqın dilində dolaşmaqdadır.

Belə danışırırlar ki, cümə günü kənd sakinləri Nasih Əfəndinin imamlığı ilə camaat namazı qılmaq üçün bir yerə cəm oldular. Şeyx dəstəmaz almaq üçün bağçaya keçdi. Aradan xeyli vaxt keçməsinə və namaz vaxtı olmasına baxmayaraq, Nasih Əfəndi

qayıtmırdı. Yaxınları baxçaya baxsalar da, onu tapa bilmədilər. Camaat cərgədə səf-səf durub namaza başlamaq üçün imamı gözləyirdi. Namaz vaxtının qurt armasına yaxın bir də görüblər ki, şeyx öz yerini tutub. Onun haradan, necə gəldiyini heç kəs bilmədi. Sonralar Zaqataladan olan zəvvarlar Həcc mərasimindən dönərkən, söhbət edirlərmiş ki, filan vaxtı, cümə günü Nasih Əfəndini Məkkədə gördük.

Şeyx Nasih Əfəndinin üç oğlu, dörd qızı olub. O, 1996-cı ildə vəfat etmiş, Muxax qəbiristanlığında dəfn olunmuşdur.

Övliyanın aşağıdakı ardıcilları olmuşdur:

- 1) Seyfəddin Əfəndi (oğlu)
- 2) Qəbələli Mikayıl Əfəndi
- 3) Balakənli Hacı Ramazan Əfəndi
- 4) Əliabadlı Əmirullah Vahabov
- 5) Əliabadlı Darçın Məmmədov və digərləri.

HƏLİM BABA

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Bilin ki, Allah dostlarının heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməzlər. O kəslər ki, iman gətirmiş və pis əməllərdən çəkinmişlər-onlara dünyada da, axirətdə də müjdə vardır...”
Quran, “Yunis” surəsi, 62-64-sü ayələr.

Allahın müjdə verdiyi dostlarından biri də Həlim Babadır. Dağıstan respublikasında doğulub, yaşayan bu övliyanın qəbri-şərifı Oğuz rayonunun Kərimli (Keçmiş adı Vardanlı olub) kəndindədir. Həlim Baba Oğuz-Zakatala bölgəsində yaşamış və müasirləri olmuş övliyalarla sıx əlaqədə olmuş və onların təşkil etdikləri zikr məclislərində iştirak etmişdir. Belə səfərlərin birində xəstələnərək, Kərimli kəndində Əhməd adlı bir mömin kişinin evində qalmışdır. Hicri 1323-cü (1905/1906) ildə vəfat

edərək, həmin kəndin qəbristanlığında dəfn edilmişdir. Övliyanın şəxsi əşyalarını və paltarlarını son dövrlərə qədər Əhmədin nəvəsi Fəxrəddin müəllim saxlamışdır. Onun ölümündən sonra isə həmin əşyalar Həlim Babanın qəbri yanında basdırılmışdır.

Sovet dönəmində Məşədixanım Menətin rəhbərliyi ilə Elimlər akademiyasının bir qrup əməkdaşı övliyanın qəbir daşındakı ərəbcə kitabəni oxumuş və aşağıdakı kimi tərcümə etmişlər:

“Şeyx Səd ibn Şeyx Həlim. Dərviş Həlim ibn İshaq, ibn Qədir Zruği əs-Səmburu. Hicri 1323-cü (1905-1906) ildə vəfat etmişdir. Allah ona rəhmət eləsin”.

Həlim Babanın ailə üzvləri Dağıstanda qalıb. Son dövrlərdə törəmələrindən bir neçəsi övliyanın Kərimlidəki qəbrini və ömrünün sonlarında yaşadığı evi ziyarət ediblər. Onların buranı necə tanımalarına gəldikdə isə bildiriblər ki, Həlim Baba qohumlardan birinin yuxusuna girərək, öz qəbrini və Kərimlidəki yaşadığı evin, həyətidəki üstündə namaz qıldığı sal daşı göstərərək, bu yerləri ziyarət etməyi tapşırılmışdır. Yuxu görən şəxs qohumlarını da götürərək, Dağıstandan Azərbaycana gəlib və yuxuda ona göstirilən yolla gedərək, ulu babasının qəbrini və yaşadığı evi taparaq ziyarət ediblər. Biz də öz növbəmizdə Övliyanın

şərif məzarını ziyarət etdikdən sonra ömrünün sonlarında yaşadığı evdə də olduq. Ev sahibləri ilə söhbətdən məlum oldu ki, inanlı insanlar müxtəlif niyyətlərlə üvliyanın qəbrini və yaşadığı evi ziyarət edirlər. Sovet dönəmində həmin həyətdə ev tikilərkən, səhər durub görürmüşlər ki, dünən hörülən divar gecə uçaraq yerlə yeksan olub. Bir neçə dəfə bu hadisə təkrarlandıqdan sonra, qonşuluqdakı yaşlı adamlar deyiblər ki, evin tikildiyi yerdə övliyanın cənazəsi yuyulmuşdur. Evin yerini dəyişdikdən sonra bir daha uçulmayıb.

Həlim Babanın qəbrinin üstünü Kərimli kəndində doğulan və hazırda Təhsil nazirliyində işləyən İlyar Vahabov götүzdürüb.

Çərşənbə ocağı

Kərimli kəndində-Həlim Babanın ziyarətqahının 50 metrliyində el arasında “Çərşənbə ocağı” adlanan ziyarətqah da vardır. Buranı əsasən ilaxır çərşənbə günü –yəni Novruz bayramından qabaqkı çərşənbə (həftənin üçüncü) günü ziyarət edirlər. Ziyarətqahın adı da çərşənbə sözündən götürülmüşdür. Yerli əhaliylə söhbətimizdən məlum oldu ki, hələ ta qədimdən bu günədək insanlar müxtəlif niyyətlərlə buranı ziyarət

edərək, ziyarətgahın kəramətindən faydalanırlar.

Çərşənbə ocağında bir çox övliyalarm müqəddəs məzarları vardır ki, onlardan Baba Kəsna (ölüm tarixi 1852) və Nəsrin adlarına rast gəlinir.

Ziyarətghada dəfn olunan müqəddəslərdən biri də Hacı Mirsadiq əfəndidir. Onun nəvəsi Sadıqov Molla Teyyub Hacı Əfəndi oğlunun 50 yaşında reresiyaya məruz qalaraq 1937-ci ilin sentyabrın 8-dən 9-na keçən gecə güllülənməsi barədə rəsmi sənəd vardır.

Gecələr “Çərşənbə ocağında ” nur görürdüm.

İlyar Vahabov- Təhsil Nazirliyinin məsul işçisi:

-Evimiz “Çərşənbə ocağı” ilə üzbəüz olduğundan, uşaqılıqda burada bir çox möcüzələr müşahidə etmişəm. Bu möcüzələrdən ən əsası odur ki, bəzi gecələrdə ziyarətghada nur (ışıq) görünürdü. Gözümü açandan valideynlərimizin çətin anlarda bu ocağa üz tutduqlarının şahidi olmuşam. Böyüdükcə, mən də övliyanın kəramətlərindən faydalanmağa başladım.

**Övliyanı yuxuda görüb, təyyarə biletlərini
geri qaytardım**

-İlyar müəllim, ziyarətgahda olarkən, buradakı günbəzin və digər abadlıqların sizin tərəfinizdən inşa edildiyini dedilər. Sür deyilsə, bu işləri hansı niyyətinizin hasil olması ilə bağlı görürdünüz?

-10 il idi ki, ailə qurmuşduq, övladımızın olması gecikirdi. Bu müddətdə çox klinikalarda müalicə almışdıq. Nəhayət həkimlər Moskvadakı məşhur bir klinikaya müraciət etməyi məsləhət gördülər. Moskvaya getmək üçün təyyarəyə iki bilet aldım. Bizdə atababadan adətdir ki, səfərə çıxmazdan qabaq “Çərşənbə Baba”nı ziyarət edib, səfərimizin uğurlu olması üçün dua edərək. Mən də Moskvaya uçmazdan qabaq ziyarət edib, niyyət tutdum ki, səfərim uğurlu olsun, qayıdandan sonra ziyarətgahda günbəz tikdirib, buranı abadlaşdıraram. Həmin gecə övliyanı yuxuda görməyim mənim Moskvaya getməyimi birdəfəlik təxirə salmağıma səbəb oldu. Səhər oyanıb aeroporta getdim, biletlərin ikisini də geri qaytardım. Oradan birbaşa Oğuz gedib, günbəzin tikintisinə başladım. Doqquz aydan sonra ailəmizdə bir qız uşağı dünyaya gəldi. Növbəti ildə isə Allah bizi bir oğulla da müjdələdi. Onlar hazırda məktəblidirlər.

Muradova Fatmasoltan Buğday qızı-Qax rayonunun Güllük kəndinin 80 yaşlı sakini:

-Nəvəm Məhəmmədin iki yaşı olanda, onda qorxudan sudurğa yarandı. Tez-tez tuturdu, dili qatlanırdı, çox çətinliklə açırdıq. Ona görə də uşağı tək qoya bilmirdik. Bir neçə il müalicə etdirdik, müvəqqəti xeyri olsa da, yenə də sudurğa tuturdu. Bir gün apardım Oğuz rayonunun Kərimli kəndinə - “Çərşənbə ocağı” deyilən ziyarətgaha. Oradakı övliyaların qəbirlərini ziyarət etdik, “Keçid daşı” deyilən yer vardı, onun altından uşağı üç dəfə keçirtdik. Niyət etdim ki, uşaq sağalsın, gətirib burada qoç qurbanı kəsəcəm. Oradan gələndən sonra bir dəfə də olsun sudurğa keçirməyib. İndi nəvəmin 22 yaşı var, əsgərlikdən qayıdıb.

Xılxatala kəndinin müqəddəs yerləri

Həlim babanın ziyarətindən qayıdarkən, yolüstü Qəbələ rayonunun Xılxatala kəndində yaşayan köhnə dostum Sabiri də ziyarət etdim. Qeyd edim ki, 78 yaşlı Sabir kişi, dünyada bəlkə də heç kəsin məşğul olmadığı maraqlı bir sahə ilə

məşğul olur. Belə ki, o müxtəlif növ ağaclardan xırda hissəciklər kəsərək, yonur və bu hissəcikləri bir-birinə kleyləməklə, müxtəlif eksponatlar düzəldir. Məsələn, düzəltdiyi qlobusda (eləcə də digər eksponatlarda) heç bir rəngdən istifadə etməyib. Sadəcə, hər ölkənin ərazisini müxtəlif ağaclardan hazırladığı xırda taxta parçasından düzəldib ki, ağacın təbii rəngləri, ölkələri və qitələri biri-birindən fərqləndirir. Sonda xarab olmamaq üçün eksponatın üzərinə rəngsiz lak çəkir. İlk baxışdan sadə görünsə də, bu çox çətin və zəhmətli işdir. Belə ki, düzəltdiyi qlobusun üzərində bir il altı ay vaxt sərf edib. Atatürkün portretini isə doqquz aya hazırlayıb. Əsərləri bir çox sərgilərdə nümayiş olunub. Sabir kişidə olan bir maraqlı xüsusiyyəti də qeyd edim ki, onu elektrik cərəyanı vurmur. Belə ki, gözümün qarşısında 220 volt cərəyan olan naqili əli ilə birləşdirəndə, heyrətimi gizlədə bilmədim. Onu da qeyd edim ki,

Sabir kişidə olan Allah sevgisi, övliya məhəbbəti, qonaqpərvərlik insanlığa nümunə olacaq səviyyədədir. O, mənə kənddəki müqəddəs yerlərə apardı. Xılxatala camaatının ən çox ziyarət etdiyi övliyalər, Hüsni nənə, Hacı Güli baba, Əyyub baba, Hacı abdukkərim baba və “Göz piri” adıyla tanınan pirdir. Mən də öz növbəmdə böyük məmnuniyyətlə bu övliyaləri ziyarət etdim. Sabir kişi söhbət edir ki, 1996-cı ildə kənddə quraqlıq olanda, ağsaqqallar yığışib, Güli babanın ziyarətgahında qurban kəsdilər, ehsan bişirilib yeyiləndən sonra, birlikdə namaz qılıb yağış üçün dua etdilər. Camaat evə çatmamış leysan yağış başladı və gecə səhərəcən bütün əkinlər su içdi. Sonralar da, quraqlıq olanda camaat bu ziyarətgaha üz tutur və heç vaxt naümüd qayıtmayıblar.

Xılxatala dini icmasının sədri Xalid Aslanov söhbət edir ki, gözümün üstündə ziyilə oxşar bir şey çıxmışdı, iki il mənə darıxdırdı. Heç bir müalicənin əhəmiyyəti

olmadı. Axırda gəlib, “Göz piri ”ni ziyarət edib dua etdikdən sonra, gözündəki yara birdəfəlik çəkilib getdi. Sonralar həyat yoldaşının, oğlunun gözündə də müxtəlif problemlər olub ki, hər dəfə “Göz piri”ni ziyarət etməklə, bu problemləri həll ediblər.

Sabir kişinin dediyi bir bayatı yaddaşından heç vaxt silinməyəcək.

Əzizimi dostum olsun,
Dost ol ki, dostun olsun.
Allah dostunu dost tut,
Allah da dostun olsun.

KƏRBƏLAYI MƏŞƏDİ HƏMİD AXUND

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Ya Peyğəmbər! Rəbbin tərəfindən sənə endirilmiş olanı (Quranı) təbliğ et. Əgər (bunu) etməsən Allahın risalətini (sənə həvalə etdiyi vəzifəni) yerinə yetirmiş olmazsan. Allah səni insanlardan qoruyacaq.” Quran, “Süfrə” surəsi, 67-ci ayə.

Quranın hökmlərini və İslam dininin gözəlliklərini insanlara çatdırmaq üçün Allahın elm, irfan bəxş etdiyi və alimlik dərəcəsinə çatdırdığı bəndələrindən biri də Kərbəlayi Məşədi Həmid axunddur. O, 1864-cü ildə Tovuz rayonunun Azaflı kəndində doğulub. Elmə çox böyük həvəsi olduğundan, Nəcəfdə Ruhanilik məktəbinə daxil olub. Oranı müvəffəqiyyətlə bitirdikdən sonra, bir müddət bu ali elm ocağında müəllim kimi fəaliyyət göstərüb. Hazırda dünyada tanınan bir çox alim və ictimai xadimlər, o cümlədən İndira Qandinin atası Cavaharlal Nehru da Kərbəlayi Həmidin dinləyicisi olmuşdur. Vətənə, xalqa olan məhəbbət onu öz doğulduğu kəndə çəkib gətirmişdi. Kəndə qayıdıandan, öldüyü günə qədər bütün Gəncəbasar bölgəsinin axundu kimi fəaliyyət göstərmiş və sevilmişdir. Ərəb dilinin qrammatikasını, kimyanı, fizikanı,

astronomiyanı, təbabəti, riyaziyyatı və digər elmləri dərindən bildiyindən, Quranı sərbəst şəkildə tərcümə və təfsir edirdi. Bir neçə dəfə Kərbəla, Məşhəd və Həcc ziyarətində olub. Bu ziyarətlər etməklə kifayətlənmirdi, bir neçə ay bu müqəddəs şəhərlərdə qalıb, buranın nüfuzlu elm ocaqlarında, həm öz elmini təkmilləşdirirdi, həm də öz biliklərini tələbələrə paylaşırdı. Odur ki, onun ziyarəti bir neçə ay, hətta bəzən bir ildən çox çəkirdi və ailəliklə gedərdi. Kərbəlayi Məşədi Həmid axund İslamın gözəlliklərini xalqa çatdırmaqla yanaşı, öz əxlaqı, imanı, təqvası və qonaqpərvərliyi ilə bu gözəlliyin nümunəsi idi. Kifayət qədər maddi imkanı və xidmətçisi olmasına baxmayaraq, həyatindəki fiziki işlərdən zövq almış. Övladlarına və nəvə nəticələrinə öyüd-nəsihət verərkən, çox yumşaq və üstüörtülü şəkildə, eyhamla edərmiş. Hazırda Təhsil Nazirliyində mütəxəssis vəzifəsində çalışan nəticəsi Məryəm xanım söhbət edir ki, gəncliyimdə Ulu babamgilə qonaq getmişdim. 70-ci illərin dəbinə uyğun don geyinmişdim. Babam dedi: "Qızım, nə yaman uzundur, anana de bir az onu gödəltsin." Onlarda bir az oturandan sonra öz babamgilə qonaq getdim. Hal-əhval tutandan sonra ona nənəm mənə dedi ki, ay bala bu paltarın nə yaman gödəkdi, axund babanın

ziyarətinə belə gödək yubkada getmişən? Axund Babam mənə dedi ki, "Anana deyərsən donunu bir az gödəltsin" Nənəm dedi: "Bala sən uşaqsan, başa düşmürsən, o həmin sözlə anana xəbər göndərir ki, qızına paltarı uzun geydir. Sən bir də belə paltar geyinmə."

Son dərəcə təqvalı və həyalı olan Kərbəlayi Məşədi Həmid axund insana heç vaxt başqasının yanında və açıq şəkildə tərbiyə verməzdi, bunu təklidə və üstüörtülü edərdi.

Axund dininə, imanına sədaqətli olduğu kimi, əhli-ayalına da sədaqətli və məhəbbətli idi. O, zəngin bir ailənin qızı olan Məshədi Yaxşı ilə evləndi və dörd övladı olduğdan sonra, həyat yoldaşı gənc yaşında dünyasını dəyişdi. Buna baxmayaraq axund həyat yoldaşına olan məhəbbətinə sadıq qalaraq, ömrü boyu evlənmədi.

Kərbəlayi Məşədi Həmid axund 1973-cü ildə doğulduğu kənddə dünyasını dəyişdi. Ölümündən qabaq tez-tez deyərmiş ki, burada ölmək istəmirəm, görün mənə kərbəlayə göndərə bilərsinizmi? Dünyasını dəyişməzdən bir neçə gün qabaq nəvəsi Tağıya deyib ki, ömrüm başa çatır, mənə apar Naxçıvana, oradan İrana gizli yol bilirəm keçim gedim Kərbəladə ölüm. Fəqət sovet hökumətinin "kəsə-kəs" vaxtı olduğundan, heç kəs bu cür risk edə bilməzdi.

Həmin dövrdə sərhəd rayonu olan Naxçıvana getmək özü böyük bir problem idi.

Axundun dəfn mərasimi çox böyük bir izdihamla yadda qaldı. Şahidlərin danışdığına görə bölgədə ona qədər və ondan sonra belə bir izdiham olmayıb. Respublikanın bütün rayonlarından ora qonaqlar gəlibmiş.

Məşədi Həmid axundun yurdunda Hüseyn, Mirzəməhəmməd və Mahmud adlı üç oğlu qaldı. (Oğlu Oruc, Əhməd cavan yaşında, qızı Məryəm üç yaşında ölüb.) Yolunu oğlu Hüseyn və Mirzəməhəmməd davam etdirirdi. O dini təhsilini atasından almaqla, Azafli və ətraf kəndlərin axundu idi.

Hüseyn axund Alagöz xanım ilə ailə qurmuş, Məhəmmədəli, Bibixanım, Güllü, Tağı və Baqı adlı övladları olmuşdur. Övladlarından Tağı Tağıyev Respublikanın tanınmış mühəndislərindən olmuşdur. O 1954-cü ildə Azərbaycan Politexnik İnstitutunun Hidromeliorasiya fakültəsini bitirib. Tovuzun Ağdam kəndindəki Dəryaça, Tovuz və Ağstafa rayonlarında bir çox körpülər, eləcə də, Tovuz şəhərində tikilən ilk beşmərtəbəli bina T.Tağıyevin əməyinin bəhrəsidir ki, bu gün də insanlar bu tikililərdən faydalandıqca, tikənə rəhmət oxuyurlar.

Övliyaların ruhları həmişə köməyimizə çatır.

Rəhimova İlhamə Rəfiq qızı- Məşədi Həmid Axundun kötücəsi, Təhsil Nazirliyinin əməkdaşı:

-Həyatda həmişə çalışmışıq ki, işimizdə, əməlimizdə, tərbiyəmizdə Axund Babanın adına layiq olaq. Çətinliyimiz olanda da onların kəraməti köməyimizə çatır. 2000-ci ildə London universitetinə qəbul olmaq üçün sənəd vermişdim, Azərbaycana ayrılmış üç yerə 500 nəfərə yaxın adam sənəd vermişdi. Ona görə də qəbul olunma ehtimalım çox az idi. Gecə-gündüz Allaha yalvarırdım. İmtahana bir neçə gün qalmış bacım Turac dedi, yuxuda gördüm ki, tanımadığımız bir pırə getmişik, növbə ilə qədim tağlı qapıdan əyilib keçirik içəri. İçəridə üç nəfər nurani qadınlar əyləşiblər, necə münsiflər heyyəti kimi, sorğu-sual edirlər. Bacım deyir birinci İlhamə girdi, bu nurani, ağ libaslı xanımlar bir neçə söz soruşduqdan sonra kürəyinə yavaşca əlləriylə vurub: “Sən keçdin” dedilər. Turac özü onlara yaxınlaşanda deyiblər: “Sən hələ gözlə”

İmtahandan sonra bir neçə mərhələdə müsabiqələr oldu-deyə, İlhamə xanım söhbətini davam etdirir- Hər mərhələdə uğur qazansam da, növbəti mərhələnin həyəcanı məni boğurdu.

Bu ərəfədə qəribə bir yuxu gördüm. Gördüm ki, tanımadığım bir pirin həyətinə daxil oluram, sağ tərəfdə üç nəfər qadın havada dayanıblar, bunlar çox səliqəli ağ libas geyiblər, üzləri də çox nurludur və beynimə informasiya sızdı ki, üç bacıdırlar. Pirin darvazasından əyilib keçəndən sonra, bu nurlu xanımlar mənə əlləri ilə

aşağıdakı günbəzi göstərdilər. Mən günbəzə tərəf irəliləyəndə, sağ tərəfdə su quyusu gördüm. Quyunun yanına gəlib maraqla tamaşa etdim. İçərisi şəffaf su ilə dolu idi. Suya bir qədər baxdıqdan sonra günbəzə tərəf getdim. Səhər müsabiqədən uğurla keçdim və universitetə qəbul olunan üç nəfərdən biri mən oldum.

Sonralar mən yuxuda gördüyüm o piri çox axtardım. Nəhayət bacım Turalca bir gün Nardaranda İmam Museyi Kazımın qızı, Həzrəti Rəhimə xanımın ziyarətinə getdik. Birinci dəfə idi ki, bu pirə gedirdim. Darvazadan həyəətə girən kimi, tanıdım ki, yuxuda gördüyüm pir buradır. Su quyusu da yerində idi. Bacım dedi mənim də yuxuda gördüyüm yer bura idi. Sonradan öyrəndik ki, Rəhimə xanımın özündən başqa iki bacısı- Həkimə xanım və Leyla xanım da Bakı şəhərində yaşayıb, burada dəfn olunublar.

El şairi Mikayıl Azafılı Axundun ölümünə
belə bir şer yazmışdır

Ağlaram

(Məşədi Həmid Axundun ölümünə)

Necə ağlamayım, a dostlar bu gün,
Dinin son dirəyi sınar, ağlaram.
Təbiət ağladı, yer göy ağladı,
Ürəyim min odda yanar, ağlaram.

Əsrin peyğəmbəri ayrıldı bizdən,
Əbədi yad oldu dağlardan, düzdən.
Mənalı ömrü keçsə də yüzdən,
Silinməz qəlbimdən, anar, ağlaram.

Elə ki tarixin taleyi dönər,
Dəryalar qan olar, ocaqlar sönər.
Qanmazlar ucalar, yaxşılar enər,
Dövrən həqiqəti danar, ağlaram.

Bu gün matəmdədi elin, Azafılı,
Dağları yandırar dilin, Azafılı.
Allah, Məhəmmədin, Əlin Azafılı,

Mən onu qəlbimdə sanar, ağlaram

QABARTI ÇAYI QAN AĞLAYIR

QALAYÇILAR KƏNDİ

*Kitabın bu fəslə Kolanı
elinin ağsaqqalı Fərman
Əsəd oğlu Ərəbovun əziz
xatirəsinə ithaf edilir.*

Qalayçılar kəndi Ağdam şəhərinin 20-25 km
Q-də, Ağdamın şimal-qərbində Kiçik

Qafqazın ətəyində, dağlar arasında yerləşir. Kənd hər tərəfdən dağ və təpəliklərlə əhatə olunubdur. Qalayçılar kəndi 240-250 evdən ibarət idi. Kənd dağ çayı olan Qabartı çayının hər iki sahilində yerləşib. Yəni kənd Qabartı çayı vadisi ilə geniş dərə istiqamətində yerləşirdi. Kənd cənub tərəfdən nəhəng dərələri, təpələri, quzey və güneyləri, meşə və kolluqları olan Qaraman dağı ilə əhatə olunub. Qaraman dağının zirvəsində Qaraman piri adlanan ziyarətgah vardır. Həmin dağın cənub yamacında 4 bulaq, şimal yamacında isə 3 bulaq var. Qalayçılar kəndinin qərb hissəsində böyük meşə deyilən sahə və Güngörməz adlanan meşə, həmin meşənin ətəyində Sarı bulaq adlanan soyuq bulaq vardır. Kəndin şimal tərəfi isə Şişgüney deyilən meşə və “göyərtili yal” meşəsi ilə əhatə olunmuşdur. Elə həmin ərazidə üç bulaq- “Məşədi Həsən” bulağı, “Qarabulaq”, “Teymurun Bulağı” var. “Qarabulaq” da müqəddəs yer-pir vardır. Kəndi 2 hissəyə ayıran Qabartı çayı mənbəyini elə həmin yaxın meşələrdə olan bulaqlardan götürdüyündən, çox şəffaf və içməli suyu var. Qalayçılar kəndi 1993-cü ilin iyun ayının 16-da kafir ermənilər tərəfindən işğal edilib.

Müqəddəs Cihad

“Döyüş (cihad) xoşunuza gəlmədiyi halda sizə vacib edildi. Bəzən xoşlamadığınız bir şey sizin üçün xeyirli, bəzən də xoşladığınız bir şey sizin üçün zərərli ola bilər. Onu Allah bilir, siz bilməzsiniz. ”

“Zərər çəkmədən evlərində əyləşən möminlərlə Allah yolunda öz malları və canları ilə cihad edən (vuruşan) şəxslər bərabər olmazlar. Allah malları və canları ilə vuruşanları evlərində əyləşənlərdən (cihada getməyənlərdən) dərəcə etibarı ilə üstün tutur. Allah bunların hamısına (həm evlərində oturan möminlərə, həm də cihada gedənlərə) savab vəd etmişdir. Lakin Allah mücahidlərə evlərində oturanlardan daha böyük mükafatla imtiyaz vermişdir.” Quran, “İnək” surəsi, 216; “Qadınlar” surəsi, 95

Bəşər tarixinə nəzər saldıqda, xeyirlə şərin, nadanlıqla insanlığın daim qarşı-qarşıya gəldiyini və bu qarşıdurmanın qanla nəticələndiyini görmək olar. Bəşəriyyətin bir parçası olan Azərbaycan xalqının da tarixində kafirlərə qarşı mübarizə mühüm yer tutur. Tarixən xalqımızın üzərinə ən qəddar hücumlar kafir ermənilər tərəfindən olmuşdur. Çünki digər xalqlar Azərbaycanla müharibə edərkən, qocaları, uşaqları, xəstələri öldürməyi vicdanlarına sığışdırmamışlar. Erməni kafirlərdə isə vicdan, namus, qeyrət kimi insani

hisslər olmadığından, onlar qadınları, uşaqları, qocaları nəinki öldürürdülər, hətta quduz it kimi onların qarınlarını yarmaqdan, gözlərini çıxarmaqdan zövq alırdılar. 1905-ci ildə, 1918-ci ildə və 1988-ci ildən bu yana erməni kafirlərin törətdikləri vəhşilikləri araşdıranda, bu milləti quduz itdən başqa heç nə ilə müqayisə etmək olmur.

Tarix boyu bütün döyüşlərdə xalqımızın mərd oğulları bu quduzlaşmış kafirlərə layiq olduqları cəzayı vermiş və yerlərində otuzdurmuşlar. Keçmiş dövrlərdə baş verən bu cür hadisələrdən yetərincə yazıldığından, mən yaxın keçmişimizdə 1988-ci ildən sonra baş verən erməni vəhşiliklərindən və bu quduzların qarşısında dayanaraq, vətənimizi, millətimizi qeyrətlə müdafiə edən qəhrəman oğullarımızdan danışacağam. Belə oğullardan biri- Ağdam rayonunun Qalayçılar kənd sakini Muradov Qırımxaan İsmayıl oğlu 1993-cü ilin 12 martında kafirlərin bir neçə kəndi mühasirəyə alıb, əhalini qırmaq istəyərkən, erməniləri necə yerində otuzdurduqlarını və müsəlmanları onların pəncəsindən necə xilas etdiklərini belə nəql edir:

-1993-cü ilin martın 12-də səhər saat 7 radələrində güllə səsləri eşitdik. Kəndimizin (Qalayçılar-müəllif) yuxarı tərəfindəki "Divəyin yalı" deyilən yerə qalxıb baxdıq, gördük

ermənilər qonşu Manikli kəndini ələ keçirib, kəndin çıxışını bağlayıblar. Artıq bizim kəndin sərhəddindədirlər. Əkiz qardaşım İsmixanla birlikdə qrantamyotlarımızı götürdük, mərmilərini yüklədik həmkəndlimiz Mamed kişinin yük maşınına və Maniklinin bizim kənd tərəfdə olan axırncı səngərinə getdik. Burada olan bir neçə nəfər kənd sakini bizə dedi ki, ermənilər çoxlu sayda zirehli texnika və canlı qüvvə ilə hücum edib, Ağdərə rayonunun Sırxavənd, Bəşirlər, Qaraşlar, Baş Güneypəyə, Orta Güneypə, Xatınbəyli və Manikli kəndlərini mühasirəyə alıblar. Bu kəndlərin bütün giriş-çıxışlarını bağladıqlarından, əhali çıxıbilmir və faktiki olaraq girovdurlar. Xatınbəyli kəndinin sonuncu səngərdə olan bir neçə sakini bizdən xahiş etdilər etdilər ki, onlara kömək edək, kənddə qalan ailə üzvlərini çıxarsınlar. Qalayçılar kəndindən təxminən 15 nəfər də bizə köməyə gəldi. Hamısının əlində avtomat vardı. Əkiz qardaşım ilə mənim isə qrantamiyotumuz vardı. Erməni tərəfdə isə zirehli texnikanın və canlı qüvvələrin sayı hesabı yox idi. Belə qeyri-bərabər bir vəziyyətdə döyüşə rəhbərliyi öz üzərimə gətürdüm. Dedim heç kim atəş açmasın, düşmən texnikasının tamamilə yaxınlaşmasını gözləyəcəyik. Bir azdan tanklar və BTR-lər yaxınlaşmağa başladılar. Bu vaxt İsmixanla

birlikdə düşmənin zirehli texnikasına qrantamiyotdan atəş açmağa başladıq. Digər yoldaşlarımız da avtomatdan atəş açdılar. Ermənilər pusquya düşdüklərini görüb, vahiməylə qaçmağa başladılar. Qaçarkən 2 tankları da minaya düşdü, elə bildilər biz vurduq, daha da vahiməylə qaçmağa başladılar. Bu dəfə hədəfimiz Kərəmlidəki ağ evlərdə mövqe tutmuş düşmən qüvvələri idi. Tərslikdən bu evlərə atdığımız mərmilər hədəfə çatmamış yerə düşürdü. Bu zaman bizə sonralar Rusiyanın müdafiə naziri olmuş Sergey İvanovun təlimləri kömək etdi. Düşmənlə aramızdakı dərin dərənin mərmini aşağı çəkməsini başa düşdük. Biz bu traektoriyanı nəzərə alaraq, evləri bir-bir vurmağa başladıq. Evlərdən qaçan ermənilərin bir neçəsiniyanımızdakılar avtomatla vurdular. Bundan sonra kəndin aşağı hissəsindəki ermənilər geri çəkilməyə məcbur oldular. Beləliklə, döyüş-döyüşə kəndin mərkəzindəki məktəbə çatdıq. Orada bir neçə erməninin evləri yandıra-yandıra gəldiklərini gördük. Qəfil atəş açmağımız onları çaş-baş saldı. Onlar da qaçmağa başladılar. Beləliklə axşam saat 6-ya qədər kafir erməniləri tamamilə yerlərinə oturtduq ki, bununla da altı kəndin əhalisi mühasirədən xilas oldu.

Bu döyüşdə kəndimizin adamlarından Möhü kişi, Cəlal, Nazim şəhid oldular, bir neçə nəfər isə yaralandı. Erməni tərəfindən isə ölən və yaralananların sayı hesabı yox idi. Həmin döyüşdə iştirak edən bir erməni sonralar Rusiyada söhbət edirmiş ki, Baş Güneypəyə kəndini qarət edərkən, tövlədə gizlənmiş 18 yaşlı olan Nərgiz adlı qız əlindəki avtomatla 17 erməni əsgərini öldürüb. Ermənilər canlarını qurtarmaq üçün qızın gizləndiyi pəyəni qrantamiyotla partladılar.

Qalayçılar kəndinin igid oğlu Qırımخان həmkəndlilərinin fədakarlığından danışıqca, yadıma Quranın “Əl-ənfal” surəsinin 17-ci ayəsi düşdü:

“(Ey möminlər) onları (kafirləri) siz öldürmədiniz, Allah öldürdü. Atdığı zaman sən atmadın, Allah atdı. Allah bununla möminləri (zəfər çalmaq üçün) yaxşı bir sınaqdan keçirdi. Allah hər şeyi eşidəndir, biləndir.”

Qalayçılar kəndinin mərd oğulları öz kəndlərinin müdafiəsi üçün illərlə mübarizə aparsalar da, iyirmi nəfər say-seçmə cavanı şəhid versə də sonda ermənilər kəndi işğal etdilər. Bunun səbəbini həmin döyüşlərdə ailəliklə vuruşan və bir qardaşını da şəhid verən İsmixan Muradov belə izah etdi:

-1993-cü ilin iyunun 16-da səhər saat 6-da ermənilər Qalayçılar kəndini ağır artilleriyadan

müntəzəm atəşə tutdular. Artıq qonşu Manikli kəndi ermənilər tərəfindən işğal olunduğundan, döyüşlər kəndimizin sərhəddində gedirdi. Ermənilər ağır artilleriyadan, nə də zirehli texnikalardan atəş açsalar da, bizim əlimizdə avtomatdan başqa heç nə yox idi. Bizim milli ordumuzda olan artilleriya və zirehli texnika düşməyə cavab atəşi açmırdı. Çünki həmin ərəfədə ölkədə çevriliş olmuşdu və bizim kəndi müdafiə edən bölük də qiyamçıların tərəfinə keçdiyindən, düşməyə qarşı nə artilleriyadan, nə də nə də zirehli texnikadan atəş açmadı. Sadəcə durub baxdılar. Qeyri-bərabər döyüşdə kəndimizin sakinləri Nəsirov Mamed və Bayramov Ziyad şəhid oldular. Mühasirədə qalan 70 nəfər döyüşçü həmkəndlilərimiz isə Nadir Sadıqovun sayəsində xilas oldular. Kəndimiz hər tərəfdən mühasirəyə alındığından, biz çox çətinliklə dinc əhalini əsir düşməkdən xilas edə bildik. Həmin qeyri-bərabər döyüşdə kəndimiz işğal edildi.

İsmixan danışdıqca yadıma *Quranın "İmran ailəsi" surəsindəki* ayələr düşdü:

“Əgər siz bir döyüşdə yara aldıınızsa, o biri (kafir) dəstə də başqa döyüşdə o cür yara aldı. Biz bu günləri insanlar arasında növbə ilə dəyişirik ki, Allah iman gətirənləri (başqalarından) ayırd etsin və işərinizdən şəhidlər seçsin. Allah zülümkarları sevməz!”

“Yoxsa Allah içərimizdən cihad edənləri tanıyıb, ayırd etməmişdən qabaq Cənnətə girəcəyinizi güman edirsiniz?” Quran, “İmran ailəsi” surəsi, 140-142

P.S. Bu yazıda müsahibələrini dərc etdiyim İsmixanla Qırımxañ əkiz qardaşdırlar. Qarabağ uğrunda döyüşlərdə bu ailənin beş üzvü-Ramiz, Rasim, Hüseyin, İsmixan və Qırımxañ sonadək vuruşublar. Canyataq, Gülyataq və. s döyüşlərdə bu ailənin qəhrəmanlıqlarından bəhs etsək, bir kitab bəs etməz. Ailənin bir üzvü Hüseyin qəhrəmanlıqla şəhid olub. Təəssüfləndirici hal odur ki, Qalayçılar kəndinin igid oğullarının qəhrəmanlıqları hələ də öz layiqli qiymətlərini almayıblar.

Qalayçılar kəndinin şəhidləri

980-ci illərin sonlarında kafir ermənilər İtorpaqlarımıza hücum edəndə xalqımızın bütün vətənpərvər oğulları kimi Qalayçılar kəndinin də qeyrətli oğulları vətənin müdafiəsinə qalxdılar. Kafirlərə qarşı cihadda Qalayçı kəndi iyirmiyə yaxın şəhid verdi ki, onların da adlarını yad etməyi özümə borc bildim.

1. İsmayılov Yusif Rəhim oğlu.
2. Məmmədov Şirin Muxtar oğlu.
3. Hüseyinov Sahib Məhərrəm oğlu.

4. Əhmədov Vaqif (Vahid) İslam oğlu.
5. Əhmədov Rafiq Kəniş oğlu.
6. Əhmədov Natiq Kəniş oğlu.
7. Əhmədov Yasən Kəniş oğlu.
8. Cəfərov Səfər İsgəndər oğlu.
9. Məhəmmədov Şahin Əsrəf oğlu.
10. Səfərov Yusif Xosrov oğlu.
11. Cəfərov Lənkəran Əli oğlu.
12. Həsənov İlqar Fərəc oğlu.
13. Rzayev Bəşir Rza oğlu.
14. Aliyev Adil Qəmbər oğlu.
15. Adıgözəlov Zülfüqar Baxşalı oğlu.
16. Gülməmmədov Elnur Əvəz oğlu.
17. Nəsirov Məmməd Məhəmməd oğlu.
18. Bayramov Ziyad Həmid oğlu.
19. Muradov Hüseyn Bayram oğlu
20. Məhərrəmov Sahib Aydın oğlu.

II Dünya müharibəsində həlak olan Qalayçılar kəndinin sakinləri

1. Ərəbov Səfiyar Əsəd oğlu
2. Bəşirov Məhəmməd Allahverən oğlu
3. Səfərov Fərhad Həmid oğlu
4. Məmmədov Umud Rüstəm oğlu
5. Məmmədov Yusif Əzim oğlu

6. Məmmədov Qənimət Əzim oğlu
7. Saaliyev Səməd Cəlil oğlu
8. Cəfərov Usub Bayramalı oğlu
9. Hüseynov Məhəmməd Maksud oğlu
10. Bəxtiyarov İbrahim Uğurlu oğlu
11. Bəxtiyarov Nəriman Uğurlu oğlu
12. Alıyev Hümmət Abış oğlu
13. Ocaqov Çərkəz Kazım oğlu
14. İsmayılov Əli Süleyman oğlu
15. Bayramov Mayıl Əmrah oğlu
16. İmanov İbrahim İmran oğlu
17. İmanov Xanlar Abdulkərim oğlu
18. Əhmədov Əli Ağakəşi oğlu
19. Əhmədov Vəli Ağakəşi oğlu
20. Aslanov Vəliş Musa oğlu
21. Hümmətov Məmədi Qoca oğlu
22. Tağıyev Əşrəf Həmid oğlu
23. Bəbirxanov Mürşüd Türbəndə oğlu
24. Hüseynov Həmzə Məmməd oğlu
25. Hüseynov Cümşüd Məmməd oğlu
26. Rzayev Möhü Hüseyn oğlu
27. Nəsirov Muxtar Çıraq oğlu
28. Nəsirov Baba Məhəmməd oğlu
29. Sadıqov Mikayıl Cabbar oğlu
30. Hüseynov Səfər Abbas oğlu
31. Hüseynov Mahmud Abbas oğlu
32. Hüseynov Hüseyn Sadıq oğlu
33. Rüstəmov Lazım Rüstəm oğlu

34. Rüstəmov Əzim Rüstəm oğlu
35. Əsədov Usub Mikayıl oğlu
36. Əsədov İbrahim Nəsib
37. İsmayılov Rəhim Alı oğlu
38. İmanov Bəylər Qurban oğlu
39. İmanov Bəhrəm Qurban oğlu
40. İmanov Musa Qurban oğlu

Qalayçılar kəndinin dünyasını dəyişmiş ziyalıları

1. Hüseyinov Nemət Muxtar oğlu-ziyalı
2. Gülməmmədov Əvəz Məhəmməd oğlu-
ziyalı
3. Muxtarov Zülfüqar Aydın oğlu-*ziyalı*
4. Əliyev Musa Alı oğlu- *ziyalı*
5. Həsənov Surxay Hüseyin oğlu- *ziyalı*
6. Məmmədov İsmayıl Nəsir oğlu- *ziyalı*

7. Nəsirov Ağa Məşədi Məhəmməd oğlu-
ziyalı
8. Əhmədov Behbud Qələndər oğlu-*ziyalı*
9. Əhmədov Məhərrəm Hüsən oğlu-*el
ağsaqqalı*
10. Ərəbov Fərman Əsəd oğlu- *el ağsaqqalı*
11. Əsgərov Həsən Əmraslan oğlu- *ziyalı*
12. Muxtarov Zülfüqar aydın oğlu- *ziyalı*

13. Seyyid Hüseyn Şirin oğlu- *Peyğəmbər əfəndimizin nəslindən olan Allah dostu, kəramət sahibi*

14. Hüseynov Məhərrəm Əliş oğlu-
ziyalı

İSLAMDA NİGAH

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə.

“Sizin üçün onlarla ünsiyyət edəsiniz deyə, öz cinsinizdən zövcələr xəlq etməsi, aranızda (dostluq) sevgi və mərhəmət yaratması da Onun qüdrət əlamətlərindəndir. Həqiqətən, bunda (bu yaradılışda) düşünən bir qövüm üçün ibrətlər vardır!” (“Rumlular” surəsi 21)

on vaxtlar nigah problemləri ilə bağlı
Selektron poçtuma çoxsaylı suallar daxil

olduğundan, kitabımın bir fəslini bu mövzuya həsr etmək qərarına gəldim.

Öncə qeyd edim ki, bəzi mollalar özlərindən “siğə” deyilən bir şey icad ediblər ki, bununla bir qadını bir günlük və yaxud bir neçə saatlıq bir kişinin ixtiyarına verirlər. Həmin saat başa çatdıqdan sonra isə həmin qadını başqa bir kişiyə... və s. siğə edirlər. Qeyd edim ki, bu İslam dini və onun müqəddəs qanunlar kitabı olan Quranla heç bir əlaqəsi olmayan və bu qanunlara zidd olan bir haldır. Çünki bu barədə Rəbbim buyurur ki, qadın bir kişidən ayrıldıqdan sonra üç ay gözləyib, bu müddətdə üç dəfə heyz görməsə başqa bir kişiyə nigahlana bilməz:

“Boşanan qadınlar üç dəfə (heyz görüb təmizləninəcəyə qədər başqa ərə getməyib) gözləməlidirlər. Əgər (o qadınlar) Allaha və qiyamət gününə inanıblarsa, Allahın onların bətnlərində yaratdığını (uşağı) gizlətmək onlara halal olmaz. (Bu gözləmə müddəti içərisində) ərləri barışmaq istərlərsə, onları geri almağa (hər kəsdən) daha çox haqlıdırlar.” (“İnək” surəsi 228)

“Övrətləri boşadığınız zaman onları gözləmə müddətlərində (heyzdən pak olduqdan sonra) boşayın. Gözləmə müddətini sayın. Rəbbiniz olan Allahdan qorxun. Onları – açıq-aşkar bir pis iş (zina) etməyə nə qədər – (gözləmə müddəti qurtarmamış) yaşadıkları evlərdən çıxartmayın

və onlar özləri də çıxmasınlar. Bu, Allahın hədləridir (hökmləridir). Allahın müəyyən etdiyi hədləri aşan kimsə özünə zülm etmiş olar. Nə bilirsən, ola bilsin ki, Allah bundan sonra bir iş icad etsin (ərin ürəyinə yenidən zövcəsinin məhəbbətini salsın və onlar barışsınlar) ”.

“(Yaşa dolmaqla) heyzdən kəsilmiş qadınlарınız (onların gözləmə müddəti) barədə şübhə etsəniz, (bilin ki) onların və həmçinin (yaşları müsaid olmadığı üçün) hələ heyz görməmiş olanların (heyz görməmiş gənc övrətlərinizin) gözləmə müddəti üç aydır (bu müddət başa çatdıqdan sonra başqası ilə evlənə bilərlər). Hamilə qadınlарın gözləmə müddəti isə onlar bari-həmlini yerə qoyduqda başa çatır. Kim Allahdan qorxsа, Allah onun işini (dünya və axirətdə) asan edər.”

“Bu, Allahın sizə nazil etdiyi buyuruğudur. Kim Allahdan qorxsа, Allah onun (günahlarının) üstünü örtər və (axirətdə) mükafatını artırar.”
(“Boşanma” surəsi 1-5)

..ç aylıq gözləmə müddəti ona görədir ki, Üqdın dünyaya uşaq gətirərsə, körpənin atası barədə cəmiyyətdə şübhə yaranmasın. Bəzi mollalar Quranın bu hökmünü pozurlar. Görəsən bir qadını gündə bir və yaxud ber neçə kişiyə siğə edən mollalar gələcəkdə doğulacaq uşağın atasını müəyyən edə biləcəklərmi? Bu gün dünyada fitnə-fəsad törədən adamlar elə bu cür qarma-qarışıq şəkildə dünyaya gələnələr

(zinadan törəyənlər) deyilmi?! Bunu gördükləri halda özünə “din xadimi” deyənlər bu cür iyrəncliyə necə rəvac verirlər?! Açıq demək lazımdır ki, bəzi ölkələrdə mollalar “siğə” adı altında qadın ticarətinə nəzarət edirlər.

İslam dini eyni vaxtda birdən dördə qədər qadınla evlənməyə icazə verir; bir şərtlə ki, onların hamısı eyni hüquqlu olsun – birinə az, birinə çox, qayğı göstərilməsin:

“...sizə halal olan (bəyəndiyiniz) başqa qadınlardan iki, üç və dörd nəfərlə nikah bağlayın! Əgər (onlarla da) ədalətlə dolanmağa əmin deyilsinizsə, o halda təkə bir nəfər (azad) qadın və ya sahib olduğunuz kənzilə evlənin. Bu, ədalətli olmağa (ədalətdən kənara çıxmamaya) daha yaxındır.” (“Qadınlar” surəsi 3-cü ayə)

u gün Avropa dövlətlərinin və Avropadan Byönləndirilən dövlətlərin qanunları naməhrəm kişi və qadınların qeyri-rəsmi şəkildə (nigahsız) birlikdə yaşamasına icazə verir. Nəfsinə qul olanlar bu qanundan istifadə edib, “vətəndaş nigahı” adı ilə istənilən sayda əks cinsin nümayəndəsi ilə gün keçirirlər. Cahiliyyət dövrünə xas olan bu qanun əyləncə sevən insanlar üçün cəlbedici olsa da, sonu faciyyəyə aparır. Çünki, bu cür nigahdan (zinadan) törəyənlər gələcəkdə fitnə-fəsad törədən olduqları üçün onların cəmiyyətdə çoxalması (Bu gün dünyada belələri çoxluq təşkil edir.) əmin-amanlığın və nizamın pozulmasına səbəb olur.

Digər tərəfdən isə bu cür yüngül həyat təzi bəzi kişilərə sərf etsə də, qadınlara heç cür sərf etmir. Çünki, bu cür hallarda qadınların ancaq gəncliyindən istifadə edilir. Yaşa dolanda onlar tənha qalırlar. Azərbaycan kimi ölkələrdə qadınlar bu cür qeyri-rəsmi yaşayışdan dünyaya uşaq gətirə bilmədiklərindən, qocalanda tənha və baxımsız qalırlar. Nəticədə onların ömürlərinin sonu ənyaxşı halda qocalar evində keçir.

Bu cür neqativ halların baş verməməsi üçün Allah təala bir kişiye dördə qədər qadınla evlənməyə icazə verir. Çünki İslamda ailə qurmaq təkcə nəfsi öldürmək üçün deyil, dünyaya halal övlad gətirərək, qocalığa təminat almaq üçündür.

əssüflər olsun ki, bu gün dünyanın çox Tdövlətləri Avropadan yönləndirildiyi üçün, şeytanın yoluna (zinakarlığa) qanunla icazə verildiyi halda, Allahın qoyduğu yola (bir neçə nigaha) qadağa qoyulur. Bu da belə ölkələrdə əhali artımının qarşısını almaqla yanaşı, cəmiyyətdə anormal vəziyyət yaradır.

Təsadüfi deyildir ki Quranda 4 qadınla evlənməyə məhz “*Qadınlar*” surəsində icazə verilir. Çünki bu surə Quranın 4-cü (!) surəsidir.

Müşahidələr göstərir ki, qadınların bütün tələbatı ödənersə, birdən artıq kişiylə yaşamağa meyilli olurlar. Kişilərdə isə əksinə, nə qədər tələbatları ödənsə də, yenə də müxtəlifliyə meyilli olurlar. Bu da kişi ruhunun xüsusiyyəti

ilə əlaqədardır. Allah-təala yaratdığı varlığın xüsusiyyətini nəzərə alıb, qanun Kitabında (Quranda) bir kişinin eyni vaxtda dördə qədər qadınla nigahlanmasına icazə verir. Dövlətlərin qanun yazanları insanlar üçün qanun yazarkən, bundan nümunə götürüb, cinslərin xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdırlar ki, cəmiyyətin nizamı pozulmasın.

İstər nigah bağlananda, istərsə də pozulanda bu ən azı iki nəfər şahidin qarşısında elan olunmalıdır ki, Allah qəbul etsin. Şahidsiz bağlanan nigahlar İslamda qəbul olunmur:

“...içərinizdən iki ədalətli şahid tutun. (Siz də ey şahidlər!) Allah üçün (doğru) şahidlik edin! Bununla Allaha və axirət gününə iman gətirənlərə öyüd-nəsihət verilir. Kim Allahdan qorxsa, Allah ona (hər çətinlikdən) bir çıxış yolu ata edər.” (“Boşanma” surəsi, 2)

“Allaha şərikin qərar verən (Onu inkar edən) qadınlar imana gəlməyincə onlarla evlənməyin! Əlbəttə, Allaha iman gətirmiş bir cariyyə, gözəlliyinə heyran olduğunuz bir müşrik bir qadından daha yaxşıdır. Həmçinin müşrik kişilər Allaha iman gətirməyə qədər mömin qadınları (onlara) arvadlığa verməyin! Əlbəttə, Allaha iman gətirən bir kölə camalına məftun olduğunuz müşrik bir kişidən daha xeyirlidir. Onlar (müşrik qadınlar və kişilər) sizi Cəhənnəmə çağırdıqları halda, Allah sizi Öz izni ilə Cənnətə, məğfirətə (bağışlanmağa) çağırır və yaxşı düşünüb

ibrət almaları üçün insanlara hökmlərini aydınlaşdırır”.

“Səndən heyz (aybaşı) barəsində sual edənlərə söylə: “Heyz əziyyətli bir haldır. Heyz zamanı qadınlardan kənar olun, (heyzdən) təmizlənməyə qədər onlarla yaxınlıq etməyin, təmizləndikdən sonra isə Allahın sizə əmr etdiyi yerdən (buyurduğu qayda üzrə) onlara yaxınlaşın!” Allah (günahından) tövbə edənləri, (təmiz və) pak olanları sevər! ”

“Qadınlarınız sizin (övlad əkdiyiniz) tarlanızdır. İstədiyiniz vaxtda öz tarlanıza gəlin! Özünüzdən üçün qabaqcadan (yaxşı əməllər) hazırlayın! Allahdan qorxun və (qiyamət günü) Onun hüsuruna gedəcəyinizi bilin! (Ya Rəsulum!) İman gətirənlərə (Cənnətlə) müjdə ver! ”

“Övrətlərinə yaxınlaşmamağı and içən kimsələr üçün dörd ay gözləmə müddəti vardır, əgər bu müddət içərisində andlarından dönsələr, Allah (onları kəffərə vermək şərtilə) bağışlayandır, rəhm edəndir.”

“Əgər talaq vermək (boşamaq) istəsələr, şübhəsiz ki, Allah (onların niyyətlərini) eşidəndir, bələndir.”

“Boşanan qadınlar üç dəfə (heyz görüb təmizlənməyə qədər başqa əra getməyib) gözləməlidirlər. Əgər (o qadınlar) Allaha və qiyamət gününə inanıblarsa, Allahın onların bətnlərində yaratdığını (uşağı) gizlətmək onlara halal olmaz. (Bu gözləmə müddəti içərisində) ərləri barışmaq

istərlərsə, onları geri almağa (hər kəsdən) daha çox haqlıdırlar. (Kişilərin qadınlar) üzərində şəriətə görə hüquqları olduğu kimi, (qadınların da) onlar (kişilər) üzərində hüquqları vardır. Ancaq kişilər (daha artıq əziyyətə qatlandıkları üçün) onlardan bir dərəcə üstündürlər. Allah yenilməz qüvvət, hikmət sahibidir. ”

“(Rici) talaq vermə (boşama) iki dəfə mümkündür, ondan sonra yaxşı dolanmaq (qadını yaxşı saxlamaq), ya da xoşluqla ayrılmaq (buraxmaq) gərəkdir. (Ey kişilər!) Onlara (qadınlarınıza) verdiyinizdən (kəbin haqqından, mehrdən) bir şey tələb etməyiniz sizə halal olmaz. Bu yalnız kişi ilə qadının Allahın (ər-arvadlıq) haqqındakı hökmlərini yerinə yetirə bilməyəcəklərindən qorxduqları zaman mümkündür. (Ey şəriət hakimləri!) Əgər onların (ər-arvadın) Allahın hökmlərini yerinə yetirməyəcəklərindən siz də qorxsanız, arvadın (kəbin haqqından) ərinə bir şey verməsində heç biri üçün günah yoxdur. Bunlar Allahın hədləridir (hökmləridir). Onlardan kənara çıxmayın. Allahın hədlərindən kənara çıxanlar, əlbəttə, zalımlardır.”

“Əgər (kişi) övrətini yenə də (üçüncü dəfə) boşarsa, o zaman (qadın) başqa bir ərə getməmiş ona (əvvəlki ərinə) halal olmaz. (İkinci əri) onu boşadıqdan sonra Allahın (ər-arvadlıq haqqındakı) hədlərinə (hökmlərinə) riayət edəcəklərinə inamları olduqları təqdirdə, (həmin qadının əvvəlinci əri ilə) təkrar evlənməsində

günah yoxdur. Bunlar anlayın bir qövm üçün Allahın bəyan etdiyi hədləridir (hökmləridir)."

"Qadınlarınızı (rici talaqla) boşadığınız və onların gözləmə müddəti başa çatdığı zaman onları ya xoşluqla saxlayın, ya da xoşluqla buraxın. (Əziyyət və) zərər vermək məqsədilə haqlarına təcavüz edib onları saxlamayın! Hər kəs bunu etsə, şübhəsiz ki, özünə zülm etmiş olar. Allahın ayələri (hökmləri) ilə oynamayın (onlara istehza etməyin). Allahın sizə verdiyi nemətləri, öyüd-nəsihət üçün göndərdiyi Kitabı (Qurani) və hikməti xatırlayın! Allahdan qorxun və Allahın, həqiqətən, hər şeyi bildiyini anlayın!"

"Boşanmış qadınların gözləmə müddətləri bitərkən aralarında barışıq və yaxşıqla yaşamağa razılıq olduğu zaman onların təkrar öz ərlərinə nikah edilməsinə mane olmayın! Bu sizin Allaha və axirət gününə inananlarınıza verilən bir nəsihətdir. Bu (şəri baxımdan) sizin üçün daha təmiz (faydalı) və daha pakdır. Allah (sizin mənfəətinizi) bilir, siz bilməzsiniz!"

"Analar (istər boşanmış, istərsə də boşanmamış olsun) uşaqlarını əmizdirmə müddətini tamamlamaq istəyənlər (atalar) üçün tam iki il əmizdirsiniylər. Anaların yeməyi və geyimi öz qüvvəsi dairəsində (uşağın) atasının üzərinə düşür. Heç kəs gücü çatdığından artıq yüklənməz. Nə bir ana, nə də bir ata uşağına görə zərər çəkməsin! (Ata öləndən sonra) bu vəzifə həmin qaydada varisin üzərinə düşür. Əgər ata

və ana öz aralarında məsləhətləşib, uşağı (iki ildən tez) süddən kəsmək qərarına gəlsələr, ikisinə də heç bir günah olmaz. Əgər siz uşağınızı başqasına (süd anasına) əmizdirmək istəyirsinizsə, onun zəhmət haqqını müəyyən olunmuş qayda üzrə (şəriətə müvafiq) ödəsəniz, yenə də sizə günah sayılmaz. Allahdan qorxun və bilin ki, Allah, həqiqətən, sizin nə etdiklərinizi görəndir!”

“Sizdən ölənlərin qoyub getdiyi qadınlar dörd ay on gün (başqa ərə getməyib) özlərini gözləməlidirlər. Bu müddət tamam olduqda, artıq onların öz bəralərində şəriətə müvafiq surətdə etdikləri işdən sizə heç bir günah gəlməz. Allah etdiklərinizin hamusundan xəbərdardır!”

“(Bu müddəti gözləyən) qadınlara elçi göndərmək (onlarla evlənmək) istədiyinizi (rəməz və) işarə ilə bildirməkdən və ya belə bir istəyi ürəyinizdə gizlətməkdən sizə heç bir günah gəlməz. Allah sizin onları xatırlayacağınızı bilir. Lakin (gözləmə müddətində) onlarla gizləndə vədələşməyin, onlara şəriətə müvafiq söz deyiniz! Gözləmə vaxtları bitməyincəyə qədər onlarla nikah etmək fikrində olmayınız! Bilin ki, Allah sizin qəlbinizdə olanı bilir. Ondan (Allahdan) qorxun, Allahın bağışlayan, həlim olduğunu bilin!”

“Yaxınlıq etmədiyiniz (toxunmadığınız) və mehrini (kəbin haqqını, başlığını) təyin etmədiyiniz qadınları boşamaq sizə günah sayılmaz. Qəbul olunmuş qayda üzrə, varlı öz imkanı

daxilində, kasıb da gücü çatdığı qədər, yaxşılıq (ehsan) edənlərə layiq şəkildə onlara bir şey (mütə) versin!”

“Kəbin haqlarını təyin etmiş olduğunuz qadınları yaxınlıq etmədən əvvəl boşayarsınızsa, təyin olunmuş kəbin haqqının yarısını onlara verməlisiniz! Bununla belə, onlar (qadınlar) bunu (ərlərinə), yaxud əlində nikah müqaviləsi olanlar (ərlər) kəbin haqqının hamısını qadınlara bağışlaya bilərlər. (Ey kişilər!) Sizin bağışlamağınız (güzəştə getməyiniz) müttəqiliyə daha yaxındır. Bir-birinizə yaxşılıq etməyi unutmayın! Şübhəsiz ki, Allah sizin etdiklərinizi görəndir.” (“İnək” surəsi, 221-237)

“Əgər yetim qızlarla (evlənəcəyiniz təqdirdə) ədalətlə rəftar edə bilməyəcəyinizdən qorxarsınızsa, o zaman sizə halal olan (bəyəndiyiniz) başqa qadınlardan iki, üç və dörd nəfərlə nikah bağlayın! Əgər (onlarla da) ədalətlə dolanmağa əmin deyilsinizsə, o halda təkə bir nəfər (azad) qadın və ya sahib olduğunuz kənizlə evlənin (yaxud: o halda təkə bir nəfər azad qadınla). Bu, ədalətli olmağa (ədalətdən kənara çıxmağa) daha yaxındır.”

“Qadınlarınızın mehrlərini könül xoşluğuyla verin! Əgər onlar qəlbən, öz razılıqları ilə bundan sizə bir şey bağışlasalar, onu halal olaraq, nuşcanlıqla yeyin!” (“Qadınlar” surəsi, 3-4)

“Ey iman gətirənlər! Qadınlara zorla varis çıxmaq sizə halal deyildir! (Qadınlar) açıq-

aşkar pis bir iş görməyincə, özlərinə verdiyiniz şeylərin (mehrini) bir hissəsini geri qaytarmaq məqsədilə onlara əziyyət verməyin. Onlarla gözəl (Allahın buyurduğu kimi) rəftar edin. Əgər onlara nifrət etsəniz (dözün). Ola bilsin ki, sizdə nifrət doğuran hər hansı bir şeydə Allah (sizdən ötrü) çoxlu xeyir nəzərdə tutmuş olsun.”

“Əgər bir arvadın yerinə başqa bir arvad almaq istəsəniz, onlardan birinə (birinciyə) çoxlu mal vermiş olsanız da, ondan heç bir şey geri almayın! Məgər bu malı böhtan atmaq və aşkar bir günah iş görməklə gerimi alacaqsınız?!”

“Siz onu necə geri ala bilərsiniz ki, (vaxtilə) bir-birinizlə yaxınlıq etmişdiniz və onlar (qadınlarınız) sizdən möhkəm əhd-peyman almışdılar.”

“Atalarınızın evlənmiş olduğu qadınlarla evlənməyin! Yalnız keçmişdə (Cahiliyyət dövründə) olan bu cür işlər müstəsnaadır. Əlbəttə, bu çox çirkin, iyrənc işdir və (Allahın qəzəbinə səbəb olan) pis bir yoldur!”

“Sizə analarınız, qızlarınız, bacılarınız, bibiləriniz, xalalarınız, qardaş və bacılarınızın qızları, süd analarınız, süd bacılarınız, arvadlarınızın anaları və yaxınlıq etdiyiniz qadınlarınızın himayənizdə olan qızları (ögey qızlarınız) ilə evlənmək haram edildi. Cinsi əlaqədə olmadığınız qadınlarınızın qızları ilə evlənmək isə sizin üçün günah deyildir. Öz belinizdən gələn oğullarınızın arvadları ilə evlənmək və iki bacını birlikdə almaq da sizə haramdır. Yalnız keç-

mişdə (Cahiliyyətdə) olan bu cür işlər müstəsna. Həqiqətən, Allah bağışlayandır, rəhm edəndir!”

“(Cihad vaxtı əsir olaraq) sahib olduğunuz (cariyələr) müstəsna olmaqla, ərli qadınları almaq Allahın yazısı (hökmü) ilə sizə (haram edildi). Bunlardan başqaları isə namusla (iffətlə), zinakarlığa yol vermədən, mallarınızı sərf edərək evlənmək üçün sizə halal edildi. Evləndiyiniz qadınların mehrlərini lazımı qaydada verin! Mehr müəyyən edildikdən sonra aranızda razılaşdığınız şeydən ötrü sizə heç bir günah yazılmaz. Həqiqətən, Allah (hər şeyi) biləndir, hikmət sahibidir!”

“İçinizdən azad mömin qadınlarla evlənməyə maddi imkanı olmayanlar sahib olduğunuz (əllərinizin altında olan) mömin (cavan, iffətli) cariyələrdən alsınlar. Allah sizin imanınızı (əqidənizi) daha yaxşı bilir. Hamınız bir-birinizdənsiniz. (Azad kişi və qul, azad qadın və cariyə hamısı Adəm nəslindəndir. Onlar hamısı Allah bəndələri olduqları üçün yaradılış etiqad baxımından aralarında vəhdət, birlik mövcuddur. Buna görə də cariyələrə həqarətlə baxmayın). İffətini qoruyub saxlayan, zinakarlıq etməyən və aşnası olmayan cariyələrlə sahiblərindən icazə alıb evlənin və onların mehrlərini qəbul olunmuş qaydada verin! Əgər onlar (ərə getdikdən sonra) zina edərlərsə, cəzaları azad qadınlara verilən əzabın yarısı qədərdir. Bu (kənizlərlə evlənmək),

(ehtiras, şəhvət üzündən) zina etməkdən qorxanlarınız üçündür. Əgər səbr edərsinizsə, sizin üçün daha yaxşı olar. Həqiqətən, Allah bağışlayandır, rəhm edəndir!” (“Qadınlar” surəsi, 19-25)

“Kişilər qadınlar üzərində ixtiyar sahibidirlər (onların hamisidirlər). Bu, Allahın onlardan birini digərinə üstün etməsi və (kişilərin) öz mallarından (qadınlar üçün) sərf etməsinə görədir. Əməlisaleh qadınlar (ərlərinə) itaət edib Allahın himayəsi sayəsində gizli şeyləri (ərlərinin sirlərini, mal-dövlətini, namus və şərəfini) qoruyub saxlayırlar. (Ey kişilər!) Özbaşınalıq etmələrinə qorxduğunuz qadınlara nəsihət edin, (yola gəlməzsə) onlardan yatağınızı ayırın və döyün! Sizə itaət etdikdə isə daha onlara (əziyyət vermək üçün) başqa yol axtarmayın. Əlbəttə, Allah ucadır, böyükdür!”

“Əgər ər-arvad arasında ixtilaf olacağından qorxsanız, o zaman kişinin adamlarından bir nəfər və qadının adamlarından da bir nəfər münsif (vasitəçi) təyin edib (onların yanına) göndərin. Əgər onlar (bu iki vasitəçi ər-arvadı) barışdırmaq istəsələr, Allah da onların köməyi olar. Həqiqətən, Allah (hər şeyi) biləndir, (hər işdən) xəbərdardır!” (“Qadınlar” surəsi, 34-35)

“Səndən qadınlar barəsində fitva (əsasında hökm çıxarılan şəri məsləhət) istəyirlər. De ki: “Onlar barəsində fitvanı sizə Allah və Kitabdan (Qurandan) sizə oxunan (ayələr) verir. Onlar

verilməsi vacib olanı (mirası) özlərinə vermə-yərək evlənmək istədiyiniz yetim qızlar (qadınlər) və aciz uşaq-lər haqqında, həmçinin yetim-lərlə ədalətlə rəftar etmə-niz barədə olan ayələrdir". Sizin etdiyiniz bütün xeyirli işləri, şübhəsiz ki, Allah bilir!"

"Əgər bir qadın öz ərinin qaba rəftarından, yaxud ondan üz çevirməsindən qorxarsa, onların öz aralarında bir növ barışmış düzəlişmələrindən (ər-arvada) heç bir günah gəlməz. Çünki barışmaq daha xeyirlidir. Ancaq nəfslərdə xəsislik (qısqançlıq) həmişə mövcuddur. Əgər siz yaxşı dolanıb (dava-dalaşdan, kobud rəftardan) çəkin-səniz (bu sizin üçün daha yaxşı olar). Şübhəsiz ki, Allah etdiyiniz hər bir işdən xəbərdardır!"

"Siz nə qədər çox istəsəniz də, heç vaxt arvadlar arasında ədalətlə rəftar etməyi bacarmazsınız. Barı, (birisinə) tamamilə meyl göstərib, digərini asılı vəziyyətdə (nə ərli kimi ərli, nə də boşanmış kimi boşanmış) qoymayın. Əgər özünüzü islah edib (belə hərəkətlərdən) çəkin-səniz (Allah sizi bağışlar). Həqiqətən, Allah bağışlayandır, rəhm edəndir!"

"Əgər onlar (ər-arvad) bir-birindən ayrılacaq olsalar, Allah onların hər birini Öz geniş lütfü (kərəmi) ilə ehtiyacsız edər. Həqiqətən, Allah geniş lütf sahibi, hikmət sahibidir!" ("Qadınlər" surəsi, 127-130)

"Övrətləri boşadığınız zaman onları (üç aylıq) gözləmə müddətlərində (heyzdən pak

olduqdan sonra) boşayın. Gözləmə müddətini sayın. Rəbbiniz olan Allahdan qorxun. Onları – açıq-aşkar bir pis iş (zina) etməyə nə qədər – (gözləmə müddəti qurtarmamış) yaşadıkları evlərdən çıxartmayın və onlar özləri də çıxmasınlar. Bu, Allahın hədləridir (hökmləridir). Allah müəyyən etdiyi hədləri aşan kimsə özünə zülm etmiş olar. Nə bilirsən, ola bilsin ki, Allah bundan sonra bir iş icad etsin (ərin ürəyinə yenidən zövcəsinin məhəbbətini salsın və onlar barışsınlar).”

“Bunların (bu qadınların) gözləmə müddəti başa çatdıqda (barışmaq istəsəniz) onları yaxşılıqla (mehrlərini verib) yola salın. (Sonradan aranızda ixtilaf olmasın deyə) içərinizdən iki ədalətli şahid tutun. (Siz də ey şahidlər!) Allah üçün (doğru) şahidlik edin! Bununla Allaha və axirət gününə iman gətirənlərə öyüd-nəsihət verilir. Kim Allahdan qorxsa, Allah ona (hər çətinlikdən) bir çıxış yolu ata edər.”

“Və ona gözləmədiyi yerdən ruzi verər. Kim Allaha təvəkkül etsə, (Allah) ona kifayət edər. Allah Öz əmrini yerinə yetirəndir. Allah hər şey üçün bir ölçü (hədd, müddət) təyin etmişdir.”

“(Yaşa dolmaqla) heyzdən kəsilməmiş qadınlarınız (onların gözləmə müddəti) barədə şübhə etsəniz, (bilin ki) onların və həmçinin (yaşları müsaid olmadığı üçün) hələ heyz görməmiş olanların (heyz görməmiş gənc övrətlərinizin) gözləmə müddəti üç aydır (bu müddət başa

çatdıqdan sonra başqası ilə evlənə bilərlər). **Hamilə qadınların gözləmə müddəti isə onlar bari-həmlini yerə qoyduqda başa çatır. Kim Allahdan qorxsasa, Allah onun işini (dünya və axirətdə) asan edər.**”

“Bu, Allahın sizə nazil etdiyi buyuruğudur. Kim Allahdan qorxsasa, Allah onun (günahlarının) üstünü örtər və (axirətdə) mükafatını artırar.”

“Onları (boşadığınız, lakin gözləmə müddətləri sona yetməmiş qadınları) imkanınız çatdığı qədər öz yaşadığınız yerdə sakit edin. (Bu qadınları) sıxışdırmaq (evdən çıxıb getməyə məcbur etmək) məqsədilə onlara zərər (əziyyət) verməyə cəhd göstərməyin. Əgər onlar hamilə-dirlərsə, bari-həmləni yerə qoyana qədər xərc-lərini verin. (Həmin qadınlar gözləmə müddətləri qurtarandan sonra) sizin üçün uşaq əmizdirir-lərsə, onların (süd) haqqını verin (çünki onlar artıq sizin uşaqlarınıza süd verməyə borclu deyillər). Öz aranızda yaxşıqla (şəriətə müvafiq şəkildə) sazişə gəlin. Əgər (bu məsələdə) çə-tinliyə düşsəniz (bir-birinizlə razılığa gələ bilməsəniz), onu (uşağı) başqa bir qadın əmizdirə bilər.”

“Varlı-karlı olan öz varına görə (süd haqqı) versin. İmkani az olan isə Allahın ona verdi-yindən versin. Allah heç kəsi Özünün ona verdiyindən artıq xərcləməyə məcbur etməz. Allah hər bir çətinlikdən sonra asanlıq (yoxsul-

luqdan sonra dövlət) *əta edər.*” (“Boşanma” surəsi, 1-7)

“Ya Peyğəmbər! (Artıq xərclik və pal-paltar istəyən) *zövcələrinə belə de: “Əgər siz dünya həyatını və onun dəbdəbəsini istəyirsinizsə, gəlin sizə talaq haqqınızı verim və (sonra da) gözəl bir tərzdə (Allahın buyurduğu qayda üzrə) boşayım!”*

“Yox, əgər Allahu, Onun Rəsulunu və axirət yurdunu istəyirsinizsə, (bilin ki) Allah içərinizdən yaxşı işlər görənlər üçün böyük bir mükafat (Cənnət) hazırlamışdır. (Peyğəmbər əleyhissəlamın xanımları dünya nemətlərindən vaz keçib axirət yurdunu daha üstün tutdular).”

“Siz ey Peyğəmbərin zövcələri! Sizdən hansı biriniz açıq-aşkar bir çirkin (günah) iş görsə, onun əzabı ikiqat olar. Bu, Allah üçün asandır!”

“Sizdən hər kim Allaha və Rəsuluna itaət edib yaxşı işlər görsə, onun mükafatını ikiqat (başqa qadınların mükafatlarından iki dəfə artıq) verərik. Biz onun üçün (Cənnətdə) tükənməz (gözəl, minnətsiz) ruzi hazırlamışıq.”

“Siz ey Peyğəmbərin zövcələri! Allahdan qorxacağınız təqdirdə siz (başqa) qadınların heç biri kimi deyilsiniz. (Sizin qədir-qiymətiniz, məqamınız daha yüksəkdir. Allahdan qorxsanız, daha şərəfli olarsınız). Buna görə də (yad kişilərlə) yumşaq (əzilə-əzilə) danışmayın, yoxsa qəlbində mərəz (şəkk, nifaq və günah mərəzi) olan tamaha (özgə təmənnaya) düşər. (Danışdı-

ğınız zaman) **gözəl danışın!** (Allahın buyurduğu kimi, yaxud qəbul olunmuş qayda üzrə gözəl, ciddi bir söz deyin!)”

“Evlərinizdə qərar tutun. İlkin Cahiliyyat dövründəki kimi açıq-saçıq olmayın. (Bərbəzəyinizi taxaraq evdən çıxıb özünüzü, gözəlliyinizi yad kişilərə göstərməyin!) **Namaz qılın, zəkat verin, Allaha və Rəsuluna itaət edin. Ey (möminlərin) ev əhli! Allah sizdən çirkinliyi (günahı) yox etmək və sizi tərtəmiz (pak) etmək istər!”**

“Allahın evlərinizdə oxunan ayələrini (Qurani) və hikməti (Peyğəmbərin qoyduğu qayda-qanunu) xatırlayın. Allah (möminlərə) lütfkardır, (bəndələrinin bütün əməllərindən) xəbərdardır!”

“Həqiqətən, Allah məhz müsəlman kişilər və qadınlar, mömin kişilər və qadınlar, (Allaha) müti kişilər və qadınlar, doğru danışan kişilər və qadınlar, səbirli kişilər və qadınlar, təvazökar (yalnız Allah qarşısında kiçilən) kişilər və qadınlar, sədəqə verən, oruc tutan kişilər və qadınlar, ayıb (övrət) yerlərini (zinadan) qoruyub saxlayan kişilər və qadınlar və Allahu çox zikr edən kişilər və qadınlar üçün (axirətdə) məğfirət (bağışlanma) və böyük bir mükafat (Cənnət) hazırlamışdır!”

“Allah və Peyğəmbəri bir işi hökm etdiyi zaman heç bir mömin kişiyyə və qadına öz işlərində başqa yol seçmək (öz ixtiyarları ilə ayrı

cür hərəkət etmək) *yaraşmaz. Allaha və Onun Peyğəmbərinə asi olan kəs, şübhəsiz ki, (haqq yoldan) açıq-aydın azmışdır!*

“(Ya Peyğəmbər!) *Xatırla ki, bir zaman Allahın (islam dininə yönəltməklə) nemət verdiyi və sənin özünün (köləlikdən azad etməklə) nemət verdiyin şəxsə (Zeyd ibn Harisəyə): “Zövcəni (Zeynəb bint Cəhşi) saxla (boşama), Allahdan qorx!” – deyir, Allahın aşkar etdiyi şeyi (Zeynəbin boşanacağı təqdirdə onu almağın haqda sənə nazil olan vəhyi) ürəyində gizli saxlayır və adamlardan (onların Peyğəmbər oğulluğunun boşadığı övrətlə evlənir, – deyəcəklərindən) qorxurdun. Halbuki əslində sən qorxmalı olduğuna ən çox layiq Allahdır. Zeyd zövcəsi ilə əlaqəsini kəsdikdə (Zeynəbi boşadıqda) səni onunla evləndirdik ki, oğulluqları övrətlərini boşadıqları zaman onlarla evlənməkdə möminlərə heç bir çətinlik (günah) olmasın! (Bu işdən möminlərə heç bir günah gəlmədiyini bildirmək üçün belə bir övrətlə birinci səni evləndirib bütün müsəlmanlara nümunə etdik). Allahın hökmü mütləq yerinə yetər!”*

“*Allahın Peyğəmbərə vacib (halal) buyurduğu bir şeydə (Zeynəblə evlənməkdə) ona heç bir günah yoxdur. Daha öncə gəlib-getmiş (Davud, Süleyman və başqaları kimi) peyğəmbərlər barəsində də Allahın qayda-qanunu (sünnəsi) belədir. Allahın əmri əzəli hökmdür!”*

(O, mütləq yerinə yetməlidir!) (“Dəstələr” surəsi, 28-38)

“Zinakar kişi ancaq zinakar, yaxud müşrik bir qadınla evlənə bilər. Zinakar qadın da yalnız zinakar, yaxud müşrik bir kişiyə əvə gedə bilər. Bu (belə bir evlənmə), möminlərə haram edilmişdir.

“İsmətli qadınla zina isnad edib, sonra (dediklərini təsdiqləyəcək) dörd şahid gətirə bilməyən şəxslərə səksən çubuq vurun və onların şəhadətini heç vaxt qəbul etməyin. Onlar sözsüz ki, (Allahın itaətindən çıxmış) əsl fasiqlərdir.”

“Bundan (namuslu qadınlara atdığı böhtandan) sonra tövbə edib özlərini islah edənlər istisna olmaqla. Çünki Allah (tövbə edənləri) bağışlayandır, rəhmlidir!”

“Arvadlarına zina isnad edib özlərindən başqa şahidləri olmayanların hər biri özünün doğru danışanlardan olduğuna dair dörd dəfə Allahın adı ilə (Əşhədu billahi – Allahu şahid gətirirəm, deyə) şəhadət verməlidir.”

“Beşinci dəfə: “Əgər yalan danışanlardan dırsa, Allah ona lənət eləsin!” (deməlidir).

“Qadının da (hakimin hüzurunda) ərinin yalan danışanlardan olması barədə dörd dəfə Allahu şahid tutması əzabı ondan dəf edər.”

“Beşinci dəfə: “Əgər (əri) doğru danışanlardan dırsa, Allah ona (qadının özünə) lənət (qəzəb) eləsin!” (deməlidir). (“Nur” surəsi, 3-9)

“Zinadan xəbəri olmayan namuslu, ismətli mömin qadınları zinada ittiham edənlər dünyada və axirətdə lənətə düçar olurlar. Onları (qiyamət günü) çox böyük bir əzab gözləyir.”

“Qiyamət günü (onlar dünyada qazandıqları günahlarını dandıqda) dilləri, əlləri və ayaqları etdikləri əməllər bərasində onların əleyhinə şahadət verəcəkdir.”

“O gün Allah onların cəzasını layiqincə verəcək və onlar Allahın (Allahın onlara verdiyi vədin) açıq-aşkar bir haqq olduğunu biləcəklər!”

“Murdar qadınlar murdar kişilərə, murdar kişilər isə murdar qadınlara, eləcə də təmiz qadınlar təmiz kişilərə, təmiz kişilər də təmiz qadınlara layiqdirlər.” (“Nur” surəsi, 23-26)

“Allah kafirlərə Nuhun övrəti ilə Lutun övrətini misal çəkdi. Onlar Bizim qullarımızdan iki saleh bəndənin kəbini altında idilər. Onlar ərlərinə xəyanət etdilər və (Nuhla Lut) onları Allahdan (Allahın əzabından) heç vəchlə qurtara bilmədilər. Onlara: “(Başqa) girənlərlə birlikdə siz ikiniz də Cəhənnəmə girin!” – deyildi.”

“Allah iman gətirənlərə isə Fironun zövcəsini (Asiyə bint Məzahimi) misal çəkdi. O zaman o: “Ey Rəbbim! Mənim üçün Öz dərgahında – Cənnətdə bir ev tik. Məni Fironun və onun əməlidən qurtar. Məni zalım qöyümdən xilas et!” – demişdi.”

“(Allah mömin qadınlara) həmçinin namusunu (ismətini) möhkəm qoruyub saxlamış

İmranın qızı Məryəmi də misal çəkdi. Biz (Cəbrail vasitəsilə) libasının yaxasından ona Öz ruhumuzdan (Öz yaratdığımız ruhdan) üfürdük. Məryəm Rəbbinin sözlərini (şəriətini, dini hökmlərini), kitablarını təsdiq etdi və (Allaha) itaət edənlərdən oldu. (“Qadağan” surəsi, 10-12)

HİKMƏT
XƏZİNƏSİ

ÜÇ HİKMƏT

Tam kişi, yarım kişi, kişi olmayan kişi (nakişi)

1. Tam kişi odur ki, özünün ağılı, bacarığı ola-ola, öz dostları ilə də məsləhətləşə.
2. Yarım kişi o adamdır ki, özünün ağılı və bacarığına arxalanaraq məsləhətsiz iş görə.
3. Kişi olmayan kişi (nakişi) odur ki, nə özünün ağılı var nə də başqası ilə məsləhətləşir.

Üç şey ağıla uyğun deyildir:

1. Cavab verməkdə tələsmək
2. Uzun uzadı arzu
3. Çox gülmək

Üç şey nadanlara xasdır:

1. Yersiz hirs lənmək
2. Yersiz bəxşiş
3. Dostu ilə düşmənini tanımaq

Üç şey adamın qəm qüssəsini dağıdır:

1. Su.
2. Yaşillıq
3. Gözəl üz.

Üç şey adama məhəbbət gətirər:

1. Ədəblilik.
2. Təvazörcürlük.

3. Mülayimlik.

Üç dərdə çarə yoxdur:

1. Tənbəllikdən doğan yoxsulluğa.
2. Həsəddən doğan düşmənçiliyə.
3. Qocalıqdan doğan xəstəliyə.

Üç şey damı cana doyurmaz:

1. Həyat.
2. sağlamlıq
3. Var-dövlət.

Üç şey adama nifrət qazandırır:

1. Lovğalıq.
2. Zülm.
3. Paxıllıq.

Üç varlıqda vəfa yoxdur:

1. Atda.
2. Padşahda.
3. Tacirdə.

Peşmançılıq üç növ olur:

1. Bir günlük peşmançılıq.
2. Bir illik peşmançılıq.
3. Ömürlük peşmançılıq.

Bir günlük peşmançılıq odur ki, adam yemək yeməmiş evindən çıxa.

Bir illik peşmançılıq odur ki, adam vaxtında əkilməli olan əkini əkməyə.

Ömürlük peşmançılıq odur ki, layiq olmayan qızla evlənə.

Şəhvətdən özünü saxlamasan 3 bəlaya düçar olarsan:

1. Xalq içində rüsvay olarsan.
2. Həmişə yazıq olarsan.
3. Ömrün az olar.

3 şey bir-birindən ayrılmaz:

1. Əql.
2. Həya.
3. Din.

Xoşbəxt adam 3 cürdür:

1. Öz yaşadığı şəhərdə, kənddə dolanışığı ola.
2. Evinə pak adamlar gəl-get edə (alimlərlə otura-dura).
3. Mehriban həyat yoldaşı ola.

3 cür adamlarla dolanmaq çox çətindir:

1. Əhli bazar.
2. Mərdümazar.
3. 2 və daha çox ərə getmiş qadın.

Üç şey olmasa böyük rütbəyə çatmaq olmaz:

1. Zəhmət çəkmək.
2. Dövlət sərf etmək.
3. Güzəştə getmək.

3 adam 3 şeyi istər lakin mümkün olmaz:

1. Günah iş tutub savab istəyənlər.
2. Pislik edib yaxşılıq gözləyənlər.
3. Ömrünü əyyaşlıq, düşgünlük, paxıllıq və mərdümazarlıqla keçirib axirətdə yaxşı adamlarla birlikdə behiştə getmək arzusu edənlər.

DÖRD HİKMƏT

Səadət olan dörd şey

Bu dörd şey kişinin xoşbəxtliyidir:

- 1- Salehə qadın,
- 2- Rahat ev,
- 3- Yaxşı qonşu,
- 4- Yaxşı minik. **(Hakim)**

Cənnətə girər

Bu dörd şeydən çəkinən Müsəlman Cənnətə girər:

- 1- Cana qıymaq,
- 2- Haram yemək,
- 3- Zina etmək,
- 4- İçki içmək. **(Bezzar)**

İmanı aradan qaldırar

Dörd şey imanın getməsinə səbəb olar:

- 1- Bildiyi ilə əməl etməmək,
- 2- Bilmədiyi ilə əməl etmək,
- 3- Bilmədiyini öyrənməkdən çəkinmək,
- 4- Öyrənəni də, bundan qadağan etmək. **(İslam Əxlaqı)**

Dünyaya ensən

Allah-təala, “Dünyaya ensən, nə iş edərdin?” deyə soruşduqunda, Cəbrayıl əleyhissalam, bu dörd şeyi edəcəyini bildirdi:

- 1- Susamış kəslərə su verərdim,
  - 2- Uşağı çox olana kömək edərdim,
  - 3- İki küsülünü barışdırardım,
  - 4- Müsəlmanların ayıblarını örtərdim.
- (İslam Əxlaqı)**

Allah kömək edər

Bu dörd kimsəyə Allah-təala, kömək edər.

- 1- Qaziyə,
- 2- Evlənənə,
- 3- Kələlikdən xilas olmaq istəyənə,
- 4- Ev tikənə. **(İ. Əhməd)**

Münafıqlıq əlaməti

Bu dörd şey, münafıqlıq əlamətidir:

- 1- Yalan danışar,
  - 2- Verdiyi sözə əməl etməz,
  - 3- Əhdinə bağlı qalmaz, xəyanət edər,
  - 4- Mübahisədə haqqdan uzaqlaşar.
- (Tirmizi)**

Dünya və axirət xeyiri

Bu dörd nemətə sahib olan, dünya və axirət xeyirinə qovuşar:

- 1- Zikr edən dilə,
- 2- Şükr edən ürəyə,

- 3- Bələyə səbirli bədənə,
- 4- Xəyanət etməyən qadına. (Taberani)

Duası qəbul olanlar

Bu dörd dua, qəbula layiqdir:

- 1- Ədalətli hökmdarın duası,
- 2- Din qardaşının arxasınca edilən dua,
- 3- Məzlumun zalıma etdiyi qarğış,
- 4- Ana ata duası. (Əbu Nuaym)

Rəhmətdən uzaq olanlar

Allah-təala, qiyamətdə, bu dörd adama, rəhmətlə nəzər etməz:

- 1- Ana atasına üsyankar olan,
- 2- Etdiyi yaxşılığı başa qaxan,
- 3- Davamlı içki içən,
- 4- Qədəri inkar edən. (İ. Adiy)

Allah qəzəblənər

Bu dörd adama, Allah qəzəblənər:

- 1- Çox and içən satıcı,
- 2- Qürurlu kasıb,
- 3- Zinakar qoca,
- 4- Zalım hökmdar. (Nesai)

Hesabdan xilas ola bilməz

Qiyamətdə hər kəs, bu dörd suala cavab vermədikcə cəzadan xilas ola bilməz:

- 1- Ömürünü harada, necə keçirdi?
- 2- Bildiyinə necə əməl etdi?

3- Malı harada necə qazandı, haralara,
necə xərclədi?

4- Bədənini harada yorub əldən saldı?

(Taberani)

Sual soruşulunca

Elm xəzinədir, açarı sual soruşmaqdır. Bir sual soruşulunca, bu dörd adam savaba qovuşar:

1- Sualı soruşan,

2- Suala cavab verən,

3- Bunları dinləyənlər,

4- “Nə gözəl sual soruşulur və cavab verilir” deyə bunları sevənlər. **(Əbu Nuaym)**

Vaxtı qiymətləndirmək

Ağıllı kimsə, vaxtını dörd qisimə ayırar:

1- İbadət üçün,

2- Özünü təftiş üçün,

3- Əmri bilinən üçün,

4- Halal qazanc üçün. **(Deylemi)**

Xoşbəxt olmaq üçün

Qadınla dörd xüsusiyyəti üçün evlənilər:

1- Malı,

2- Əsil nəcabəti,

3- Gözəlliyi,

4- Dini.

Sən dindar olanını seç ki, xoşbəxt olasan.

(Buxari)

Peyğəmbərlərin sünnəsi

Bu dörd xüsusiyyət, Peyğəmbərin sünnəsidir:

- 1- Həya,
- 2- Gözəl qoxu,
- 3- Evlənmək,
- 4- Misvak. **(Tirmizi)**

Dörd şeydən doymaz

Dörd şey, dörd şeydən doymaz:

- 1- Göz baxmaqdan,
- 2- Torpaq yağışdan,
- 3- Yar yardan,
- 4- Alim elmdən. **(Əbu Nuaym)**

Dörd qrup

İnsanlar, mal və elm cəhətdən dörd qrupa ayrılır:

- 1- Allah-təalanın mal və elm verdiyi kimsə. O kimsə, Rəbbindən qorxar. Allahın bunda bir haqqı olduğunu bilərək, qohumlarına yaxşılıq edər. Bu kimsə, ən üstün dərəcədədir.
- 2- Allah-təalanın mal vermədiyi; lakin elm verdiyi yaxşı niyyətli kimsə. “Əgər malım olsaydı, malımı Allah yolunda xərcləyərdim” deyər düşünər. Bu kimsə yaxşı niyyətindən ötürü, birinci qrupdakı insan kimi mükafat alar.

- 3- Allah-təalanın mal verdiyi; lakin elm vermədiyi kimsə. Bu kimsə malını məlumatsızca xərcləyər, Allahdan qorxmaz, Allahın onda bir haqqı olduğunu bilmədiyi üçün qohumluq haqqlarını yerinə yetirməz. Bax, bu adam, ən pis dərəcədədir.
- 4- Allah-təalanın, nə mal nə də elm verdiyi kimsə. Bu da, “Əgər malım olsaydı, üçüncü qrupdakı adam kimi davranardım” deyə düşünər. Bu da niyyətinə görə, üçüncü qrupdakı kimi günaha girər. (Tirmizi)

Şəhidlərin dərəcələri

Şəhidlər dörd dərəcədir:

- 1- İmanı möhkəm olan mömin. Düşmənlə qarşılaşar, Allaha verdiyi sözə sadıq qalaraq ölənə qədər döyüşər. İşdə bu kimsə, Qiyamətdə hər kəsin qibtə edərək baxdığı şəhiddir.
- 2- İmanı möhkəm qorxaq mömin. Düşmənlə qarşılaşar, çox qorxar. Haradan gəldiyi müəyyən olmayan bir şey ölmünə səbəb olar. Bu, ikinci dərəcədədir.
- 3- Yaxşı və pis əməli olan mömin. Düşmənlə qarşılaşar, Allaha verdiyi sözə sadıq qalaraq öldürülənə qədər vuruşar. Bu üçüncü dərəcədir.
- 4- Günahkar mömin. Düşmənlə qarşılaşar. Allaha verdiyi sözdə sadıq qalaraq öldü-

rülənə qədər döyüşər. Bu da, dördüncü dərəcədir. **(Buxari)**

Fəzilətli dörd gecə

Bu dörd gecə, gündüzü kimi fəzilətlidir:

- 1- Qədr gecəsi,
- 2- Ərəfə gecəsi,
- 3- Berat gecəsi,
- 4- Cümə gecəsi. **(Deylemi)**

Ali adamlarda dörd sifət olar:

1. Gülər üzü.
2. Yumşaq dili.
3. Rəhm edən qəlbi.
4. Açıq əli.

Dörd dəstə bəd əməlli olsa xalqın vəziyyəti pis olar:

1. Rəhbərlər zülmkar olsa.
2. Alimlər paxıl olsa.
3. Abidlər cahil olsa.
4. Tacirlər xain olsa.

Dörd cür adamları dörd yerdə tanımaq olar:

1. Şücaətli və güclü pəhləvanları – vuruşda.
2. Əli düz adamları – ticarətdə.
3. Arvad və uşaqları – yoxsulluqda.
4. Dost və qardaşları – dar gündə.

Ağıllı adamlar dörd məxluqa inanmağı məsləhət görməz:

1. Quyruğu basılmış ilana .
2. Ac yırtıcı heyvana.
3. Rəhimsiz şaha.
4. İnsafsız rəhbərə.

Dörd şey bədəni qüvvətləndirir:

1. Ət yemək.
2. Ətriyyat iyələmək.
3. Çox çimmək.
4. Kətan paltar geymək.

Dörd adamı dörd adama görə müəyyən edərlər:

1. Arvadın hörmətini ərinə görə.
2. Oğlunun izzətini atasına görə.
3. Şagirdin biliyini müəlliminə görə.
4. Ordunun gücünü sərkərdəsinə görə.

Dörd adam dörd şey ilə tanınar:

1. Yazı yazan yazısı.
2. Alim cavabı.
3. Hikmət sahibi işi.
4. Həlim adam yumşaqlığı ilə.

Dörd nəfərlə dostluqdan çəkin:

1. Axmaqla.
2. Yalançı ilə.
3. Paxılla.
4. Fitnəkarla.

Kişilər dörd sifətə malikdir:

Kəramətli, saxavətli, paxıl – xəsis və ləim.

1. Kəramətli – özü yeməz, xalqa verər.
2. Saxavətli – özü də yeyər, xalqa da verər.
3. Paxıl-xəsis – özü yeyər, xalqa verməz.
4. Ləim – nə özü yeyər, nə də xalqa verər.

Dörd şey ömrü uzadır:

1. Bakirə qız ilə evlənmək.
2. İsti su ilə çimmək.
3. Sağ tərəfi üstə yatmaq.
4. Və səhərlər alma yemək.

Dörd şeyi yadda saxla:

1. Ən böyük dövlət ağıldır.
2. Ən böyük yoxsulluq axmaqdır.
3. Ən böyük dəhşət özünü bəyənməkdir.
4. Ən böyük ünsiyyət gözəl rəftar, yaxşı xasiyyətdir.

BEŞ HİKMƏT

İslamın beş şərti

Müsəlmanlıq beş şey üzərinə qurulmuşdur:

- 1- Allahu təalaya və Məhəmməd əleyhissalamın, Onun Peyğəmbəri olduğuna inanmaq,
- 2- Hər gün beş vaxt namaz qılmaq,
- 3- Zəkat vermək,
- 4- Ramazan ayında bir ay oruc tutmaq,

- 5- Məkkəyə gedərək, ömüründə bir dəfə həcc etmək. (Buxari)

Müsəlmanın beş haqqı

Bir Müsəlmanın Müsəlman üzərində beş haqqı vardır:

- 1- Qarşılaşınca, salam vermək,
- 2- Dəvət edincə, dəvətinə getmək,
- 3- Nəsihət istəsə, köməkçi olmaq,
- 4- Asqırıb Əlhəmdülillah desə, Yərhamukəllah demək,
- 5- Xəstələnsə ziyarətinə, ölsə cənazəsinə getmək. (Buxari)

Həlak edən beş şey

Ümmətim bu beş şeyi halal saydığı zaman həlak olar:

- 1- Bir-birini lənətləməyi,
- 2- İpək geyməyi,
- 3- Çalğı çalmağı,
- 4- İçki içməyi,
- 5- Kişinin kişilə, qadının qadınla kifayətlənməsini. (Hakim, Beyheki)

Cümə günü

Cümə günündə beş xüsusiyyət vardır:

- 1- Allah, o gündə Adəmi yaratdı.
- 2- O, Cənnətdən yer üzünə o gün endirildi.
- 3- Cümə günü vəfat etdi.
- 4- Qiyamət, Cümə günü qopacaq.

- 5- Cümə günü duaların qəbul olduğu bir saat vardır. (Buxari)

Cənnətdən məhrum olunmaz

Bu beş şey üçün nəsihət verəni Cənnətdən çevirməzlər:

- 1- Allah üçün,
- 2- Dini üçün,
- 3- Kitabı üçün,
- 4- Elçisi üçün,
- 5- Bütün Müsəlmanlar üçün. (İ. Neccar)

Beş şeyin qarşılığı

Beş şey, beş şeyin qarşılığıdır:

- 1- Bir cəmiyyət verdiyi sözdən dönsə, düşmənləri başlarına müsəllət olar.
- 2- Dinin əmrinə uyğun yaşanmazsa, kasıblıq yayılır.
- 3- Fahişəlik yayılsa, ölümlər çoxalar.
- 4- Ölçü və tərəzidə hiylə edilsə, bərəkətsizlik olar.
- 5- Zəkat verilməzsə, yağışlar kəsilər. (Taberani)

Kamil iman

Bu beş şey imandandır:

- 1- Allahın əmrinə təslim olmaq,
- 2- Allahın təqdirinə razılaşmaq,
- 3- İşinin sonunu Allaha həvalə etmək,
- 4- Allaha güvənmək,

5- Müsibətə səbir göstərmək. (**Bezzar**)

Cəzası dünyada verilər

Bu beş şeyin cəzası, dərhal dünyada verilər:

- 1- Zülmün,
- 2- Xainliyin,
- 3- Ana ataya əziyyətin,
- 4- Saleh qohumlarla əlaqəni kəsmənin,
- 5- Edilən yaxşılığa nankorluğun. (**İ. Lal**)

Tələsik etmək

Beş şeyi tələsik etmək lazımdır:

- 1- Qızını evləndirmək,
- 2- Borcunu ödəmək,
- 3- Cənazə mərasimi,
- 4- Qonağı doyurmaq,
- 5- Günah işləyincə dərhal tövbə etmək.
(**İslam Əxlaqı**)

Kasıba yemək yedirmək

Kasıba verilən loxma, beş müjdə verir:

- 1- Bir dənə idim, məni çoxaltdın,
- 2- Mən kiçik ikən, məni böyütdün,
- 3- Düşmən ikən, məni dost etdin,
- 4- Fani, yox olmaq üzrə ikən, məni baqi, sonsuz qalıcı etdin,
- 5- İndiyə qədər sən məni mühafizə edərdin.
Artıq mən səni mühafizə edərəm.
(**İslam Əxlaqı**)

Könülü öldürər

Beş şey könülü öldürər:

- 1- Çox yeyib içmək,
- 2- Çox yatmaq,
- 3- Çox danışmaq,
- 4- Çox gülmək,
- 5- Ruzi üçün çox narahatlıq etmək.

(M. Ç. Yâr-i Güzin)

Könülü işıqlandırar

Beş şey könülü işıqlandırar:

- 1- Elm məclisində oturmaq,
- 2- Yetimin başını oxşamaq,
- 3- Səhərdə çox istiğfar etmək,
- 4- Çox yeyib içməmək,
- 5- Çox oruc tutmaq.

(M. Ç. Yâr-i Güzin)

Gözün nurunu artırar

Beş şeyə baxmaq gözə cila verər:

- 1- Kəbəyə baxmaq,
- 2- Müqəddəs kitaba baxmaq,
- 3- Ana atanın üzünə baxmaq,
- 4- Alimin üzünə baxmaq,
- 5- Axar suya baxmaq. **(M. Ç. Yâr-i Güzin)**

Adamı qocaldar

Beş şey, adamı qocaldıb çökdürər:

- 1- Borcu çox olmaq,
- 2- Qəmi, kədəri çox olmaq,
- 3- Qadının nəfəsi kişiyə çatmaq,
- 4- Çox tünd ətir vurmaq,
- 5- Çox bəlgəm gəlmək.

(M. Ç. Yâr-i Güzin)

Beş şeyin qiyməti

Beş şeydən əvvəl beş şeyin qiymətini bil!

- 1- Qocalıqdan əvvəl gəncliyin,
  - 2- Xəstəlikdən əvvəl sağlamlığın,
  - 3- Məşğuliyyətdən əvvəl boş vaxtın,
  - 4- Kəsiblikdən əvvəl zənginliyin
  - 5- Ölməzdən əvvəl həyatın qiymətini bil!
- (Əbu Nuaym)**

İbadətdə xeyir buraxmaz

Bu beş şey ibadəti heç edər:

- 1- Yalan,
  - 2- Qeybət,
  - 3- Söz gəzdirmək,
  - 4- Harama baxmaq,
  - 5- Yalan yerə and.
- (Deylemi)**

Beş xasiyyətli adamı Allah dost tutar:

1. Əhli-əyalının qeyrətini çəkmək.
2. Səxavətli.
3. Yaxşı əxlaqlı.
4. Doğru danışan.
5. Şücaətli.

Yüksəlmək istədirsənsə, səfərə çıx ki, onda beş fayda vardır.

1. Kədəri dağıtmaq.
2. Pul qazanmaq.
3. Bilmədiyini bilmək.

4. Ədəb öyrənmək.
5. Böyük adamlarla oturub- durmaq.

1. Mömin adamın əlaməti 5 şeydir:

1. Gizlincə Allahdan qorxa.
2. Valideyinə yaxşılıq edə.
3. Azdan sədəqə (ehsan) verə.
4. Müsibətə səbr edə.
5. Qorxuda da olsa yalan danışmaya.

O alimin yanında əyləşin ki, beş şeydən beş şeyə dəvət eyləyə:

1. Şəkkdən – yəqinə.
2. Riyadan – xalisliyə.
3. Dünyagirlikdən – pəhrizkarlığa.
4. Təkəbbürdən – təvazöyə.
5. Ədavətdən – məhəbbətə.

Dahilər beş şeyi vəsiyyəət etmişlər:

1. Sabahın ruzisinin qəmini etmə.
2. Bu günün işini sabaha qoyma.
3. Əldən gedən şeyə qəmgin olma.
4. Çoxlu dostlar qazan.
5. Zülm etməkdən, qəddarlıqdan, təkəbbürlükdən uzaq ol.

Yoxsul adamı beş yerdə olduğu kimi saymazlar:

1. İgitlik etsə - axmaq kimi qələmə verərlər.
2. Səxavət göstərsə israf hesab edərlər.

3. Həlim olsa – qorxaq deyərlər.
4. Vüqarlı olsa – özünü çəkən sayarlar.
5. Hikmətli söz danışib mənalı söz desə boşboğaz, lovğa adlandırırlar.

Beş xasiyyəti olan ac qalmaz:

1. Mərdiməzarlıq etməmək.
2. Şübhəli işlərlə məşğul olmamaq.
3. Əxlaq qaydalarına riayət etmək.
4. Xeyirxahlıq göstərmək.
5. Adət və ənənələri pozmamaq.

Beş şeyə tələsin:

1. Qonağın xidmətində olmağa.
2. Meyidin dəfninə.
3. Bəla gəlməmiş, sədəqəni, nəziri, ehsanı xaric etmək.
4. Ömür fənaya getməmiş yaxşı əməl edin.
5. Ölməmişdən qabaq, tövbə edin.

Elm beş şeydə cəmləşir:

1. Çox sual etmək.
2. Çox məşğul olmaq.
3. Pak işlər görmək.
4. Dahilərə xidmət etmək.
5. Səbr.

Beş şeyin müştəriləri beş nəfərdir:

- Zülm, təkəbbür, həsəd, xəyanət, hiylə.
1. Zülmün müştərisi padşahlar.
  2. Təkəbbürün müştərisi obalarda tək yaşayanlar.

3. Həsədin müştərisi alimlər.
4. Hiylənin, xəyanətin müştərisi pis qadınlar.

Dünyanın möhnəti beşdir:

1. Qərib yerdə xəstələnmək.
2. Qocalıqda yoxsulluq.
3. Gözlü ikən kor olmaq.
4. Ağillı ikən dəli olmaq.
5. Cavan ölmək.

ALTI HİKMƏT

Qəribə olanlar

Altı şey, altı halda qəribədir:

- 1- İçində namaz qılınmayan məscid,
- 2- Oxunmayan Qurani Kərim,
- 3- Fasiqlər yanında, Qurani Kərim,
- 4- Pis xasiyyətli, zalım ərin yanında, salehə qadın,
- 5- Pis xasiyyətli qadının saleh əri,
- 6- Cahil qövmün arasındakı alim.

(M. Ç. Yâr-i Güzin)

Cənnəti söz verim

Bu altı şeyi qoruyacağınıza söz verin; mən də Cənnətə girmənizə zamin olum:

- 1- Namazı,
- 2- Zəkati,
- 3- Əmanəti,

- 4- Namusu,
  - 5- Mədəni,
  - 6- Dili.
- (Təbəri)**

Altı şey gözəldir

Altı şey gözəldir, amma bu altı sinif insanda olsa, daha gözəldir:

- 1- Ədalət gözəldir, komandirdə olsa, daha gözəldir.
- 2- Comərdlik gözəldir, zəngində olsa, daha gözəldir.
- 3- İman gözəldir, alimdə olsa, daha gözəldir.
- 4- Səbir gözəldir, kasıbdə olsa, daha gözəldir.
- 5- Tövbə gözəldir, gəncdə olsa, daha gözəldir.
- 6- Həya gözəldir, qadında olsa, daha gözəldir.

(Deylemi)

Əməlləri yox edənlər

Bu altı şey əməlləri məhv edər:

- 1- Xalqın ayıbı ilə məşğul olmaq,
- 2- Ürək qatılığı,
- 3- Dünya sevgisi,
- 4- Həya azlığı,
- 5- Uzun əməl,
- 6- Zülmə davam etmək.

(Deylemi)

Cəhənnəmə girənlər

Bu altı adam, [əfvə və ya şəfaətə uğramazsa] sorğusuz sualsız Cəhənnəmə girər:

- 1- Zülmü üzündən komandır,
- 2- İrqçilik üzündən Ərəb,
- 3- Qüruru üzündən kənd muxtarı,
- 4- Yalanı üzündən tacir,
- 5- Həsədi üzündən alim,
- 6- Xəsisliyi üzündən zəngin.

(Əbu Yala)

YEDDİ HİKMƏT

Himayə edilənlər

Qiyamətdə, Allahu təala, bu yeddi adamı himayə edər:

- 1- Ədalətli idarəçini,
- 2- Allaha ibadətlə yetişən gənci,
- 3- Namaz üçün könülü məscidə bağlı olanı,
- 4- Allah üçün bir-birini sevən, Allah üçün görüşüb, Allah üçün ayrılanları,
- 5- Gözəl, zəngin və mövqə sahibi bir qadın, günaha dəvət edincə, Allahdan qorxub onun günah təklifini rədd edəni,
- 6- Sədəqəni gizli verəni,
- 7- Təklidə Allahı xatırlayıb ağlayanı.

(Buxari)

Yeddi adama lənət edər

Bütün peyğəmbərlər, bu yeddi adama lənət edər:

- 1- Allahın kitabına əlavə etməyə çalışsana,
- 2- Qədəri inkar edənə,
- 3- Haramı halal görənə,
- 4- Evlənməsi haram olanla evlənməyi halal görənə,
- 5- İslamı dinini tərək edənə,
- 6- Qənimət mallarını paylamayana,
- 7- Allahın zəlil etdiyini yüksəltmək, əziz etdiyini də alçaltmaq üçün güc istifadə edən zalıma.

(Taberani)

Əmr edilənlər

Sizə bu yeddi şeyi əmr edirəm:

- 1- Cənazə mərasimində iştirakı,
- 2- Xəstəni ziyarəti,
- 3- Dəvətə razılığı,
- 4- Zülmə uğrayana köməyi,
- 5- Andı yerinə yetirməyi,
- 6- Salamlaşmağı,
- 7- Asqırıb, Əlhəmdülillah deyənə,
Yərhamukəllah deməyi.

(Buxari)

SƏKKİZ HİKMƏT

Allahın cəzalandırdığı kəslər

Allah-təala, qiyamətdə bu səkkiz insana, çox cəza verər:

- 1- Yalançıya,
- 2- Qürurluya,
- 3- Müsəlmanın üzünə gülüb, içində kin saxlayana,
- 4- Allah və Rəsulunun əmrinə yavaş, şeytanın istəklərinə sürətlə qaçana,
- 5- Haqqı olmadığı halda, ən kiçik bir dünya malına, andla sahib çıxana,
- 6- Söz aparıb gətirənə,
- 7- Dostların arasını vurana,
- 8- Günahsızın ayağını sürüsdürmək istəyənə.

(Əbu-ş-şeyx)

Doymayan səkkiz şey

Səkkiz şey, səkkiz şeyə doymaz:

- 1- Göz baxmağa,
- 2- Yer yağışa,
- 3- Qadın ərinə,
- 4- Alim elmə,
- 5- Tələbə sual soruşmağa,
- 6- Həris, mal yığmağa,
- 7- Dəniz suya,
- 8- Atəş oduna.

(M. Ç. Yâr-i Güzin)

Səkkiz bəzək

Həzrəti Əbu Bəkir Sıddık buyurdu ki:

Səkkiz şey, səkkiz şeyin zinəti, bəzəyidir:

- 1- İffət, kasıbın bəzəyidir,
- 2- Şükr, zənginliyin bəzəyidir,
- 3- Səbir, bəlanın bəzəyidir,
- 4- Təvazö, zadəganlığın bəzəyidir,
- 5- Helm, elmin bəzəyidir,
- 6- Çox ağlamaq, Allah qorxusunun bəzəyidir,
- 7- Başa qaxmamaq, lütfkarlığın bəzəyidir,
- 8- Huşu, namazın bəzəyidir.

(M. Ç. Yâr-i Güzin)

Səkkiz hədiyyə

Həzrəti Ömər buyurdu ki, səkkiz şeyi edən, səkkiz şeyə qovuşar:

- 1- Lazımsız danışmağı tərək edən, hikmətə qovuşar,
- 2- Lazımsız baxmağı tərək edən, huşuya qovuşar,
- 3- Lazımsız yeyib içməyi buraxan, ibadətın ləzzətini duyar,
- 4- Gülməyi tərək edən, əzəmət qazanar,
- 5- Lağlağanı tərək edən, gözəllik və şirinlik qazanar,
- 6- Dünya sevgisini tərək edən, axirət sevgisini qazanar,
- 7- Başqalarının ayıbı ilə məşğul olmağı tərək edən, özünün ayıblarını düzəldər,
- 8- Allah-təalanın şəxsini düşünməyi buraxan, nifaqdan qorunar.

(M. Ç. Yâr-i Güzin)

DOQQUZ HİKMƏT

Doqquz böyük günah

Bu doqquz şey, böyük günahdır

- 1- Şirk qoşmaq,
- 2- Qatillik,
- 3- Oğurluq,
- 4- Ana-ataya üsyan,
- 5- Yetim malı yemək,
- 6- Zina,
- 7- Faiz,
- 8- İffətli qadına zina isnad etmək,
- 9- Döyüşdən qaçmaq.

(Nesai)

QURAN ELM MƏNBƏYİDİR

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

“Siz (günah törətməkdə) həddi aşan bir qövmsiniz deyə, (sizi başlı-başına buraxıb) Qurani sizə təbliğ etməkdən vaz keçməliyikmi?!”
Quran, “Qızıl bəzəklər” surəsi, 5

ələ ta qədimdən filosoflar dünya sirlərini

Hüç şeydə – hərflərdə, notlarda və rəqəmlərdə axtarmışlar. Hərfləri və notları başqa alimlərin öhdəsinə buraxaraq bu gün biz dəyərlili oxucularımızla birlikdə rəqəmlərdə olan hikmətləri araşdırıb, bir çox sirlərə vaqif olmağa və ulu Yaradanın elminin böyüklüyünü anlayıb, Onun qüdrətinin seyrinə dalmağa çalışacağıq.

Bu dəryanın bir kənarı yoxdu, yox!

əryaya hamı baş vurur – naşı da, qəvvas

Dda. Fərq ondadır ki, naşı baş vuranda dəryada boğulur, qəvvas baş vuranda dəryanın dibindən inci çıxarır. Elm də bir dəryadır. Həm də elə bir dəryadır ki, sonu yoxdur. Necə deyərlər bu dərya o dəryalardan deyil. Şair Nəbatı demişkən “*Bu dəryanın bir kənarı yoxdu, yox!*” Hər gələn bu dəryaya bir baş vurur. Təbii ki, boğulan da var, inci çıxaran da. Mən də öz

növbəmdə bir həvəskar araşdırmaçı olaraq Allahı çağırıb və Onun qüdrətinə sığınıb, istəkli oxucularımın müşahidəsi altında bu sonsuz dəryaya baş vurmağa qərar verdim. Məni bu cəsərdə bulunduran Rəbbimin Qurani-kərimdə buyurduğu “*Allah istədiyi şəxsə elm bəxş edər*” ayəsi oldu. Əgər Allahın mənə qarşı məhəbbəti varsa, bu dəryada boğulmağımı rəva bilməyəcək və oxucularımın qarşısında məni xar eləməyəcək. Bu kitabı sona qədər oxuyan oxucularım müəllifin dəryadakı halını və bu dəryadan nələri çıxara bildiyini əyani olaraq izləyə biləcəklər.

Əli elmin qapısıdır

Əxri-kainat Peyğəmbərimiz Məhəmməd əl-FMUSTAFA (özünə və davamçılmasına salam olsun) hədislərinin birində “*Mən elmin şəhəriyəmsə, Əli (ruhuna salam olsun) onun qapısıdır*” – deyə buyurmuşdur. Mən də öz növbəmdə bu buyruğa əməl edərək elm şəhərinə (dəryasına) QAPIDAN girməyə qərar verdim. Odur ki, rəqəmlərdəki hikmətin seyrinə dalmaq üçün Əli əleyhissalamdan bir hədisə nəzər salaq:

Bir yəhudi alimi həzrət Əlinin elmini yoxlamaq üçün ondan soruşdu ki, dünyada elə bir ədəd varmı ki, birdən ona qədər bütün rəqəmlərə qalıqsız bölünsün? Dedi: Yeri vur onun qatlarına,

axtardığını tapacaqsan. Yəhudi alimi 360-ı vurdu yeddiyə, 2520 ədədini aldı. Qumun üstündəcə hesablama apardı, gördü birdən ona qədər bütün rəqəmlərə qalıqsız bölünür. Alim Allahın elmi qarşısında heyrət etdi və Onun qüdrətinə boyun əyərək, oradaca İslamı qəbul etdi.

Quranın surələri və ayələri Allahın iradəsi ilə düzülüb və xüsusi bir qanunauyğunluğa tabedir

İldiyimiz kimi, dördüncü səmavi kitab olan BQurani-kərim Məhəmməd əleyhissalama Həzrət Cəbrayıl vasitəsi ilə, vəhy yolu ilə nazil olmuş və Peyğəmbərin yanındakı katiblərin vasitəsi ilə dərilərin və daşların üzərinə həkk olunmuşdur. Peyğəmbərimizin vəfatından sonra isə Xəlifə Osmanın hakimiyyəti dövründə onun tapşırığı ilə bir qrup alim və Quranı əzbər bilənlərin iştirakı ilə bu yazılar kitab halına salınmışdır. Bunu bəhanə edərək müəyyən adamlar Quranın ayələrinin və surələrinin sayı, onların düzülüşü haqqında mübahisə açırlar. Guya kiminsə haqqında olan ayələr Qurandan çıxarılıb və yaxud Peyğəmbər özünə sərf edən sözləri bu kitaba salıb. Bu adamların fikrincə, bu müqəddəs kitabın sözləri (ayələri) Allah kəlamı olsa da bunların düzülüşü insan beyninin məhsuludur. Mənim fikrimcə isə bu cür düşünənlər yanılırlar. Yəni ayələr Allaha

məxsus olduğu kimi onların nömrələnməsi, hansı surədə yerləşməsi, eləcə də surələrin düzülüşü də tamamilə Allah-taalanın nəzarəti və iradəsi ilə baş tutmuşdur və xüsusi bir qanuna uyğunluğa tabedir. Bunu sübut etmək üçün ustadım Xalid Fərəcin vəhy ilə qəbul etdiyi və təbliği elə həmin vəhy ilə də bu sətirlərin müəllifinə həvalə edilən üç riyazi dəlili–düsturu diqqətinizə çatdıracağam. Bu riyazi sübutlar Quranın nömrələnməsinin Allahdan olmasına şübhə yeri qoymur.

Birinci dəlil: *Quranın 114 surədən ibarət olması təsadüfi deyil*

raşdırmalarımız göstərir ki, Quranda olan Asaysız-hesabsız hikmətlərdən biri də surələrin və ayələrin nömrələnməsində olan heyrətamiz dəqiqlikdir. Yəni Quran özündən əvvəlki səmavi kitabları təsdiq etməklə yanaşı, öz-özünü də riyazi yolla təsdiq edir. Məsələn, Quranın 114 surədən ibarət olmasının hikmətinə nəzər salaq: Kainatın **dörd** cəhətdən, təbiətin **dörd** fəsildən ibarət olmasını, həmçinin insanın **dörd** ünsürdən yaranmasını və bu müqəddəs kitabın **dördüncü** səmavi kitab olmasını nəzərə alıb, Quranın ilk **dörd** surəsindəki ayələri cəmləsək, $(7+286+200+176)$ 669 ədədi alınar. Qeyd edirəm ki, bu dörd surə bəşəri dəyərləri mülayimliklə təbliğ etdiyindən, Quranda mülayimlik

və yaxud bəşəri dəyərlər rəmzi sayılır.

Bu dəyərlərə əməl etməyənlərin necə cəzalanacağından bəhs edən surələr isə 9 rəqəmi ilə gəlir (9,19, 29, ... 99, 109) və sayı 11 olan bu surələrdəki ayələri cəmləsək, 555 ədədi alınar. Bu ayələrə fikir versək, əsasən sərt ayələrdən ibarət olduğunu görürük. Elə isə bəşəri dəyərləri mülayimliklə təbliğ edən 669 ədədindən, sərtlik və cəza rəmzi olan 555 ədədini çıxsaq, (669-555=114) alınan 114 ədədi Quranın surələrinin sayını göstərir. Düsturdan məlum olur ki, bu müqəddəs kitabın mahiyyəti bəşəri dəyərlərin təbliğindən və bu dəyərlərə əməl etməyənlərin necə cəzalanacağından ibarətdir.

“Həqiqətən, Rəbbin insanların zülmünə baxmayaraq, onlara qarşı mərhəmət sahibidir. Və şübhəsiz ki, Rəbbinin cəzası da şiddətlidir!”
Quran, “Göy gurultusu” surəsi, 6

İkinci dəlil: “İbrahim” surəsi niyə 14 ədədi ilə nömrələnib?

urələrin və ayələrin nömrələnməsində olan Sənanunauyğunluq riyazi yolla təsdiq olunur. Məsələn, Tovhidin əsasını qoymuş və kitab verilmiş bütün peyğəmbərlərin babası İbrahim Peyğəmbərin adına olan “İbrahim” surəsi 14 ədədi ilə nömrələnib. Buradakı hikmətin seyrinə dalaq. Belə ki, **“Rəhimli Allah”** surəsinin sıra

nömrəsi olan 55 ədədi bu müqəddəs kitabda 41 dəfə keçir (cəmi qırx bir surədə 55-ci ayə var). Eyni zamanda 41 ədədi Quranda 55 dəfə keçir (kitabın cəmi əlli beş surəsində 41-ci ayə var). Bunların fərqi isə 14 ədədinə bərabərdir:

55 - 41=14

Düstandan məlum olur ki, “İbrahim” surəsinin sıra nömrəsi olan 14 ədədinin hikməti məhz “ Rəhimli Allah” surəsinə bağlanır. Bu fakt həm də İbrahim əleyhissalamla, Allah-təala arasında olan əlaqənin riyazi sübutudur.

Bu düstur müqəddəs kitabın nömrələnməsində olan qanunauyğunluğu bir daha təsdiq edir. Həmçinin bu qanunauyğunluğun insan beyninin məhsulu olmadığı aydın görünür.

“And olsun ki, Allah bunları hesablamış və təkrar-təkrar saymışdır.” Quran, “Məryəm” surəsi, 94.

Üçüncü dəlil: “Məhəmməd” surəsinin 47 rəqəmi ilə nömrələnməsinin sirri nədir?

İbrahim Peyğəmbərdə olduğu kimi, fəxr-İkainat Peyğəmbərimizin də adına olan surənin, 47 ədədi ilə nömrələnməsinin sirri yenə də “Rəhimli Allah” surəsində açılır. Belə ki, sözü gedən surə (“Rəhimli Allah”) 78 ayədən ibarətdir. Bu ayələrin otuz birində eyni ayə təkrar

olunur: **“Belə olduqda Rəbbinizin hansı nemətlərini yalan saya bilərsiniz?!”** Bunu əsas götürüb ayələrin ümumi sayı olan **78** ədədindən təkrar olunan **31** ədədini çıxsaq (**78-31=47**), alınan **47** ədədi **“Məhəmməd”** surəsinin də hikmətinin **“Rəhimli Allah”** surəsində gizləndiyini göstərir. (oxucuları yormamaq üçün bu düsturdakı digər hikmətləri açıqlamıram)

Rəbbim tərəfindən Xalid Fərəc vasitəsi ilə çatdırılan bu üç dəlil – üç riyazi düstur Quranın surələrinin və ayələrinin nömrələnməsi barədə mübahisələrə son qoyacaq qədər yetərli olsa da, hələ dəlillərin bir hissəsidir. Bu üç dəlil həm də onu sübut edir ki, Quranın 114 surədən, 6236 (altı min iki yüz otuz altı) ayədən ibarət olması heç bir şübhə doğurmur:

“Biz hər şeyi sayıb yazmışıq” (78:29)

Quranın surələrinin düzülüşünü kimya elmi də təsdiq edir

Quran – bütün kainatı özündə əks etdirən Qsəmavi kitabdır. Kainat isə kimyəvi elementlərin birləşməsindən yarandığından, bu müqəddəs kitabda surələrin düzülüşü ilə, elementlərin dövrü sistemdəki düzülüşü arasında məntiqli bir uyğunluq vardır. Araşdırmalarımız göstərir ki, həm Quranın, həm də dövrü cədvəlin düzülüşü böyük fəlsəfi əhəmiyyətə malikdir. On-

ların hər ikisi dialektik materializmin qanunlarını – sadədən mürəkkəbə, kəmiyyət dəyişikliyinə keyfiyyət dəyişikliyinə keçməsi, əksliklərin vəhdəti və mübarizəsi qanunlarını əks etdirir. Belə ki, Quranın əvvəlki surələri nə qədər mülayimdirsə, sıra nömrələri artdıqca surələr sərtləşməyə doğru gedir. Bu da sadədən mürəkkəbə və kəmiyyət dəyişikliyinə keyfiyyət dəyişikliyinə keçməsi qanunlarına uyğundur. Dövri sistemdə bu hal dövrlərdə nömrələr artdıqca, metallıq xassəsinin azalıb, qeyri-metallıq xassəsinin artması ilə özünü göstərir. Bundan başqa, surələr ikili xassə göstərir. Yəni onlar həm müsbət, həm də mənfi yüklə (vəhylə) yüklənmişdir ki, bu da dialektikanın əksliklərin vəhdəti və mübarizəsi qanununa uyğundur. Mendeleyev cədvəlində bu hal eyni elementin ikili (həm müsbət, həm də mənfi) xassəyə malik olması ilə özünü göstərir. *(Yeri gəlmişkən, ikili xassəyə malik olma Allahın yaratdığı digər bioloji varlıqlar kimi, insanda da özünü aydın göstərir. Yəni, qarşılaşdığı adamdan asılı olaraq, hər bir insan, kimyəvi elementlər kimi, gah mənfi, gah da müsbət xassə nümayiş etdirir).* Bundan başqa, bir çox hallarda eyni rəqəmlə nömrələnmiş surə ilə kimyəvi element bir-birini həm mahiyyətə, həm də riyazi yolla tamamlayır. Məsələn, Quranın 16-cı surəsi «Bal arısı» adlanır. Qeyd edim ki, ana arı öz balasını 16 gün bəslədiyindən, onun haqqında olan surə də 16

rəqəmi ilə nömrələnib. Sözü gedən surədə arının misalında insanlara məhəbbət aşılır: Bal–arının gülə olan məhəbbətinin nəticəsində yarandığı üçün həm Qərbdə, həm də Şərqdə məhəbbət rəmzi sayılır. Məhəbbət yandırıcı hiss olduğundan, bu söz «yanmaq», «alovlanmaq» sözü ilə yanaşı işlədilir. Mendeleyev cədvəlinin isə 16-cı elementi kükürddür ki, məişətimizə **yandırıcı** bir vasitə kimi daxil olub. Həmçinin məhəbbət insana yaşamaq həvəsi, enerji (ruh) verdiyi kimi, kükürdün oksidləşməsindən yaranan sulfat turşusu da (H_2SO_4) akkumulyator istehsalında istifadə edilir və məişətimizə **enerji mənbəyi** kimi daxil olub.

Məhəbbətdə iki tərəf iştirak edir və biri olmadan o biri yanmaz. Bu hal kimya elmində də özünü büruzə verir. Belə ki, **16-cı** element olan kükürd, atom kütləsi **16** olan Oksigensiz yanır. Ən maraqlısı da odur ki, Kükürdlə oksigenin birləşməsində Kükürdün energetik səviyyələr üzrə elektronları 2 8 6 formasında yerləşir. Bunu da bütöv oxuduqda Quranın səhifələrinin sayına işarədir. (Quran nazil olandan, keçən əsrə qədər harada və nə vaxt çap olmasından asılı olmayaraq 286 səhifədə yerləşdirilib. Bu barədə növbəti fəsildə danışacağıq). Qeyd edim ki, 286 ədədinin əbcəd hesabı ilə cəmi (2+8+6) 16-ya bərabərdir ki, bu da Quranın insanlara məhəbbət aşıladığını bir daha sübut edir: «**Siz bir-birinizi sevin ki, mən də sizi sevim.**» (*Allah-*

təala. Qüdsi hədislərindən.)

Atom kütləsi 16 olan və yanmanı təmin edən Oksigenin sıra nömrəsini (8), Kükürdün məhəbbət rəmzi olan sıra nömrəsinə - 16-ya vurduqda (8 x 16), alınan 128 ədədi «Bal arısı» surəsinin ayələrinin cəmini göstərir və elementlərlə surələr arasında olan əlaqəni bir daha təsdiq edir.

Yeri gəlmişkən «Rumlular» surəsinin 21-ci ayəsində Rəbbim buyurur:

«Sizin üçün onlarla ünsiyyət edəsiniz, deyə öz cinsinizdən zövcələr xəlq etməsi, aranızda (dostluq) sevgi, məhəbbət və mərhəmət yaratması da Onun qüdrət əlamətlərindəndir. Həqiqətən, bunda (bu yaradılışda) düşünən bir qövm üçün ibrətlər vardır!» (30: 21) Bu, Quranın (başdan saydıqda) 3430-cu ayəsidir ki, Qurandakı ayələrin ümumi sayından (6236) sözü gedən ayənin nömrəsini (3430) çıxdıqda, yenə də alınan ədəd bu müqəddəs kitabın rəmzini (286) göstərir:

6236 – 3430 = 28(0)6

Yeri gəlmişkən onu da qeyd edim ki, Allaha yaxınlaşmaq və Onun məhəbbətini qazanmağın birinci yolu elmdir. Və bu istiqamətdə çalışan insan (tələbə) bal arısına bənzəyir. Belə ki, arı zəhmət çəkib güldən-çiçəkdən şirə toplayır və nəticədə **bal** yaradır. Elm öyrənən insan da hər kitabdan bir qədər elm (oxu: şirə) toplayır və imtahan verərkən nəticəsi **«bal»**la

qiymətləndirilir. İnsanın topladığı bal (qiymət) onun elminə (zəhmətinə) olan məhəbbətin göstəricisidir. Qeyd edim ki, Allah-taala elmi (və imanı) çox olan insanı digərlərindən daha çox sevir. Bunu Loğman Peyğəmbərin simasında aydın görmək olur. Belə ki, Allah kitab verdiyi, şəriət sahibi olan peyğəmbərlərin çoxunun adına Quranda surə göndərməsə də, kitab və şəriət sahibi olmayan, lakin elm verilən Loğman Peyğəmbərin adına 31-ci surəni göndərdi. Bu, Allahın elm adamlarına olan məhəbbətinin təzahürüdür.

İqqətinizi bal arısında olan digər xüsusiyyətlərin insanlarda özünü göstərməsinə cəlb etmək istəyirəm. Yuxarıda qeyd etdim ki, bal arısı gözəllik rəmzi olan gülə məhəbbət bəsləyir və ancaq onlarla təmasda olur. Xatırladım ki, təbiətin gözəlliyi gül-çiçək olduğu kimi, cəmiyyətin də gözəlliyi qadınlardır. Arının gülə olan məhəbbətinin nəticəsində **bal** yarandığı kimi, insanın da (kişinin) qadına olan məhəbbətinin nəticəsində **bal(a)** yaranır və hər ikisi şirindir. Çünki ikisi də məhəbbətdən yaranır. «**Bala baldan şirindir**» məsəli də məhz bu hikmətdən doğur.

Allah bal arısını həm də dövlət və ordu qurmaq üçün insanlara nümunə yaradıb.

Qurannın düzülüşünün doğruluğunu

fizika elmi də təsdiq edir

Quranın 13-cü surəsi «Göy Gurultusu» adlanır. Göy gurultusunun enerji prosesi olduğu və həyəcan yaratdığı hamıya məlumdur. Surədə deyilir: «**Göy gurultusu Onun şəninə təriflər deyir. O ildırımlar göndərib (kafirilər) Allah barəsində mübahisə edərkən, onlara istədiyini vurur. Allahın cəzası şiddətlidir!**» (13:13) Mendeleyev cədvəlinin 13-cü elementi isə Alminiumdur. Elektrik ötürmə qabiliyyəti yüksək olduğundan, alüminium energetika (!) sənayesinin özəyini təşkil edir. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, ildırımın 13 şaxəsi var və o, hər dəfə çaxanda 13 ölkədə (günahkarlara xəbərdarlıq etmək üçün) görünür.

13 rəqəmi həm Quranda, həm də fizikada həyəcan rəmzi sayılır. (Göy gurultusu insanda da həyəcan yaradır.) Təsadüfi deyildir ki, hidrogen atomunun enerji qəbul etməmiş (həyəcanlanmamış) yükü 13 EV-dur. Hidrogen atomu enerji qəbul etdikdə həyəcanlanır və yükünü ötürməklə boşalır.

İnsanlar arasında bəd xəbərin tez yayılması da həyəcanlanma ilə bağlıdır. Belə ki, bəd xəbərin enerji yükü mənfi olduğundan, onu qəbul edən insan həyəcanlanır və yükünü ötürməyə çalışır. Bu halı atomun və təbiətin həyəcanlanması (göy gurultusu) ilə müqayisə etdikdə, çox böyük oxşarlıq görünür. Həmçinin təbiət öz həyəcanını

(yükünü) yağışla boşaltdığı kimi, insan da göz yaşı ilə boşaltdır.

Bəzi binalar və yaxud obyektler tikilərkən yannıda ildırımötürücülər quraşdırılır. İnsan cəmiyyətində bu funksiyaları kəramət sahibləri və yaxud onların müqəddəs ziyarətgahları yerinə yetirir. Belə ki, təcrübədən məlumdur ki, bir çox məhəlli bələlələrin qarşısını Alla-hın izni ilə ziyarətgahlar alırlar. Bu mənada onlar cəmiyyətin ildırımötürəni funksiyasını yerinə yetirirlər.

İnsan necə nurlanır

İlah-taala dünyaya gələn hər bir insana öz Aenerjisindən (nurundan) bir zərrə bəxş edir. İnsan həyatda gözəl işlər, gözəl əməllərlə məşğul olduqda, onun mənəviyyəti tədricən **cilalanır** və nurun parlaqlığı artmağa – böyüməyə və ətrafa işıq saçmağa başlayır. Onun üçün də belə şəxslər Ali Enerji Mənbəyi olan Allaha daha yaxın olurlar. Həmçinin belə insanlar böyük ideyalar, böyük amallar, bəşəri dəyərlər uğrunda mübarizəyə meyilli olur və kamil sayılırlar. Quranın nurdan bəhs edən «Nur» surəsi 24 rəqəmi ilə nömrələnib. Məndəleyev cədvəlində isə 24-cü element Xromdur. Bu element oksidləşdikdə (Xrom 3 oksid) **cilalayıcı** qrupa aid edilir və İslamın rəmzi olan yaşıll

rəngə çalır. Dövri cədvəldə **24** rəqəmi ilə bağlı olan elementlərdən biri də maqneziumdur. Atom kütləsi **24** olan bu element gözqamaşdırıcı alovla yandığından, ondan **işıqlandırıcı** və **yandırıcı** raketlərin hazırlanmasında, eləcə də fotoqrafiya işində **işiq mənbəyi** kimi istifadə edilir. Qeyd edim ki, haqqında söhbət açdığım «Nur» surəsi, xrom və maqnezium hər üçü işıqlanmaya (nurlanmaya) xidmət etdikləri kimi, ri-yazi yolla da biri-biri ilə bağlıdır. Belə ki, «Nur» surəsinin ayələrinin cəmindən (64) xromun atom kütləsini (52) çıxdıqda, (64-52=12) alınan 12 rəqəmi, maqneziumun sıra nömrəsidir.

Quranın «Nur» sürəsində qadınların geyim mədəniyyətindən, əxlaqından bəhs olunur. Sual yaranır ki, bu mövzuda niyə məhz 24 rəqəmi altında danışılır?

Cavabı budur ki, insan öz rəbbi ilə əlaqəni məhz nur vasitəsilə yaradır. Qadınlar ədəbsiz geyinib cəmiyyət üçün çıxanda (indiki kimi) insanların üzündəki abır-həya (nur) yoxa çıxır və allahdan uzaqlaşır (duaları qəbul olunmur). Beləliklə, qadınların geyim mədəniyyəti ilə cəmiyyətin nurlanması bir-birinə bağlı olduğundan, rəbbim geyim barədə məhz «Nur» (24) sürəsində bəhs edir: «**Mömin kişilərə və qadınlara de ki, gözlərini haram buyrulmuş şeylərdən çevirsinlər** (naməhrəmə baxmasınlar),

ayıb yerlərini (zinadan) **qorusunlar** (və ya örtülü saxlasınlar). **Bu onlar üçün** (ədəb-ərkan baxımından) **daha yaxşıdır. Şübhəsiz ki, Allah onların nə etdiklərindən xəbərdardır!»** (Nur surəsi, 30-31).

ndi isə Quranın «**Dəmir**» surəsi ilə dövrü İsisitemin eyni adlı **dəmir** elementi arasındakı əlaqəyə diqqət yetirək. Bunun üçün dəmir elementinin atom kütləsi olan 55 ədədindən, sıra nömrəsini (26) çıxdıqda ($55-26=29$), alınan 29 ədədi «**Dəmir**» surəsinin ayələrinin cəmini göstərir.

Bu və digər hesablamalar onu sübut edir ki Quranın 114 surədən və 6236 ayədən ibarət olması heç də təsadüfi olmayıb, Allahın elminə və iradəsinə tabedir. Bu faktlar, həmçinin başqa elmlər kimi, kimya elminin də Allaha məxsus olduğunu və mənbəyinin Quranda olduğunu bir daha sübut edir.

“And olsun ki Allah bunları hesablamış və təkrar-təkrar saymışdır.” Quran, “Məryəm” surəsi 94

eri gəlmişkən qeyd edim ki, Mendeleev-Ydən qabaq yaşamış bir çox kimya alimləri elementlərin dövrü cədvəlini yaratmağa çalışsalar da ömürlərinin sonuna qədər buna nail ola bilməmişlər. Bu cədvəli necə kəşf etməsi barədə suala cavab verərkən, Mendeleev bildirmişdir

ki, cədvəl ona Bakıda olarkən, yuxuda vəhy yolu ilə göstərilmişdir. Səhər tezdən oyanan alim, ona yuxuda vəhy olunan cədvəli kağıza köçürmüşdür. Lakin cədvəldəki bəzi suallara nə özü, nə də ondan sonra gələn alimlər cavab tapa bilməmişlər. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, yuxarıda oxuduğunuz kimyəvi hesablamalar da bu sətirlərin müəllifinə həmin yolla (Mendeleyevə öyrədilən kimi) öyrədildi və kimyaçılar indiyədək cədvəldə axtardıqları sualların cavabını məhz bu hesablamalarda tapa bilərlər.

Dövr	A I B	D.İ.Mendeleyevin dövrü elementlər sistemi						AVIIB	A VIII B					
1	(H)							H	He	He				
2	Li	Be	B	C	N	O	F	Ne	He					
3	Na	Mg	Al	Si	P	S	Cl	Ar						
4	K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni				
5	Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd				
6	Cs	Ba	La*	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt				
7	Fr	Ra	Ac*	Db	Jl	Rf	Bh	Hn	Mt					
Asidi	R ₂ O	RO	R ₂ O ₃	RO ₂	R ₂ O ₅	RO ₃	R ₂ O ₇	RO ₃						
Uzun hidrogen hidridi				RH ₄	RH ₃	RH ₂	RH							
Lantanoidlər	Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	Lu
Aktinoidlər	Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr

Surələrin və ayələrin nömrələnməsində olan qanunauyğunluğu anatomiya elmi də təsdiq edir

Həmçinin **55** rəqəmi ilə nömrələnmiş «**Rəhmli Allah**» surəsi ilə Mendelejev cədvəlinin **55**-ci xanasında yerləşən Seziyum elementi arasındakı riyazi bağlılığa diqqət yetirək: Seziyumun nisbi atom kütləsindən (133), sıra nömrəsini (55) çıxdıqda, alınan rəqəm «**Rəhmli Allah**» surəsinin ayələrinin cəmi olan 78 ədədini göstərir: **133-55=78**

Bu və digər hesablamalar göstərir ki, surələrin və ayələrin nömrələnməsi təsadüf olmayıb, böyük hikmətə malikdir. Bu hikmətlərdən daha birinə vaqif olmaq üçün Quranın **36**-cı —«**Ya Sin**» surəsini təhlil edək: surənin adı bir çox alimlər tərəfindən «**İnsan**» kimi tərcümə olunur. Həmçinin Quranda İlyas Peyğəmbərdən söhbət gedərkən bir yerdə «**Ilyasin**» deyə müraciət olunur (37:130). Buradan görünür ki, «**Ya Sin**» deyəndə, söhbət kamil insandan gedir. «**Ya Sin**» sözünü «**Yaradan-Silən**» kimi də tərcümə etsək yanılmarıq (düzgünün Allah bilir). Bildiyimiz kimi, kainatın idarə olunma qanunları fizikanın qanunları ilə üst-üstə düşür. Kainatda enerjinin mənbəyi (Allah) ilə mənsəbi (insan) arasında ötürücülük vəzifəsini kamil insanlar–peyğəmbərlər həyata keçirirlər. Fizikada isə bu funksiyanı transfor-

matorlar yerinə yetirir. Bildiyimiz kimi, kamil insanın qəbul etdiyi vəhy (enerji) bir neçə formada–gizli səs, signal, ilham və s. daxil olur. O bu informasiyanı cəmiyyətə ötürərkən, daxil olan formada və həcmdə deyil, sözə və yaxud yazıya ÇEVIRMƏKLƏ və insanların şüuru səviyyəsində (həzm edə biləcəyi qədər) ötürür. Fizikada transformatorun da iş prinsipi bu cürdür. «Transformator» sözü transformasiya sözündən yaranıb ki, tərcüməsi “**çevirmə**” deməkdir. Funksiyası isə mənbədən qəbul etdiyi yüksəkərginlikli enerjini alçaqərginlikli enerjiyə çevirib, mənsəbə ötürməkdən ibarətdir. Kamil insanla transformatorun funksiyasında olan bu eynilik rəqəmlərdə də özünü göstərir. Belə ki, insanın anatomik quruluşuna nəzər saldıqda, 5 duyğu üzvü, 5 oma və 5 bel fəqərəsi, baş-beyində 5 şöbə olduğu görünür. Həmçinin insan gündə 5 dəfə ibadət edir. Bu 5 amilin hamısını özündə əks etdirən kamil insanın Qurandakı rəmzi **36** rəqəmidir. Transformator da isə bir qayda olaraq 5 vəziyyət olmaqla hər vəziyyətdə **36** sarğı olur.

Ümumiyyətlə, transformatorlar iki cür olur: yüksəldici və alçaldıcı. İkinci qrup haqqında yuxarıda bəhs etdik ki, qəbul etdikləri gərginliyi azaldıb, mənsəbin tutumuna uyğun (220) ötürürlər. Bu cür transformatorlar yaşayış məntəqələrinin içərisində yerləşir. Yüksəldici transfor-

matorlar isə quruluşuna və funksiyasına görə ikincilərdən fərqlənir. Belə ki, onların ötürdükləri gərginlik, qəbul etdiklərindən qat-qat artıq olur. Onlara nəinki cihaz birləşdirmək, hətta yaxınlaşmaq belə mümkün deyildir (gərginlik insanı məsafədən məhv edir). Onun üçün də belə transformatorlar yaşayış yerlərindən kənarında yerləşdirilir və onlarla əlaqə məhəlli (alçaldıcı) transformatorların vasitəsi ilə qurulur. Bunun misalı ilahiyyat sistemindəki vəhy (enerji) gətirən mələklərdir ki, adi insan nəinki onlarla əlaqə yarada bilməz, hətta kənarından görsə belə, mələyin enerji və informasiya yükünə tab gətirməyib, məhv olar. (Peyğəmbərdən bəhs edən hədislərdə, onun mələyi görərkən və ya səsini eşidərkən titrədiyi (vibrasiya) təsvir olunur). Odur ki, bu cür hallara dözmək üçün vəhy qəbul etməzdən əvvəl kamil insanın qəlbi açılıb genişləndirilir. Yəni, enerji və informasiya götürmə qabiliyyəti (tutumu) artırılır. Bu barədə Quranın «**Genişlənmə**» (94) surəsində deyilir: – «**Məgər biz sənənin köksünü (qəlbini) açıb genişləndirmədikmi?!**» (94:1).

Sözü gedən mövzu kimya elmində də öz əksini tapır. Belə ki, Mendeleev cədvəlinin **36-cı** (!) elementi kriptonudur. Təsirsiz qaz olan bu kimyəvi element **ışıqlanmanı** (!) gücləndirdiyindən, ondan bəzi elektrik lampalarında istifadə edilir. Belə lampalar kiçik

ölçüdə olmaqla, ətrafa güclü işıq saçır və davamlığı yüksək olur. Kripton lampalarından **radiomayaklarda** (!) və **radiolakatorlarda** istifadə edilir ki, bu obyektlərin də funksiyası ilə kamil insanın funksiyası (informasiya qəbuletmə və yolgöstərmə) arasında çox böyük oxşarlıq vardır.

“And olsun ki Allah bunları hesablamış və təkrar-təkrar saymışdır.” Quran, “Məryəm” surəsi, 94

nerji (ruh) daşıyıcısı olan insanın anatomi-
Ek quruluşu 220 sümüyün birləşməsindən yaranıb. Fizika elmində də 220 ədədi enerji rəmzi kimi qəbul edilir. Yəni, anatomik quruluşumuzda olduğu kimi, məişətimizdə də işlətdiyimiz bütün cihazların üzərində 220 ədədi həkk olunub.

Ballistika elmi də Quranın ayələrinin düzülüşünün Allah tərəfindən olduğunu sübut edir

nsanın anatomik quruluşunda olan
İçoxsaylı hikmətlərdən biri də barmaq izləridir. Belə ki, bu günədək dünyaya saysız-hesabsız insanlar gəlib getsə də, onların heç birinin barmaq izləri biri-birinə bənzəmir. Quranda barmaqların uclarından bəhs edərək

bildirilir ki, Qiyamət günü insanlar dirilərkən, həmin izlər olduğu kimi bərpa olacaqdır: «**Bəli, Biz onun barmaqlarını da** (barmaq izlərini) **düzəltməyə qadirik!**» (*Quran* 75: 4) Burada diqqət çəkən məqam ondan ibarətdir ki, bu ayə Quranın (başdan saydıqda) **5555**-ci ayəsidir. Maraqlıdır ki, insanda iki əl, iki ayaq olmaqla hər birində 5 barmaq var və onların dördünü yanaşı qoyduqda **5555** rəqəmi alınır.

Bu və digər hesablamalar bir daha sübut edir ki münafıqlərin fikirləşdiyinin əksinə olaraq Peyğəmbərimiz Qurana özünə sərf edən heç bir kəlmə əlavə etməmiş və müqəddəs kitabın nazil olması kimi, sonradan düzülməsi də birbaşa Allahın nəzarətində olmuşdur:

“Biz hər şeyi sayıb yazmışıq”(78:29)

İnsan məscidə bənzəyir

İnsanın anatomik quruluşunda olan İslamı-
İn digər əlamətinə nəzər salaraq: belə ki,
Haqq dərgahına əl qaldıran mömin insana fikir
versək, iki qolları qoşa minarəyə, başı gümbəzə,
sinəsi (qəlbi) otağa bənzəməklə məscidi xatı-
rladır. «**Bir insanın qəlbini sındırmaq, bir məscidi
uçurtmağa bərabərdir.**» atalar sözü də bu hik-
mətdən qaynaqlanır.

Allah-taala buyurur:—«**İnsan Mənim sirrim-
dir, Mən də insanın sirriyəm.**» (*Qüdsi hədislə-
rindən*)

Əm insanda, həm də fizikada enerjinin ya-
Hranması prosesi üst-üstə düşür. Belə ki,
müqəddəs Həcc Ziyarətində olanlar və yaxud
bu prosesi bəsirətlə müşahidə edənlər belə bir
halın şahidi olurlar ki, zəvvar Kəbə evinin
ətrafına fırlanıqca vəcdə gəlir və sanki bu
fırlanmadan onun ruhu, mənəviyyəti cilalanır və
parlaqlığı (ışığı) artır. Qəlbində Allaha qarşı
sevgi, məhəbbət artır. Özündən asılı olmayaraq
insanda bir enerji yaranır. Fizika elmində də
enerjinin yaranmasına bəsirətlə fikir versək,
Kəbə ətrafında baş verən prosesi burada da
aydın görmək olar. Belə ki, elektrik stansiya-
larında enerji **fırlanmadan** (!) yaranır.

Quran insanın “ texniki pasportu”dur

öyük Yaradan insanı yaratdıqdan sonra **B**onun fəaliyyətini nizamlamaq, insanlarla münasibətlərini, davranışlarını, əxlaqını, mənəviyyatını kamilləşdirmək üçün səmavi kitabları – o cümlədən, ən Ali kitab olan və özündən əvvəlki kitabları özündə əks etdirən QURANI göndərdi. Və orada yazılanlara əməl etmək insanlara vacib sayıldı. Necə ki, hər bir ixtiraçı alim yaratdığı cihazın (və yaxud texnikanın) necə idarə olunması üçün onun texniki pasportunu yazıb, ona riayət etməyi tapşırır. Bu tapşırığa riayət etməyəndə cihazın fəaliyyətində problem yarandığı kimi, Quranda da yazılanlara əməl etməyəndə, insanın həyatında (cəmiyyətində) problemlər yaranır. Maraqlıdır ki, insanlar məişətdə istifadə etdikləri cihazın texniki pasportunda yazılanlara ciddi əməl etdikləri halda öz fəaliyyətlərində problem yaranmaması üçün Quranda yazılanlardan – İlahi məsləhətlərdən faydalanmırlar.

Cəmiyyət niyə çürüyür?

İlahın yaratdığı hər bir nemətin özünə-Aməxsus hikmətləri vardır. Biz o nemətlərdən istifadə edərkən, çox vaxt bu hikmətin fərqi varmırıq. Məsələn nara diqqətlə fikir versək, görərik ki, o cəmiyyətə işarədir. Allah-

təala narın hər bir dənəsinin qidasını kapiliyyarlar vasitəsi ilə özünə göndərdiyi kimi, cəmiyyətin hər bir fərdinin də ruzisini özünə göndərir. Amma təəssüf ki, narın dənələrindən fərqli olaraq, insanlar özlərinə göndərilən ruziyə qane olmayaraq, bir çox hallarda başqalarının da ruzisinə şərik olmağa, başqalarını əzməyə çalışırlar.

Narın təbəqələri arasında olan pərdə isə, onu çürüməkdən qoruyur. Nə vaxt ki, insan cəmiyyətində təbəqələr arasında pərdələr götürülür, həmin vaxt mənəvi aşınma və cəmiyyətin çürüməsi baş verir.

Həm şərq, həm də qərb yozucularına görə nar ruzi-bərəkət rəmzi sayılır. İnsanlar böyük-küçük arasında pərdə saxlamalıdırlar ki, cəmiyyətdən ruzi-bərəkət çəkilməsin.

Qurandakı hikmətləri kibernetika elmi də təsdiq edir

amil insan olan Həzrət Məhəmməd əley-Khissələmin həyatı ilə tanış olanlar belə bir epizodu xatırlayırlar ki, ilk vəhyi gətirən Həzrəti Cəbrail üç dəfə «Oxu» dedi və hər dəfə eyni cavabı aldı: «Oxuya bilmirəm». Sonra isə Mələk Peyğəmbəri sıxdı və Peyğəmbər başladı oxumağa. Maraqlı deyilmi? Anatmik və biolo-

ji cəhətdən bizdən heç nə ilə fərqlənməyən əcdadımızı sıxdıqdan sonra indiyədək tanımadığı bir əlifbanı oxuyur. Bəs bu hal indi niyə mümkün olmasın? Bəlkə mümkündür, biz bilmirik?

Bu gün insanların əksəriyyəti xarici informasiya məkanına (mənbəyinə) çıxmaq üçün İnternet xidmətindən istifadə edir. Sual yaranır: insanın surəti olaraq yaradılan kompyuterdə xarici informasiya aləminə (internetə) çıxış varsa, bəs əslində (insanda) niyə olmasın? Və bir sual da yaranır: Əslində olmayan bir şey surətə düşə bilərmi? Xeyr! Elə isə kompyuterdə sıxdığımız «w» nöqtəsini insanda axtarmaq lazım deyilmi?

İnsanda təbabətə məlum olan minlərlə nöqtə vardır ki, onlardan «mesaj göndərməklə» istənilən daxili orqanın tonusunu (enerjisini) artırmaq və onun pozulmuş fəaliyyətini tənzimləmək mümkündür.

Bəs ruhumuza necə? Ona hansı nöqtədən «mesaj göndərmək», komanda vermək, Ali Enerji və Informasiya Mənbəyinə «qoşmaq» mümkündür? Əgər Allahın bəxş etdiyi elmlə bu nöqtələri üzərimizdə tapsaq və sayı üç olan bu nöqtələri hər əlimizin üç barmağı ilə basarkən (sıxarkən) barmaqlarımız fəzada «www» for-

masını alsa və verilən «komanda» nəticəsində ruhumuz paralel aləmə – informasiya və enerji məkanına «çıxıb», öz Mənbəyi ilə təmas yarat-sa, yuxarıdakı çətin sualların cavabı tapılmazmı?

Bildiyimiz kimi insan həyəcanlı (qorxulu) informasiya qəbul etdikdə, bu həyəcana ilk reaksiyanı mədə və bağırsağ verir. Yəni mədədə spazma (sıxılma) yaranır və bağırsağa sancı ötürür. Bu hal insanın alt kopyiası olan komp-yuterdə də özünü aydın göstərir. Belə ki, insan anatomiyasına diqqətlə fikir versək, xəbəri ilk qəbul edən orqanın – mədə və bağırsağın quruluşunun «@» formasında olduğunu aydın görmək olar. Maraqlıdır ki, kompüter də inter-netdən (informasiya mənbəyindən) qəbul etdiyi informasiyanı «@» işarəsi altında qəbul edir və ötürür.

Araşdırmalarımız göstərir ki, insandakı üç nöqtəni hər əlin üç barmağı ilə birləşdirməklə (www), istənilən vaxt bəsirət gözünü açıb, paralel aləmdə olan nuru ziyarət etmək mümkündür. O ki, qaldı mədənin üstündə olan «@» nöqtəsini sıxıb, ətrafa «komanda» verməyə, bundan yalnız Allahın icazəsi ilə və yalnız bir dəfə 1999-cu ilin dekabrında istifadə edilib (həqqi yəqinlik hasil olması üçün). Komandanın ünvanı isə

Yerin cazibəsindən kənarda olan sputnik ötürücü stansiyası olub. Verilən komanda nəticəsində sputnikin fəaliyyəti bir dəqiqəlik dayandığından, Yerdə bütün rabitə, informasiya və translyasiyalar bir dəqiqəlik dayandı. Bu qeyri-adi hadisə barədə yayılan informasiyalar çox müəmmalı oldu.

Və nəhayət, aqillərin «kəşf», cahillərin isə «fantaziya» adlandıracağı bu yazını, ikincilərin üstünlük təşkil etdikləri bir dövrdə davam etdirməyə dəyərmə? Elə isə burada mən nöqtəni qoyuram (daha doğrusu sıxıram).

TƏYYARƏ QƏZALARININ GÖRÜNMƏYƏN TƏRƏFLƏRİ

**Günəş tutulmaları bir qayda olaraq
ayın 29-da baş verir**

”Məgər göylərdə və yerdə olanların – Günəşin, Ayın və ulduzların, dağların, ağacların və heyvanların (hamısının), insanların isə bir çoxunun Allaha səcdə etdiyini görmürsənmi ?...” Qur’an “Həcc” surəsi 18

İm və peyğəmbərlik əsri olan XXI əsrdə Ebaş verən Günəş tutulmalarının monitorinqini apararkən maraqlı faktların şahidi oldum. Bu faktlar Günəş təqvimi ilə Ay (hicri-qəməri) təqvimini uzlaşdırdıqda üzə çıxdı. Yəni bu əsrdə baş verən (verəcək) astronomik hadisələrin tarixlərini internet saytlarından götürüb hicri-qəməri (Ay) təqvimi ilə müqayisə etdikdə, məlum oldu ki, Günəş tutulmaları bir qayda olaraq ayın 29-da baş verir. Bu ədədin mənasını şərh etməzdən öncə tərtib etdiyim cədvəli diqqətinizə çatdırıram.

SN	Günəş tutulmasının baş verdiyi tarixlər	
	Günəş təqvimi ilə	Ay təqvimi ilə
1	21 iyul 2001	29 rəbiül axır
2	14 dekabr 2001	29 ramazan

3	10 iyun 2002	29 rəbiül əvvəl
4	4 dekabr 2002	29 ramazan
5	3 aprel 2003	29 məhərrəm
6	31 may 2003	29 rəbiül əvvəl
7	24 noyabr 2003	29 ramazan
8	19 aprel 2004	28 səfər
9	14 oktyabr 2004	29 şaban
10	8 aprel 2005	28 səfər
11	3 oktyabr 2005	29 şaban
12	29 mart 2006	28 səfər
13	22 sentyabr 2006	29 şaban
14	19 mart 2007	28 səfər
15	11 sentyabr 2007	29 şaban
16	7 fevral 2008	29 məhərrəm
17	1 avqust 2008	29 rəcəb
18	26 yanvar 2009	29 məhərrəm
19	22 iyul 2009	29 rəcəb
20	15 yanvar 2010	29 məhərrəm
21	11 iyul 2010	29 rəcəb
22	4 yanvar 2011	29 məhərrəm
23	2 iyun 2011	29 cəmədiül axır
24	1 iyul 2011	29 rəcəb
25	25 noyabr 2011	29 zilhicca
26	21 may 2012	29 cəm axır
27	14 noyabr 2012	29 zilhicca
28	10 may 2013	29 cəm axır
29	3 noyabr 2013	29 zilhicca
30	29 aprel 2014	29 cəm axır

31	24 oktyabr 2014	29 zilhicə
32	20 mart 2015	29 cəmədiül əvvəl
33	13 sentyabr 2015	29 zilqədə
34	9 mart 2016	29 cəm əvvəl
35	1 sentyabr 2016	29 zilqədə
36	26 fevral 2017	29 cəm əvvəl
37	21 avqust 2017	29 zilqədə
38	15 fevral 2018	29 cəm əvvəl
39	13 iyul 2018	29 şəvval
40	11 avqust 2018	29 zilqədə
41	7 yanvar 2019	29 rəbiül axır
42	2 iyul 2019	29 şəvval
43	25 dekabr 2019	29 rəbiül axır
44	21 iyun 2020	29 şəvval
45	14 dekabr 2020	29 rəbiül axır
46	10 iyun 2021	29 şəvval
47	4 dekabr 2021	29 rəbiül axır
48	1 may 2022	29 ramazan
49	25 oktyabr 2022	29 rəbiül əvvəl
50	20 aprel 2023	29 ramazan
51	14 oktyabr 2023	29 rəbiül əvvəl
52	9 aprel 2024	29 ramazan
53	3 oktyabr 2024	29 rəbiül əvvəl
		və sair

Cədvəldən görünür ki, Günəş tutulmaları bir qayda olaraq ayın 29-da baş verir. Bunun mənasını anlamaq üçün 29 ədədinin hikmətinə

nəzər salaraq. Əvvəlcə qeyd edim ki, 29 ədədi Yer əhlinə – yəni insanlara işarədir. Çünki yerin insan yaşayan quru hissəsi 29%-dir.

Quranın 29-cu surəsi “Hörümçək” adlanır və şər qüvvələrə, bugünkü mafiya və monopoliyalara işarədir. Bildiyimiz kimi bu gün Yer kürəsinin 29 %-də yaşayan insanlar şər qüvvələrin qurduqları hörümçək torunda çabalamaqdadırlar. Qurani-kərimdə Günəş tutulması qiyamətin əlaməti olaraq qeyd edilir. XXI əsrdə bu əlamətin (tutulmanın) 29 ədədi altında baş verməsi, artıq Yer əhlinə xəbərdarlıq kimi qəbul edilməlidir. Sübut üçün bildirim ki, 29-cu surə 69 ayədən ibarətdir. 69 ədədi isə **“Haqq olan qiyamət”** surəsinin sıra nömrəsi olduğundan, Quranda qiyamət rəmzi sayılır. Yəqinlik olması üçün daha bir dəlil gətirim ki, 29-cu ayə Quranda 69 dəfə keçir. (Yəni Quranın cəmi altmış doqquz surəsində 29-cu ayə var. Qalan surələrdə ayələrin sayı 29-dan azdır). Bütün bunlar onu göstərir ki, qiyamətin əlaməti olan Günəş tutulması riyazi yolla **“Haqq olan qiyamət”** (69) surəsi ilə əlaqələndir. Bütün bunlar insanlara xəbərdarlıq olması ilə yanaşı, həm də bu müqəddəs kitabın düzülüşünün (nömrələnməsinin) Allahın iradəsi altında baş verdiyini təsdiqləyir.

“And olsun ki, Allah bunları hesablamış və təkrar-təkrar saymışdır.” Quran, “Məryəm” surəsi 94

2004-cü ildən başlayaraq dörd il dalbadal səfər ayının 28 də günəş tutulması Quranı vəhylə qəbul edən fəxri-kainat Peyğəmbərimiz Məhəmməd Əleyhissələmin həmin gün baş verən vəfatına işarədir.

Cədvəldə diqqət cəkən digər məqam ondan ibarətdir ki, hər bir Günəş tutulması **355** günün tamamında yenidən baş verir. Bu da Ay təqvimini ilə tam bir il deməkdir.

Maraqlıdır ki, bu hal dörd il dalbadal davam edir. Məsələn, 2004-2005-2006-2007-ci illərin Şaban ayının 29-da Günəş tutulub. Bütün bunlar bir daha onu göstərir ki, astronomik hadisələr təsadüf deyil, xüsusi bir qanunauyğunluqla baş verir. Burada sual yaranır ki, niyə məhs dörd dəfə təkrarlanır? Cavab olaraq qeyd edim ki, kainatın dörd cəhəti, təbiətin dörd fəslə var, həmçinin insan dörd ünsürdən (torpaq, su, hava, ruh) yaranıb. Eləcə də elm və ədəb mənbəyi olan Quran dördüncü səmavi kitabdır. Deməli Rəbbim Günəş tutulması ilə insanların (ağıl sahiblərinin) diqqətini bütün yaradılışın əks olunduğu Qurana yönəldir. Maraqlıdır ki, Quranın “Günəş” (91) surəsinin ilk dörd (!) ayəsində Allah-təala Günəşə and içir:

1. “And olsun Günəşə və onun işığına”
2. “ And olsun (Günəşin) ardınca çıxan Aya
.”
3. “ And olsun onu (Günəşi) parlaq edən
gündüzə”
4. “ And olsun onu (Günəşi) örtən gecəyə”

Burada diqqət çəkən digər məqam üçüncü ayənin mənasıdır. Yəni bu ayədən məlum olur ki, Günəşi parlaq edən, ona işıq verən əslində gündüzdür. (Bir az da dərinə getsək, Günəşi işıqlandıran əslində gündüzün nurudur. Bu nuru görə bilənlərə salam olsun !)

“And olsun ki, Allah bunları hesablamış və təkrar-təkrar saymışdır.” Quran, “Məryəm” surəsi 94

Ay tutulmaları bir qayda olaraq ayın 14-də baş verir

ünəş tutulmasında olduğu kimi Ay tutul-
Gmasında da xüsusi bir qanunauyğunluq
var və özündə böyük bir hikməti əks etdirir.
Belə ki, internet saytlarından əldə etdiyim Ay
tutulmasının cədvəlini Ay (hicri-qəməri)
təqvimini ilə müqayisə etdikdə, yenə də heyrətdən
donub qaldım. Məlum oldu ki, bütün Ay

tutulmaları bir qayda olaraq ayın 14-də (Ay təqvimi ilə) baş verir. 14 ədədinin hikmətlərini şərh etməzdən öncə, Ay tutulmalarının cədvəlini hər iki təqvimlə diqqətinizə çatdırıram.

SN	Ay tutulmasının baş verdiyi tarixlər	
	Günəş təqvimi ilə	Ay təqvimi ilə
1	10 yanvar 2001	14 şəvval
2	5 iyul 2001	14 rəbiül axır
3	30 dekabr 2001	14 şəvval
4	26 may 2002	14 rəbiül əvvəl
5	24 iyun 2002	14 rəbiül axır
6	9 noyabr 2002	4 ramazan
7	16 may 2003	14 rəbiül əvvəl
8	9 noyabr 2003	14 ramazan
9	4 may 2004	14 rəbiül əvvəl
10	28 oktyabr 2004	14 ramazan
11	24 aprel 2005	14 rəbiül əvvəl
12	17 oktyabr 2005	14 ramazan
13	<i>14 mart 2006</i>	<i>14 səfər</i>
14	<i>7 sentyabr 2006</i>	<i>14 şaban</i>
15	<i>4 mart 2007</i>	<i>14 səfər</i>
16	<i>28 avqust 2007</i>	<i>14 şaban</i>
17	<i>22 fevral 2008</i>	<i>14 səfər</i>
18	<i>17 avqust 2008</i>	<i>14 şaban</i>
19	<i>9 fevral 2009</i>	<i>14 səfər</i>
20	<i>7 iyul 2009</i>	<i>14 rəcəb</i>

21	6 avqust 2009	14 şaban
22	31 dekabr 2009	14 mühərrəm
23	26 iyun 2010	14 rəcəb
24	21 dekabr 2010	14 mühərrəm
25	15 iyun 2011	14 rəcəb
26	10 dekabr 2011	14 mühərrəm
27	4 iyun 2012	14 rəcəb
28	28 noyabr 2012	14 mühərrəm
29	25 aprel 2013	14 cəmədiyül axır
30	24 may 2013	14 rəcəb
31	19 oktyabr 2013	14 zilhicə
32	15 aprel 2014	14 cəmədiyül axır
33	8 oktyabr 2014	14 zilhicə
34	4 aprel 2015	14 cəmədiyül axır
35	28 sentyabr 2015	14 zilhicə
36	23 mart 2016	14 cəmədiyül axır
37	16 sentyabr 2016	14 zilhicə
		və s.

Bu kodlaşdırılmış hadisələri təhlil edərkən, diqqətimizi başqa bir məqam cəlb etdi. Sual yarandı ki, hər ayda 30 gün olmasına baxmayaraq niyə məhz 14-cü günləri Ay tutulub? Xatırladım ki, 14 ədədi “**İbrahim**” surəsinin sıra nömrəsidir. Və İbrahim Peyğəmbər təkallahlığın (tovhidin) əsasını qoymaqla, kitab verilmiş bütün peyğəmbərlərin babasıdır. Ayın 14-cü günləri astronomik hadisələrin təkrarlanmasında

məqsəd bəşəriyyətin diqqətini Quranla yanaşı, həm də İbrahim Peyğəmbərə yönəldir.

“Biz hər şeyi sayıb yazmışıq.” (78: 29)

14 ədədindən söhbət gedərkən maraqlı bir tarixi faktı diqqətinizə çatdırım ki, Məhəmməd (s) dünyaya təşrif gətirən gecəsi, zalım şah olan fars hökmdarı Nuşirəvanın sarayından 14 (!) sütun uçdu. Hadisəni şərh etmək üçün saraya toplaşan münəccimlər və bilicilər belə qərara gəldilər ki, səmavi kitablar vasitəsi ilə xəbəri qabaqcadan verilən Peyğəmbər artıq dünyadadır və Nuşirəvanın hakimiyyəti süqut edəcək. Aradan heç iki il keçmədi ki, verilən proqnoz özünü doğrultdu və Sasanilər dövləti dağıldı.

“İbrahim” surəsinin rəmzi olan 14 ədədi Quranda çox böyük tarazlıq yaradır. Belə ki, “Rəhimli Allah” surəsinin sıra nömrəsi olan 55 ədədi bu müqəddəs kitabda 41 dəfə keçir (cəmi qırx bir surədə 55-ci ayə var). Eyni zamanda 41 ədədi Quranda 55 dəfə keçir (kitabın cəmi əlli beş surəsində 41-ci ayə var). Bunların fərqi isə 14 ədədinə bərabərdir: $55-41=14$. Beləliklə də 14 ədədi tarazlıq (balans) rəmzi sayılır. Məlumdur ki, bəşər yaranandan Xeyirlə Şər arasında həmişə balans olmuşdur. Bəşər tarixinin elə mərhələləri də olmuşdur ki, Xeyirlə Şər arasında mövcud balans (birincinin ziyanına) pozulmuşdur. Peyğəmbərlər tarixini araşdırdıqda, məlum olur ki, onların zühuru da

məhz belə mərhələlərdə baş verir. Yəni Allah-təala xeyirlə şər arasında pozulmuş tarazlığı peyğəmbərlər vasitəsi ilə bərpa edir. Bu gün də Yerdə xeyirlə şər arasında tarazlığın pozulması göz önündədir. Artıq haqq-ədalət demək olar ki, qalmayıb. Yerdəki bu vəziyyət Allah-taalanın qəzəbinə səbəb olmuşdur. Araşdırmalarımız göstərir ki, son vaxtlar baş verən təbii fəlakətlər və müəmmalı təyyarə qəzaları da məhz bu qəzəbin təzahürüdür. Bunu sübut edən faktları aşağıda diqqətinizə çatdıracağıq.

Günəş tutulmalarının cədvəlində olduğu kimi, Ay tutulmalarının da cədvəlində tutulmalar arasında interval **355** gündür ki, bu da (Ay təqvimini ilə) bir il deməkdir. Bu fakt Ay tutulmalarındakı nizamı, qanunauyğunluğu sübut etməklə yanaşı, həm də diqqətimizi yaradılışın əks olunduğu və dördüncü səmavi kitab olan Qurana yönəldir. Qeyd edim ki, Quranın “Ay “ (54) surəsində eyni ayə dörd (!) dəfə təkrar olunur:

“And olsun ki, Biz Qurani (ondan) ibrət almaq (öyüd nəsihət qəbul etmək) üçün belə asanlaşdırdıq. Amma heç bir ibrət alan (ondakı elmdən, ədəbdən faydalanan) varmı?!” “Ay” surəsi 17-22-32-40-cı ayələr.

Ayədən görünür ki, Rəbbim insanların Quran ədəbini, əxlaqını qəbul etmələrini istəyir. İnsanların isə Qurana biganə yanaşmaları yerdə

zəlzələlərə və təyyarə qəzalarına səbəb olur və bütün bunlar riyazi yolla Ay tutulmalarına bağlanır. Bunu aşağıdakı cədvəldən görəcəyik.

XXI əsr kamillik əsridir

ndi isə diqqətinizi Quranın səhifələnməsində olan hikmətə cəlb etmək istəyirəm.

Bildiyimiz kimi “Peyğəmbərlər” surəsi Quranda 21 ədədi ilə nömrələnib. Peyğəmbərlər, elm verilmiş şəxslər olduğundan, 21 ədədi də elm, peyğəmbərlik rəmzi sayılır. Xoşbəxtlikdən qismətimizə elm, peyğəmbərlik rəmzi olan 21-ci əsrdə yaşamaq düşüb. Odur ki, bu əsrdə insanların elmi artdıqca, Allah-təalanın hikmətlərini daha dərinlən anlamağa çalışırlar. Araşdırmalarımız göstərir ki, elm əsri olan 21-ci əsrdə baş verən astronomik hadisələr – Günəş və Ay tutulmaları ELM MƏNBƏYİ olan Quranın səhifələrinin sayına – 286 ədədinə bağlanır.

Quranın səhifələnməsində xüsusi bir qanunauyğunluq var

tən fəsildə qeyd etdim ki, Quranın orijinalı 286 səhifədən ibarətdir. Belə ki, Quran nazil olandan, keçən əsrə qədər çap olunan və yaxud üzü köçürülən bütün Quranlar harada çap olun-

masından asılı olmayaraq 286 səhifədə yerləşdirilib. (Təəssüf ki, son dövrlərdə bu prinsipə əməl edilmir.)

Bunun təsadüf olmadığını, xüsusi bir qanuna uyğunluğa tabe olduğunu sübut etmək üçün aşağıda bir neçə dəlil gətirəcəm.

Dini bayramlar Quranın səhifələrindəki hikməti təsdiq edir

Quranda təsbit olunmuş İslamın iki böyük bayramı – Qurban və Ramazan bayramları arasında olan günlərin sayı bir qayda olaraq (birincidən sayılmaqla) 286 gündür ki, bu da Quranın səhifələnməsinin Allahın elminə tabe olduğunu sübut edir.

Quranın səhifələnməsindəki qanuna uyğunluğu biologiya elmi də təsdiq edir

İnsanın ana bətnində yarandığı günlərin sayının 286 olduğunu biologiya elmi ilə sübut etmək mümkündür: toxumun bətnə çatması 6 gün + bətnədə normal inkişaf 280 gün=286 gün. Buradan görünür ki, Allah-taala insanı ana bətnində Quranın hər səhifəsinə bir gün hesabı ilə saxlayır. Bu da müqəddəs kitabın səhifələnməsində olan hikməti sübut edir.

Quranın səhifələnməsində olan hikmət təqvimdə də özünü büruzə verir

Quranın səhifələnməsinin qanunauyğunluğunu sübut edən sahələrdən biri də təqvimdir. Belə ki, hər gün istifadə etdiyimiz təqvimə diqqətlə fikir versək, indiyədək fərqi nə varmadığımız heyrətamiz bir faktın şahidi olarıq. Belə ki, Ay təqvimi ilə il 21 martda, Günəş təqvimi ilə isə 31 dekabrda tamamlanır. Hər iki günü insanlar bayram kimi qeyd edir. Bu iki bayram arasında da qalan günlərin sayı bir qayda olaraq (Novruz bayramından sayılmaqla) 286 gün olur ki, bu da Quranın səhifələrinin sayını göstərir və müqəddəs kitabın səhifələnməsindəki prinsipin təsadüf olmadığını sübut edir.

“And olsun ki, Allah bunları hesablamış və təkrar-təkrar saymışdır.” *Quran, “Məryəm” surəsi*
94

Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, Quranın “İnək” surəsi **286** ayədən ibarətdir. Bu da təsadüfi deyil (ümumiyyətlə, Quran məntiqinə görə həyatda təsadüf yoxdur). Çünki elmə məlumdur ki, inəyin anatomik quruluşu **286** sümüyün birləşməsindən yaranmışdır. **“İnək”** surəsində Rəbbim Firoonun zülmündən cana doyan xalqa xilas olmaq üçün Musa peyğambər

vasitəsiylə xəbəri göndərilən qurbanlıq inəyin əlamətlərindən bəhs edir:

“Yadınıza gətirin o vaxtı ki, Musa öz qövmünə: “Allah sizin bir inək kəsmənizi əmr edir!” – dedi. Onlar isə: “Bizi məsxərəyəmi qoyursan?” – dedilər” (Musa da) **“Allah özü məni cahil olmaqdan saxlasın!”- dedi.”** *“İnək” surəsi, 67-73-cü ayələr.*

Sonrakı ayələrdə inəyin əlamətlərindən bəhs edərək, tünd sarı (qızılı), görənlərə xoş gələn, qüsursuz, 3-4 yaş arasında, kələ görməyən, bağlı saxlanmayan, tarla sürməyən bir inək (düyə) olduğu bildirilir.

Qurbanlıq inəkdən bəhs edən surənin 2 rəqəmiylə nömrələnməsində də bir hikmət vardır. Belə ki, Rəbbim hər şeyi cüt yaradıb (həyatda hər şey ikidi), o cümlədən sözü gedən qurbanlıq inək də **ikinci** dəfə kəsiləcəkdir. Hesblamalarımız göstərir ki, maddi, mənəvi böhran keçirən və zalımların zülmündə çabalayan bəşəriyyət xilas olmaq üçün ikinci (!) surədə əlamətləri göstərilən inəyi (düyəni) tapıb ikinci dəfə qurban kəsməlidir.

“Yadınıza gətirin o vaxtı ki, Musa öz qövmünə: “Allah sizin bir inək kəsmənizi əmr edir!” – dedi. Onlar isə: “Bizi məsxərəyəmi qoyursan?” – dedilər” (Musa da) **“Allah özü məni cahil olmaqdan saxlasın!”- dedi.”** *“İnək” surəsi, 67-73-cü ayələr.*

Quranın səhifələnməsindəki qanunauyğunluğu astronomiya elmi də sübut edir

İldiyimiz kimi Ay və Günəş tutulmaları BQuranda qiyamətin əlaməti kimi qeyd olunub və insanlara xəbərdarlıq (siqnal) olduğu bildirilir. XXI əsrdə baş verən astronomik hadisələrin (xəbərdarlıqların) monitorinqi göstərir ki, bu əlamətlər 286 ədədinin üç misli olan 858 (!) ədədi altında təkrarlanır. Oxucuların (ələlxüsus astronomların) marağına səbəb olacağını nəzərə alıb, monitorinqin nəticələrini aşağıdakı cədvəldə təqdim edirəm.

Hər iki cədvəldən görünür ki baş verən Günəş və Ay tutulmaları heç də təsadüf olmayıb, xüsusi bir qanunauyğunluğa tabedir. Bu qanunauyğunluq isə riyazi yolla Quranın səhifələrinə bağlanır. Burada 286 ədədi üç dəfə təkrar olunur ki, $(286+286+286)$ bu da 858 ədədinə bərabərdir. Başqa sözlə desək, astronomik hadisələr “Quran”, “Quran”, “Quran” deməklə, Yer əhlinin (bəşəriyyətin) diqqətini bu müqəddəs kitaba və onun hökmlərinə tabe olmağın vacibliyinə yönəldir.

Təyyarə qəzaları riyazi yolla astronomik hadisələrə bağlanır

raşdırmalarımız göstərir ki, XXI əsrdə baş Averən anomal hadisələr və müəmmalı təyyarə qəzaları məhz astronomik xəbərdarlıqlara əhəmiyyət verməməyin nəticəsidir. Bunu sübut etmək üçün kütləvi informasiya vasitələrində çap olunan təyyarə qəzalarının və anomal hadisələrin siyahısını diqqətinizə çatdırıram.

Cədvəldən görəcəksiniz ki, astronomik hadisələr kimi təyyarə qəzaları da Quranın səhifələrinin (286) üç misli olan **858** ədədi ilə bir-birinə bağlanır. **Həmçinin qəzaya uğrayan təyyarələrin üzərindəki marka Ay tutulmasından keçən günlərin sayını göstərir.** Məsələn:

1. 2003-cü ilin avqustun 18-də Almaniyanın Frankfurt aeroportundan Kanada istiqamətində havaya qalxan “Boinq-747” təyyarəsində qəza vəziyyəti yarandığından yarı yolda yerə enməli oldu. Bu hadisənin **858**-ci günü –2005-ci il dekabrın 23-də Bakıda “AN-140-100” təyyarəsi qəzaya uğradı. Maraqlıdır ki, 2002-ci ilin də eyni tarixində, (23 dekabrda) eyni saatında və eyni dəqiqəsində eyni markalı təyyarə (“AN-140-100”) İran ərazisində qəzaya uğramışdı. Bu iki eyni markalı, eyni tarixli və eyni dəqiqəli qəzalar arasında 1098 gün fərq vardır ki, bundan da təyyarənin markasındakı ədədi (140-100) çıxdıqda, yenə də Quranın səhifələrinin üç misli olan **858** ədədi alınır:
1098 - 140 - 100 = 858

2. 30 dekabr 2001-ci il tarixli Ay tutulmasının 737-ci günü (03.01.04 tarixdə) **Misirdə** “Boinq-737” təyyarəsi qəzaya uğrayaraq dənizə düşdü. Bu qəzanın 717-ci günü (20.12.05 tarixdə) Amerikada ”Boinq-717” təyyarəsi qəzaya uğradı. Amerikadakı qəzanın 286-cı günü daha bir “Boinq-737” təyyarəsi Braziliyada (30.09.06) qəzaya uğradı. **Misirdəki** sözü gedən qəzanın 737-ci günü isə Ukraynadan Bakıya uçan “Boinq-737” təyyarəsi yarı yolda qəza enişi etdi (08.01.06).

Bu tarix Meksika dövlətinin bir neçə gün qaranlığa qərq olmasına səbəb olan müəmmalı enerji qəzasının və Amerikadakı vertolyot qəzasının (03.09.03) **858**-ci günü idi.

3. 24 sentyabr 2003-cü il tarixdə Danimarka və İsveçrədə baş verən müəmmalı enerji qəzası hər iki dövlətin ərazisini qaranlığa qərq etdi. Metro da daxil olmaqla bütün nəqliyyat vasitələri dayandığından, hər iki ölkədə böyük bir həyəcan yaşandı. Bu hadisənin də analoqu **858** gündən sonra – 29 yanvar 2006-cı ildə Azərbaycanda baş verdi. Belə ki, həmin gün Azərbaycanın bütün elektrik stansiyalarında eyni anda baş verən müəmmalı qəza səbəbindən, Bakı da daxil olmaqla respublikanın bütün rayonları qaranlığa qərq oldu. Metro və digər nəqliyyat vasitələri dayandığından, ölkədə böyük bir həyəcan yaşandı.

“And olsun ki, Allah bunları hesablamış və təkrar-təkrar saymışdır.” *Quran, “Məryəm” surəsi 94*

4. 26 dekabr 2003-cü il tarixdə (Ay tutulmasının **727-ci** günü) Amerikada “Boinq -**727**” sərnişin təyyarəsi qəzaya uğradı. Bu müəmmalı hadisənin **858-ci** günü isə Ermənistanın “**A-320**” sərnişin təyyarəsi qəzaya uğradı (03.05.06). Xatırladım ki, Ermənistandakı qəzadan **320** gün qabaq (18 iyun) Amerikada başqa bir təyyarə qəzası baş vermişdi.

5. 4 mart 2004-cü il tarixdə Bakıda “**İL-76**” təyyarəsi qəzaya uğradı. (Hadisənin **76-cı** günü (18 mayda) Azərbaycanın daha bir **İL-76** təyyarəsi qəzaya uğradı) Bu qəzanın **858-ci** günü - 9 iyul 2006-cı il tarixdə Yerdə bir gündə 5 ədəd təyyarə qəzaya uğradı. Oxucuları yormamaq üçün, bunlardan ikisinin markasını şərh edəcəm. Belə ki, həmin gün Rusiyaya məxsus iki ədəd “**A-310**” sərnişin təyyarəsi qəzaya uğradı. (Birində sərnişinlər salamat xilas edildi). Təyyarələrin markalarını topladıqda (310+310) **620** ədədi alınır. Maraqlıdır ki, qəzanın baş verdiyi 9 iyul tarixi, Ay tutulmasının (28.10.04) **620-ci** günüdür. Xatırladım ki, bu qəzalardan **310** gün qabaq İndoneziyada sərnişin təyyarəsi qəzaya uğramışdı.

Burada diqqət çəkən digər məqam ondan ibarətdir ki, bu qəzalar 24 iyun 2002-ci il tarixli

astronomik xəbərdarlığın (Ay tutulmasının) **1478**-ci günüdür ki, bundan da qəzaya uğrayan təyyarələrin markalarını çıxdıqda yenə də təkrar rəmzi olan **858** ədədi alınır:

$$1478 - 310 - 310 = 858$$

9 iyul tarixi, əsrin ilk ay tutulmasının 2007-ci günüdür ki, bundan da bəşəri dəyərlər rəmzini (669) çıxdıqda yenə də bəşəri dəyərlər rəmzi alınır və Yer əhlinin diqqətini bu dəyərlərə təslim olmağın vacibliyinə yönəltdir:

$$2007 - 669 - 669 = 669$$

6. 25 avqust 2004-cü il tarixdə Rusiyaya məxsus “Tu-134 ” və “Tu-154” təyyarələri eyni gündə qəzaya uğradı. Bu qəzaların **858**-ci günü isə – 2007-ci il yanvarın 2-də İndoneziyada “Boinq-737” təyyarəsi qəzaya uğradı. Bu qəzada diqqət çəkən digər maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, hadisənin baş verdiyi tarix, İndoneziyada yüz minlərlə insanın həyatına son qoyan zəlzələ və sunaminin (26.12.04) **737**-ci günüdür. Sözü gedən sunami fəlakətinin **858**-ci günü isə (2007-ci il mayın 4-də) Keniyadan Kameruna uçan «Boinq-757» təyyarəsi qəzaya uğradı. Maraqlıdır ki, bu təyyarənin də üstündəki marka (**757**) əvvəlkiyədə olduğu kimi Ay tutul-

masından (08.04.05) keçən günlərin sayını (757) göstərirdi.

7. 30 dekabr 2001-ci il tarixli Ay tutulmasının 727-ci günü (26.12.2003) Afrikada (Benin) “Boinq 727”, həmin Ay tutulmasının 737-ci günü isə (03.01.04), “Boinq 737” sərnişin təyyarələri qəzaya uğradı.

“And olsun ki, Allah bunları hesablamış və təkrar-təkrar saymışdır.” *Quran, “Məryəm” surəsi 94*

8. 17 yanvar 2008-ci il tarixdə London aeroportuna eniş etmək istəyən müasir dövrün ən etibarlı təyyarəsi hesab edilən “Boinq-777” təyyarəsinin hər iki motoru söndüyündən, qəza baş verdi və sərnişinlərdən yaralananlar oldu. Həmin gün elm və kamillik əsri olan XXI əsrin 2574-cü günü idi ki, bu da 858 ədədinin üç mislidir:

$$2574 - 858 - 858 = 858$$

Burada 858 ədədinin üç dəfə təkrarlanması təsadüfi deyildir. Belə ki, təyyarənin markasındakı 7 rəqəmi də üç dəfə təkrarlanır. Həmçinin bu qəza Türkiyədə baş verən təyyarə qəzasının (2.12.05) 777-ci (!) günü baş verib.

Londonda baş verən bu qəzanın 737-ci günü – 24 yanvar 2010-cu il tarixdə Livandan havaya qalxan «Boenq-737» markalı təyyarə qəzaya uğrayaraq Aralıq dənizinə düşdü. Londondakı sözü gedən “Boinq-777” qəzasının

858-ci günü- 22 May 2010-cu il tarixdə Hindistanda “Boinq-737-800” sərnişin təyyarəsi qəzaya uğrayacaqdır ki, bu da 100-dən çox sərnişinin həyatına son qoyacaqdır.

9. 17.07.07 tarixdə Braziliyada “**A-320**” sərnişin təyyarəsi qəzaya uğradı. Bu hadisənin **320-ci(!)** günü (30.05.08) Hondurasda “**A-320**” təyyarəsi yenidən qəzaya uğradı.

10. 24 avqust 2008-ci il tarixdə Özbəkistandan İrana uçan “**Boenq-737**” markalı təyyarə qəzaya uğradı. Bu hadisənin **310-cu** günü (30 iyun 2009-cu ildə) Parisdən Kamora uçan, Yəmənə məxsus “**A-310**” markalı təyyarə qəzaya uğradı .

11. 15 iyul 2009-cu il tarixdə İrandan Ermənistanına uçan “ **TU-154** “ markalı təyyarə qəzaya uğradı. Maraqlıdır ki, həmin gün 9 fevral 2009-cu il tarixli Ay tutulmasının **154** cü günü idi.

“**And olsun ki, Allah bunları hesablamış və təkrar-təkrar saymışdır.**” *Quran, “Məryəm” surəsi 94*

12. 17 aprel 2009-cu il tarixdə Amerikada “ **Ciesa -421** “ markalı təyyarə qəzaya uğrayaraq , yaşayış evinin üzərinə düşən gün , 21 fevral 2008-ci il tarixli Ay tutulmasının **421-ci** günü idi.

13. 14 sentyabr 2008-ci il tarixdə Moskva-Perm marşrutu ilə uçan “**Boenq-737-500**”

təyyarəsi qəzaya uğrayanda, 8 sentyabr 2006-cı il tarixli Ay tutulmasının **737**-ci günü idi. Burada diqqət çəkən digər məqam qəzaya uğrayan təyyarənin markasındakı ədədlərin cəmidir. Belə ki, **737+500=1237**. Maraqlıdır ki, qəza baş verən gün 24 aprel 2005-ci il tarixdə baş verən Ay tutulmasının **1237**-ci günüdür.

Qəza baş verən gün 6-cı bənddə qeyd etdiyim Kenya-Kamerun reysi ilə uçan “Boenq-757”-nin qəzasının **500**-ci günü idi.

14. 17 Avqust 2010-cu ildə Kolumbiyada “Boinq-737” təyyarəsini ildırım vuranda, amerikada iki təyyarə toqquşmasının (10.08.08) 737-ci günü idi.

15. Səudiyyə Ərəbistanında “Boinq-747” təyyarəsi qəzaya uğrayanda, Ay tutulmasının (17 Avqust 2008) 747-ci günü idi.

“Biz hər şeyi sayıb yazmışıq.” *Quran*, “Böyük xəbər” surəsi, 29-cu ayə

Astronomik hadisələr və dəryalar

uxarıda qeyd etdim ki, Günəş tutulmaları-
Ynın 29 ədədi altında baş verməsi Quranın düzülüşündəki qanunauyğunluğu təsdiq etməklə yanaşı, həm də Yerin INSAN yaşayan **29** faiz hissəsinə işarədir. Elə isə sual yaranır ki, bəs yerin qalan **71** %-nə necə, xəbərdarlıq olunurmu? Bu sualın da cavabını tapmaq üçün

Quran işığında astronomiya elmini araşdırmaq qərarına gəldim və xoşbəxtlikdən əziyyətim hədəf getmədi və sualın cavabını tapdım.

Hələ astronomiya elmi yaranmamışdan qabaq kahinlər Günəş və Ay tutulmalarını əsrlər boyu qeydə almış və onların sayı üzərində təhlillər aparmışlar. Uzunmüddətli təhlillərdən sonra müəyyən olunmuşdu ki, astronomik hadisələr dövrlərə bölünür və hər dövr 18 il, 11 gün, 8 saati (və yaxud, 18 il + 286 saati və yaxud 6585 sutkanı) əhatə edir. Sonradan astronomiya elmi bu dövrü “**saros dövrü**” adlandırdı və bir qayda olaraq hər “saros dövrü”ndə **71** dəfə astronomik xəbərdarlıq (Günəş və Ay tutulması) baş verir. Bu **71** tutulmanın da bir qayda olaraq **28-i** Ay, **43-ü** isə Günəş tutulması olur. Neçə minilliklərdir ki, dəyişməyən bu rəqəmlərin mənası (niyə məhz bu sayda olması) hələ ki, şərh olunmayıb. (Yəqin ona görə ki, indiyədək bu məsələyə Quran fonunda baxılmayıb.)

Araşdırmalarımız zamanı məlum oldu ki, Allahın elminin sirrini məhz Özünün göndərdiyi kitabla - Quranla açmaq mümkündür. Belə ki, Buradakı **71** ədədi Yerin dərya hissəsinə işarədir. Dəryadan söhbət düşəndə isə gözlərimiz önünə ilk növbədə gəmi və Nuh gəlir. Təsadüfi deyil ki, «Nuh» surəsinin sıra nömrəsi də **71**-dir ki, bu da həm dəryalara, həm də “saros

dövrü”ndəki 71 tutulmaya işarədir. 71-ci surə 28 ayədən ibarətdir. Bu, «saros dövrü»ndə olan 28 (!) ay tutulmasının açarıdır. $71-28=43$ düsturu isə bir astronomik dövrdə 43 (!) dəfə baş verən Günəş tutulmasının açarıdır.

“And olsun ki, Allah bunları hesablamış və təkrar-təkrar saymışdır.” *Quran, “Məryəm” surəsi 94*

uradan məlum olur ki, neçə əsrlərdir baş Bverən Günəş və Ay tutulmaları ilə Allah-taala insanlara əməllərinin nəticəsi olaraq onları gözləyən subasmaları xəbər verirmiş. İnsanların bu xəbərdarlıqlara məhəl qoymamasının və günahlardan çəkinməməsinin nəticəsidir ki, bu gün subasma halları (daşqınlar, qasırğalar, və s.fəlakətlər) bütün dünyanı bürüyüb. Hamıya məlumdur ki, alimlərin hesablamalarına görə daşqınların nəticəsində yaxın bir neçə onillikdə bir çox Avropa dövlətləri, həmçinin Amerika suyun altında qalacaq. Bunu hamı bilsə də çox təəssüf ki, səbəbləri haqqında düşünən yoxdur. Səbəblərini anlamaq üçün həzrəti Peyğəmbərin zamanında baş verən bir əhvalatı diqqətinizə çatdırıram.

Əbu Musa Əl-Əşəri (r.a.) rəvayət edir ki, Peyğəmbərin (s.ə.v.) zamanında Günəş tutuldu. O, Qiyamətin qopduğunu zənn edib (!) məscidə gəldi və namaz qıldı. Namaz əsnasında qiyamı, rukunu və səcdəni uzatdı. Mən onun bu cür na-

maz qıldığını görməmişdim. Namaz qıldıqdan sonra dedi: «Allahın göndərdiyi bu rəməzlər, kiminsə ölümünə və doğulmasına görə deyildir. Lakin Allah bununla qullarını qorxudur. Belə olduğunu gördüyünüz zaman Allaha zikr və dua etməyə, Ondan bağışlanma diləməyə tələsin!» Səhihu-1– Buxari, 1044; Səhih Müslüm, 2114.

urandan və Peyğəmbərin söhbətindən məlum olur ki, Günəş və Ay tutulmaları insanlara xəbərdarlıqdır – siqnaldır. Belə olduqda insanlar günahlarına görə tövbə etməli və yaxşı işlər görməyə çalışmalıdırlar. Çünki belə xəbərdarlıqların ardıyla təbii fəlakətlər və qəzalar gəlir. Ancaq qazanılan savablar insanı bu cür fəlakətlərdən sığortalayır. (Necə ki, Nuh və onun ətrafındakılar sığortalanmışdılar.) Söhbətin bu yerində Övliya İbrahim bin Ədhəmin sözləri yada düşür.

Bir gün İbrahim bin Ədhəmdən soruşdular ki, “Allah-taala buyurur:

”Ey bəndələrim, Məndən dilək diləyin, qəbul edəərəm, verərəm”. Halbuki diləyirik, vermir. Səbəbi nədir? İbrahim bin Ədhəm belə cavab verdi: “Allah-təalanı çağırırsınız, amma ona itaət etmirsiniz. Peyğəmbəri tanıyırsınız, amma onun ardınca getmirsiniz. Qurani-Kərimi oxuyursunuz, amma onun göstərdiyi yolla getmirsiniz. Cənabi Haqqın nemətlərindən faydalanırsınız, amma Ona şükr etmirsiniz. Cənnətin ibadətkarlar üçün

olduğunu bilirsiniz, amma hər vaxt ibadətə hazır durmursunuz. Cəhənnəmin asilər üçün yaradıldığını bilirsiniz, amma ondan çəkinmirsiniz. Atalarınızın və babalarınızın aqibətinin necə olduğunu görürsünüz, amma ibrət almırsınız. Öz ayıblarınızı görmürsünüz, amma başqalarının ayıblarını araşdırırsınız. Belələri ki, var şükr etsinlər ki, başlarına daş düşmür və yerə girmirlər. Daha nə istəyirlər? Dualarınızın nəticəsi yalnız bu olursa, kifayət deyilmi?”

“Bəndələrim Məni səndən soruşduqda söylə ki, Mən onlara yaxınam. Dua edib Məni çağıranın duasını qəbul edəyəm. Amma (bir şərtlə ki,) gərək onlar da Mənim çağırışımı qəbul edib, Mənə iman gətirsinlər. Bununla da, ola bilsin ki, doğru yola yetişsinlər”. Quran, “İnək” surəsi, 186-cı ayə.

İstifadə olunan ədəbiyyat

1. V. Məmmədəliyev - “Quran” tərcümə.
  2. Y. Abbasov – “Şeyx Qələm axund”.
  3. Rəcəb Dıkcı – “Böyük övliyalar”.
  4. Məşədixanım Nemət – «Azərbaycanda pirlər».
-

Mündəricat

İslamda nıgah .....

Hikmət xəzinəsi .....

QURAN ELM MƏNBƏYİDİR .....

Bu dəryanın bir kənarı yoxdu, yox! .....

Əli elmin qapısıdır .....

Quranın surələri və ayələri Allahın iradəsi ilə
düzülüb və xüsusi bir qanunauyğunluğa tabedir ..

Quranın surələrinin düzülüşünü kimya elmi
də təsdiq edir .....

Quranın düzülüşünün doğruluğunu fizika
elmi də təsdiq edir .....

İnsan necə nurlanır .....

Surələrin və ayələrin nömrələnməsində olan
qanunauyğunluğu anatomiya elmi də təsdiq edir

Ballistika elmi də Quranın ayələrinin düzülüşünün
Allah tərəfindən olduğunu sübut edir

İnsan məscidə bənzəyir .....

Quran insanın “ texniki pasportu”dur .....

Cəmiyyət niyə çürüyür? .....

Qurandakı hikmətləri kibernetika elmi də təsdiq
edir ..

TƏYYARƏ QƏZALARININ

GÖRÜNMƏYƏN TƏRƏFLƏRİ

Günəş tutulmaları bir qayda olaraq ayın 29-da
baş verir .....

Ay tutulmaları bir qayda olaraq ayın 14-də baş
verir ..

XXI əsr kamillik əsridir .....

Quranın səhifələnməsində xüsusi bir

qanunauyğunluq var .....
Dini bayramlar Quranın səhifələrindəki
hikməti təsdiq edir .....
Quranın səhifələnməsindəki qanunauyğunluğu
biologiya elmi də təsdiq edir .....
Quranın səhifələnməsində olan hikmət
təqvimdə də özünü büruzə verir .....
Quranın səhifələnməsindəki qanunauyğunluğu
astronomiya elmi də sübut edir .....
Təyyarə qəzaları riyazi yolla astronomik
hadisələrə bağlanır .....
Astronomik hadisələr və dəryalar .....

PAŞA YAQUB
NURLU SİMALAR
II nəşr

Korrektorlar: *Aytən Nuriyeva*

Komputerdə yığdı: *Qoşqar Nuriyev*

---

www. pashayaqub.info.az

E-mail: 669@box.az

Tel.: (050) 375 30 97

(müəllif)

Mətbəenin direktoru: *Elman Qasimov*
Kompüter dizayneri: *Mətanət Babayeva*

Çapa imzalanmışdır: 14.07.2010
Formatı 84x108 1/16. Həcmi 8 ç.v.
Sifariş №107. Tiraj 1000 (1 z 300)

«Zərdabi LTD» MMC
Nəşriyyat Poliqrafiya müəssisəsi
☎ İş (012) 514-73-73
Mob. (050, 055) 344 76 01